

Grenzeloos Behoud

Een onderzoek naar de randvoorwaarden voor het geven van een interculturele, zinvolle en effectieve training/ workshop voor cultureel erfgoed in *kritieke* situaties.

Afstudeeronderzoek door Rosalie Bouwman

Reinwardt Academie/ Cultureel Erfgoed

Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten

Afstudeerrichting: Collectiemanagement

Begeleider: Martijn de Ruijter

Datum: 16 December 2014

Deze scriptie is geschreven als afstudeerproject van de bachelor opleiding van de Reinwardt Academie. De Reinwardt Academie is de opdrachtgever en eindbeoordelaar. Het afstudeeronderzoek is in navolging van de schrijfwijzer, leertaak en *rubric* van de Reinwardt Academie.

De opleiding Cultureel Erfgoed, voorheen Museologie genoemd, leidt op voor het nationale en internationale werkveld in de richting kunst, cultuur en geschiedenis. Op deze faculteit, onderdeel Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten, worden studenten opgeleid tot erfgoedsspecialist en uitvoerend kunstenaar.¹ Deze scriptie richt zich op het gebied van collectiemanagement oftewel beheer en behoud. De Reinwardt Academie beoogt in haar missie o.a. dat studenten een deskundig en maatschappelijk relevante bijdrage leveren aan het beheren van erfgoed.²

Foto omslag van ICCROM. Deelnemers, van de course *First Aid to Heritage in Times of Conflict* in Rome, zijn bezig met een praktijkopdracht.³

¹ Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten, *Instellingsplan AHK 2012 – tweede concept* (Amsterdam, 2012), 1.

² Ibidem, p 6.

³ Course Announcement van de course *First Aid to Heritage in Times of Crisis*. <http://www.iccrom.org/first-aid-to-cultural-heritage-in-times-of-crisis/>, geraadpleegd 8 november 2014.

1 Voorwoord

Net als vele anderen hoop ik op kleine schaal iets te kunnen bijdragen aan een betere wereld. Dat is ook de reden waarom ik al van jongs af aan maatschappelijk betrokken ben en me al op jonge leeftijd aanmeldde als vrijwilliger bij organisaties als het Rode Kruis en Amnesty International. Ook politiek ben ik actief en kwam ik op voor de belangen van de studenten in de hogeschoolraad. Tijdens mijn studie realiseerde ik mij hoe ik mijn interesses en ambities kon verbinden en hoe ze elkaar konden aanvullen. De relevantie van cultureel erfgoed en daartegenover de vele gevaren waaraan erfgoed wordt blootgesteld zijn daarom de basis van mijn afstudeeronderzoek. In de volgende alinea's zal ik toelichten hoe de ervaringen die ik heb opgedaan geleid hebben tot deze eindscriptie.

In mijn derde studiejaar op de Reinwardt Academie volgde ik de minor Collectiemanagement en daaropvolgend deed ik enkele projecten en stages. In 2013 heb ik geholpen met de inhoud van de workshop *Handling, Packaging and Storing in Evacuation of Heritage Collections* voor het erfgoed in nood in Syrië. In het vierde jaar liep ik stage in het Sonobudoyo Museum in Yogyakarta, Indonesië. Daar heb ik mij ingezet voor een plan voor het verbeteren van het huidige depot met behulp van het RE-ORG programma van de ICCROM en UNESCO.⁴ In Indonesië heb ik ook deelgenomen en geholpen bij de workshop *Managing Indoor Climate Risks*.⁵ Onder de deelnemers bevonden zich enkele medewerkers van het Sonobudoyo Museum. De autoriteiten bepalen de plannen van het Sonobudoyo Museum en deze deelnemers hadden daardoor niet de mogelijkheden om hun instelling te veranderen of verbeteren. Door de beperkte bevoegdheden konden medewerkers van het Sonobudoyo Museum de opgedane kennis van de workshop niet toepassen.⁶ Deze kwestie heeft mij niet meer losgelaten en het is een van mijn persoonlijke drijfveren voor deze scriptie.

Tijdens de bovenstaande ervaringen ontdekte ik de vele struikelblokken die het slagen van een workshop of training kunnen bemoeilijken. Er kwamen steeds meer vragen bij mij op. Bijvoorbeeld; Hoe kun je in een andere cultuur een effectieve workshop geven waarbij de opgedane kennis daadwerkelijk is toe te passen door de deelnemers, zoals in Indonesië? En hoe kan een workshop in Syrië worden ontwikkeld en uitgevoerd met in acht neming van de oorlogssituatie, beperkte middelen en alle maatschappelijke spanningen? Van 2008 t/m 2010 heb ik de lerarenopleiding geschiedenis gevolgd en mijn propedeuse behaald, daardoor ben ik mij ook altijd bewust geweest van de rol die didactiek speelt bij een succesvolle kennisoverdracht. Maar hoe zit dit bij deze projecten in Indonesië en voor Syrië? Hadden we deze projecten wel juist aangepakt? Al deze vragen hebben geleid tot de probleemstelling van deze eindscriptie, namelijk: Wat zijn de randvoorwaarden voor interculturele

⁴ RE-ORG *Storage Reorganization*, een systeem voor het programma: *Preventive Conservation of Endangered Museum Collections in Developing Countries*, ICCROM International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property, UNESCO United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.

⁵ Workshop *Managing Indoor Climate Risks* 2013. Georganiseerd door de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed, het Tropenmuseum en Universitas Gadjah Mada.

⁶ Email *ibu* Mahirta. Zie bijlage.

trainingen en workshops zodat zij een zinvolle bijdrage leveren bij het veiligstellen van cultureel erfgoed in kritieke situaties?

Om erfgoed een toekomst te geven zullen de culturele instellingen verder moeten kijken naar, de niet te onderschatten, randvoorwaarden.⁷ Er is informatie voorhanden over het veiligstellen van cultureel erfgoed en er zijn mensen met veel expertise en kennis, maar een succesvolle kennisoverdracht vraagt een berg aan vaardigheden. Het is zonde wanneer er tevergeefs energie wordt gestoken in een project of training zonder op de randvoorwaarden te letten want voor een effectieve en zinvolle workshop is er meer nodig dan een trainer of organisatie met een specifiek specialisme. Deze scriptie vormt een handleiding en *checklist* voor mensen en instellingen die een internationale workshop of training willen geven met het doel cultureel erfgoed in kritieke situaties veilig te stellen. Met mijn zoektocht naar antwoorden hoop ik te kunnen bijdragen aan verstandige beslissingen ten aanzien van de bescherming van cultureel erfgoed in kritieke situaties.

In mijn vierde studiejaar heb ik mij enthousiast op dit onderzoek gestort. Tijdens mijn onderzoek kwam ik erachter dat de Nationale UNESCO Commissie, Smithsonian Institute en ICCROM bezig waren met hetzelfde onderwerp. Zij organiseerden de *course First Aid to Cultural Heritage in Times of Crisis 2015*, daar ik aan heb bijgedragen in de vorm van een stage. Aangezien de activiteiten die ik hier kon doen perfect aansloten bij mijn onderzoeksvraag heb ik besloten mijn onderzoek te verbreden en mijn afstudeerperiode verlengen. De stage is een aanvulling op mijn onderzoek en biedt de mogelijkheid het onderzoek meteen toe te passen bij de *course First Aid to Cultural Heritage in Times of Crisis 2015*. Hierdoor is mijn afstuderen een project geworden waarbij ik de kans heb gekregen mij te specialiseren in het organiseren van workshops en trainingen voor erfgoed in kritieke situaties.

Ik zou het voorwoord graag gebruiken om de mensen te bedanken die mij hebben geholpen bij het maken van mijn eindscriptie. In heb bijzonder Martijn de Ruijter, voor de anderhalf jaar begeleiding. Martijn de Ruijter heeft mij geïnspireerd en geënthousiasmeerd voor het behouden van cultureel erfgoed. Verder, voor het delen van hun kennis en visie: Bernadette van Beek, Edwin Maes, *ibu* Mahirta, Sylvie van Oosterhout en Rene Teijgeler. ICCROM en Aparna Tandon voor de toestemming van het gebruiken van de informatie over de *First Aid Course*. De Nationale UNESCO Commissie, in het bijzonder Koosje Spitz en Martijn van Eck voor de adviezen en het delen van informatie en kennis. Tot slotte wil ik mijn medestudenten Manon Klerks en Imke Stoffijn bedanken voor het meelesen.

⁷ De randvoorwaarden zijn de specifieke voorwaarden of eisen waaraan moet worden voldaan alvorens het eigenlijke doel te bereiken en vormen een kader waarbinnen het proces moet plaatsvinden.

2 Samenvatting

Natuurrampen en (gewelddadige) conflicten vormen constant een bedreiging voor cultureel erfgoed. In kritieke situaties is het belangrijk om naast aandacht voor menselijk leed ook aandacht te hebben voor cultureel erfgoed, omdat cultureel erfgoed de identiteit en verbondenheid van de mensheid belichaamt. De lokale gemeenschap speelt een grote rol in onstabiele (ramp)gebieden. Daardoor genereert het overdragen van expertise op lokaal niveau de grootste impact. Dit maakt trainingen een belangrijk middel voor capaciteitsopbouw; kennis wordt overgebracht, vaardigheden aangeleerd en bewustzijn ontstaat voor het beschermen van cultureel erfgoed. Deze capaciteitsopbouwprojecten kunnen echter door de complexiteit van de situatie problematisch zijn en daardoor onsuccesvol.

Deze scriptie behandelt randvoorwaarden, waarvan de noodzakelijkheid wordt aangetoond, van trainingen of workshops voor cultureel erfgoed in kritieke situaties. De conclusies van het onderzoek zijn verwerkt in de *Checklist* (zie hoofdstuk 6), hierin staan puntsgewijs de specifieke voorwaarden waaraan zou moet worden voldaan alvorens het eigenlijke doel, het behoud van erfgoed, te bereiken. De *Checklist* schetst ook het kader waarbinnen het project plaatsvindt.

In de volgende twee alinea's worden een aantal van deze randvoorwaarden genoemd. Om een training of workshop zorgvuldig te organiseren zijn o.a. een adequaat team en geschikte trainers nodig. Zij dienen te beschikken over didactische vaardigheden, kennis van interculturele communicatie en projectmanagement. De kennisoverdracht zal moeten aansluiten op de doelgroep en context; dat kan door vooronderzoek te doen naar de educatie- en culturele achtergronden van de deelnemers. Een wildgroei aan trainingen kan zelfs een potentieel risico vormen voor mensen en erfgoed. Deelnemers worden bij trainingen voor erfgoed in kritieke situaties weerbaar gemaakt om in zeer complexe omstandigheden taken uit te voeren. Voor effectiviteit en duurzaamheid van de workshop of training zullen de deelnemers onafhankelijk en zelfverzekerd kritische keuzes en geschikte beslissingen moeten kunnen maken. Een instelling die een workshop of training organiseert zal zich bewust moeten zijn van de gevoeligheden en emoties die in het gebied of bij de deelnemers kunnen spelen, zij zouden bijvoorbeeld last kunnen hebben van traumatische ervaringen.

Het evalueren en het delen van kennis met andere organisaties is nodig om workshops en trainingen in de toekomst te optimaliseren. Daarnaast is het van belang om in de context te werken. Ondanks de goede bedoelingen zijn interventies van buitenaf niet altijd realistisch en soms overambitieuze. Het is belangrijk dat de voorbereiding op de situatie is afgestemd en dat de mogelijke gevolgen doordacht zijn. Zo kan bijvoorbeeld het aannemen van donaties van bepaalde instanties eraan bijdragen dat je als organisatie wordt meegezogen in het conflict. Daarbij kan het beschermen van erfgoed in ontwikkelingsgebieden het afwenden van ontwikkeling met zich meebrengen of kan het geïnterpreteerd worden als een westerse of zelfs een imperialistische manier van denken. Tijdens

workshop en trainingen zou moeten worden geïnvesteerd in het creëren van bewustzijn voor het behouden en beheren van erfgoed. En ook hoe de deelnemers in de toekomst anderen kunnen overtuigen van het belang van erfgoed en dit kunnen communiceren naar de media, autoriteiten en/of de samenleving. Hopelijk kunnen de opgestelde randvoorwaarden die hierboven zijn benoemd leiden tot een effectieve en zinvolle workshop, waarmee erfgoed ten tijde van rampen en conflicten, kan worden behouden voor de toekomst.

3 Summary

Natural disasters and (violent) conflicts are a constant threat to cultural heritage. In critical situations, it is important to pay attention to cultural heritage besides humanitarian aid, as cultural heritage embodies the identity and connects human kind. The local community plays a major role in fragile (disaster) regions, thereby generates capacity building at local level the greatest impact. This makes training for locals an important tool; knowledge is transferred, skills learned and awareness can be created for the protection of cultural heritage. These capacity building projects for the crisis situations are complex; this is why they can become problematic and unsuccessful.

This thesis treats prerequisites for organizing trainings or workshops for cultural heritage in crisis situations. The necessity for these prerequisites is demonstrated through the whole thesis. The conclusions of the research are included in a checklist (see Chapter 6). The checklist also outlines the framework within the project and contains point by point the specific prerequisites that should be met to achieve the actual target, heritage conservation.

In the following two paragraphs are some of these prerequisites mentioned. To organize a training or workshop carefully, there is an adequate team needed supported by appropriate trainers. The team must have teaching skills, knowledge of intercultural communication and project management. The knowledge has to relate to the participants and context; doing research on the educational and cultural backgrounds of the participants can do that. An institution that organizes a workshop or training will have to be aware of the sensitivities and emotions for the people involved in the area, they could for example suffer from traumatic experiences. Therefore an incorrect organised training may even be a potential risk to people and heritage. Participants should be made resilient in training to perform tasks in very complex circumstances. It is essential for the effectiveness and sustainability that training participants should become confident and independent so they will be able to make well-thought-out choices and decisions.

Workshops and training should also be spent time showing participants awareness for the conservation and management of heritage and communicate this importance to the media, authorities and / or communities. Furthermore, heritage protection may be seen as trying to indoctrinate people with a western mind-set. Despite the good intentions our outside interventions are not always realistic and sometimes too ambitious. It is important that the preparation is adjusted to the situation and the possible consequences are thought through. For example, accepting donations of certain organisations can imply that your organization is sucked into the conflict. Finally, to optimize workshops and training in the future it is needed to evaluate and to share the knowledge of the experiences. Hopefully the established preconditions above may lead to an effective and meaningful training so that heritage in times of crisis can be preserved for the future.

4 Inhoudsopgave

1	VOORWOORD	3
2	SAMENVATTING	5
3	SUMMARY	7
5	INLEIDING	11
6	METHODIEK	15
6.1	ONDERZOEKSMETHODE	15
6.2	CASE STUDIES	15
6.2.1	DE COURSE FIRST AID TO CULTURAL HERITAGE IN TIMES OF CRISIS	15
6.2.2	TRAININGEN OVER DE CONSERVERING VAN MOZAÏEK IN HET MIDDEN OOSTEN	16
6.2.3	DE CURSUS BEHOUDSMEDEWERKER PARAMARIBO	17
6.2.4	DE WORKSHOP HANDLING, PACKAGING AND STORING IN EVACUATION OF HERITAGE COLLECTIONS	17
6.2.5	WORKSHOP MANAGING INDOOR CLIMATE RISKS IN YOGYAKARTA	18
6.3	CONCLUSIE	19
1	CULTUREEL ERFGOED IN KRITIEKE SITUATIES	20
1.1	WAT IS CULTUREEL ERFGOED?	20
1.2	ERFGOED TIJDENS GEWAPENDE CONFLICTEN	23
1.3	DE UNESCO CONVENTIE 1954	23
1.3.1	IMPLEMENTATIE CONVENTIE	25
1.4	RISICO'S BESCHERMING (IMMATERIEEL) ERFGOED	28
1.5	CONCLUSIE	30
2	PROJECTMATIG WERKEN EN VAKDIDACTIEK	31
2.1	PROJECTMATIG EN PROFESSIONEEL WERKEN	31
2.2	BEGINSELEN VAKDIDACTIEK	32
2.3	CULTURELE VERSCHILLEN	37
2.3.1	HOFSTEDE	37
2.3.2	INTERCULTURELE COMMUNICATIE	39
2.4	HERKENNEN VAN EEN CULTUURSHOCK OF POSTTRAUMATISCHE STRESS-STOORNIS	43
2.5	CONCLUSIE	44
3	LEREN VAN ERVARINGEN VAN NIET-ERFGOEDORGANISATIES	45
3.1	WORKSHOPS EN TRAININGEN VAN OXFAM NOVIB	45
3.1.1	OXFAM NOVIB	45
3.1.2	EEN RECENTE EVALUATIE NAAR TRAININGEN VAN OXFAM NOVIB IN ONTWIKKELINGSLANDEN	46
3.2	NEDERLANDSE HULP IN ZUID-SOEDAN	46
3.2.1	CONFLICTEN IN DE REPUBLIEK ZUID-SOEDAN	46
3.2.1	NEDERLANDSE HULP	47
3.2.2	ALLES VOOR NIETS?	47
3.3	CONCLUSIE	48
4	FINANCIEREN VAN WORKSHOPS EN TRAININGEN	49

4.1	NEDERLAND EN HET FINANCIEREN VAN CHARITATIEVE INSTELLINGEN	49
4.2	WANNEER WORDT ER GELD GEGEVEN?	50
4.3	DE INVLOED VAN FINANCIËN	50
4.4	CONCLUSIE	51
5	ONDERVINDINGEN ERFGOEDORGANISATIES	52
5.1	INHOUD COURSES	52
5.1.1	<i>DE COURSE</i> FIRST AID TO CULTURAL HERITAGE IN TIMES OF CRISIS 2015	52
5.1.2	TRAININGEN OVER DE CONSERVERING VAN MOZÁÏEK IN HET MIDDEN OOSTEN	55
5.1.3	DE CURSUS BEHOUDSMEDEWERKER PARAMARIBO	57
5.1.4	DE WORKSHOP <i>HANDLING, PACKAGING AND STORING IN EVACUATION OF HERITAGE COLLECTIONS</i>	59
5.1.5	MANAGING INDOOR CLIMATE RISKS IN YOGYAKARTA	59
5.2	WERKEN IN DE CONTEXT	61
5.3	BEWUSTWORDING	63
5.4	DE DEELNEMERS	64
5.5	DE TRAINER	70
5.6	MATERIALEN/ HULPMIDDELEN	71
5.7	HET BELANG VAN EVALUEREN	74
5.8	CONCLUSIE	75
6	DE CHECKLIST	76
7	CONCLUSIE	78
8	AFKORTINGEN	80
9	BRONNEN	81
9.1	SCHRIFTELIJK	81
9.2	MONDELING	83
9.3	DIGITAAL	83
9.4	GEBRUIKTE AFBEELDINGEN	85
10	BIJLAGEN	86
10.1	DE INTERVIEWS	86
10.2	ANDERE BRONNEN	96
10.3	LESVOORBEREIDINGSFORMULIER	104

5 Inleiding

Rampen en conflicten vormen een constante bedreiging voor cultureel erfgoed.⁸ In de toekomst zal het aantal rampen toenemen en in nog grotere mate schade aanrichten. Uit onderzoek blijkt dat in 2010-2040 meer rampen zullen plaatsvinden, onder andere door klimaatverandering zal er een toename zijn van natuurrampen zoals overstromingen en stormen.⁹ In 2014 leven meer dan 1,5 miljard mensen in een land met gewelddadige conflicten. Rampen en conflicten zijn de oorzaak dat er meer dan 52 miljoen mensen zijn ontheemd, dat zijn er nog nooit zo veel geweest.¹⁰ Terwijl dit al een enorm aantal is zal dit nog verder toenemen; het is zeer waarschijnlijk dat conflicten (nogmaals) zullen uitbreken in gebieden die momenteel fragiel en onstabiel zijn.¹¹

Juist in roerige tijden is erfgoed van belang. Cultureel erfgoed heeft een maatschappelijke waarde doordat zij identiteit en verbondenheid belichaamt. Erfgoed dat we hebben geërfd uit het verleden willen we doorgeven aan de toekomstige generaties.¹² Door erfgoed te herstellen kunnen mensen samenkomen en een dialoog starten, hierdoor kan erfgoed een belangrijke rol spelen bij vredesopbouw en herstel.¹³ Ook kunnen herstelprojecten voor erfgoed een grote bijdrage leveren aan het normaliseren van het leven van mensen na een ramp.¹⁴ De aandacht voor eigen erfgoed, geschiedenis en identiteit kan bijdragen aan de traumaverwerking van ontheemden, doordat het verlies van het eigen erfgoed gelijk staat aan het verlies van de eigen identiteit.

Voornamelijk in onstabiele gebieden kunnen individuele initiatieven grote impact hebben. De lokale gemeenschap speelt de grootste rol tijdens rampen, daarom is internationale hulp en het overdragen van expertise op kleine schaal en op lokaal niveau nodig om uiteindelijk de grootste impact te genereren.¹⁵ Training en capaciteitsopbouw is nodig zodat de vaardigheden, kennis en bewustzijn ontstaat voor het beschermen van cultureel erfgoed zodat beleid en praktische handleidingen kunnen worden geïmplementeerd. In post-conflict en post-rampgebieden kunnen trainingen werkloosheid tegengaan en zullen op korte en lange termijn perspectief bieden voor het behoud van cultureel erfgoed.¹⁶

⁸ UNESCO. "List of World Heritage in Danger." (versie juni 2014), <http://whc.unesco.org/en/danger/>, geraadpleegd 7 december 2014.

⁹ H. Visser, Planbureau voor de Leefomgeving, A statistical study of weather-related disaster, Past, present and future. (Den Haag, 2012), http://www.pbl.nl/sites/default/files/cms/publicaties/PBL_2012_Weather%20Disasters_555076001.pdf, geraadpleegd 7 december 2014.

¹⁰ M. Somers, "51 miljoen ontheemden", NRC, 20 juni 2014.

¹¹ UNESCO, Medium Term Strategy 2014-2021 (37/ C/4). (Paris, 2014), 25, <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002278/227860e.pdf>, geraadpleegd 7 december 2014.

¹² "Toekomst van de Haagse Conventie.", Lagerhuisdebat in het Vredespaleis Den Haag. (Nationale UNESCO Commissie), bijeenkomst 12 mei 2014.

¹³ Nationale UNESCO Commissie, International Expert Meeting 17 en 18 December 2012. UNESCO's conflict and post-conflict approaches, its Convention and other international (policy) initiatives in North Africa and the Middle East. (Leiden, 2012), 19.

¹⁴ Ibidem, p 5.

¹⁵ Ibidem, p 23.

¹⁶ Ibidem, p 14.

Trainingen zijn dus een van de belangrijkste middelen die er zijn, maar het is belangrijk dat deze zorgvuldig worden georganiseerd zodat zij effectief zijn bij het veiligstellen van cultureel erfgoed in kritieke situaties. Het opzetten van een workshop of training is zeer complex waardoor het onzorgvuldig opzetten van een capaciteitsopbouwproject onsuccesvol of zelfs zinloos kan zijn.¹⁷ De aanleiding voor het afstudeeronderzoek is dus ontstaan door de vraag uit het werkveld naar trainingen voor erfgoed in kritieke situaties, maar er bestaat geen overzicht of stappenplan waar workshopgevers of trainers op kunnen terugvallen terwijl dit ten goede zou komen aan de trainingen en daarmee het doel; het veilig stellen van erfgoed over de hele wereld.

De kennisoverdracht zal moeten aansluiten op de doelgroep en context. Een wildgroei aan trainingen kan zelfs een potentieel risico vormen voor mensen en erfgoed. Deelnemers worden bij trainingen die erfgoed in kritieke situaties behandelen, weerbaar gemaakt om in zeer complexe omstandigheden taken uit te voeren. De instelling die de workshop geeft zal zich bewust moeten zijn van de gevoeligheden en emoties die in het gebied of bij de deelnemers kunnen spelen. Zo kan het aannemen van geld van specifieke instanties ervoor zorgen dat de organisatie wordt meegezogen in het conflict of dat een deelnemer, die leidt aan het posttraumatisch stresssyndroom, waarschijnlijk niet mee zal kunnen doen.

De aanleiding leidde tot een vooronderzoek en uiteindelijk tot een probleemstelling, hoofdvraag en deelvragen. De hoofdvraag luidt: **Wat zijn de randvoorwaarden voor interculturele trainingen en workshops, zodat zij een zinvolle bijdrage leveren aan het veiligstellen van cultureel erfgoed in kritieke situaties?** Om tot een antwoord te komen op deze hoofdvraag zijn er zes deelvragen die in de hoofdstukken worden beantwoord:

1. Wat is de context van het geven van trainingen op het gebied van cultureel erfgoed voor een dreigende of actuele noodsituatie?
2. Wat kunnen we leren van noodhulp m.b.v. trainingen in kritieke situaties, die geen betrekking hebben op cultureel erfgoed?
3. Wie zet de eerste stap; wie kiest het onderwerp van de training, wie financiert en hoe relevant is dit?
4. Hoe kijken de mensen terug op de trainingen die zij in het verleden hebben gegeven en wat zouden zij anders doen, wat zijn de grootste uitdagingen en moeilijkheden?
5. Hoe kijken de mensen terug die de trainingen hebben gevolgd; is er hierdoor daadwerkelijk iets veranderd en hoe komt dat?
6. Waar moeten de workshopgevers didactisch gezien rekening mee houden tijdens een dreigende of actuele noodsituatie zodat de informatieoverdracht succesvol verloopt.

¹⁷ A. Ben Abed. The Getty Conservation Institute. 'Lessons Learned: Reflecting on the Theory and Practice of Mosaic Conservation, Proceedings of the 9th ICCM Conference Hammamet, Tunisia, November 29 – December 3, 2005. (Los Angeles: Getty Publications). 2008. 257

In deze scriptie is het gehele onderzoek van februari 2013 tot en met januari 2015 beschreven. Het bevat geen lesmateriaal dat tijdens de trainingen aan bod zal komen of inhoudelijke informatie over het conserveren van erfgoed. De eindconclusie is verwerkt in een *checklist* voor alle mensen en organisaties die een effectieve en zinvolle training willen geven op het gebied van cultureel erfgoed in kritieke situaties. De *Checklist* is gemaakt op basis van desk research en is onderbouwd met praktijkvoorbeelden van verschillende *case studies*. In de *Checklist* staan puntsgewijs specifieke voorwaarden of eisen genoemd, waaraan zou moeten worden voldaan om de training of workshop als effectief en zinvol is te bestempelen.

De *Checklist* bevat een overzicht van vaardigheden of kwaliteiten die bij het projectteam, de trainers of de deelnemers aan de workshop of training, ten goede zal komen, zoals het voldoende aanwezig zijn van didactische vaardigheden. Om dit te illustreren een voorbeeld; een promovendus in taal en letterkunde is niet per definitie een goede leraar voor het vak Nederlands op de middelbare school. In de lijsten van de *Checklist* worden ook puntsgewijs randvoorwaarden van praktische aard aangekaart zodat er op tijd rekening mee kan worden gehouden, zoals culturele verschillen, financiën, etc. Het onderzoek probeert nieuwe inzichten te bieden en probeert te voorkomen dat men in de toekomst dezelfde fouten maakt als in het verleden.

Hoofdstukindeling scriptie

Deze scriptie is onderverdeeld in hoofdstukken die gezamenlijk de deelvragen beantwoorden. Er zijn hoofdstukken die meerdere deelvragen beantwoorden of juist maar een gedeelte van een deelvraag. De scriptie begint met het beschrijven van de *Methodiek* zodat duidelijk is wat voor onderzoek is gedaan en wat de validiteit van de bronnen is. Aangezien het afstudeeronderzoek is ontstaan tijdens andere projecten en een stage is dit gedeelte relatief uitgebreid. Daarna beginnen de hoofdstukken. Het eerste hoofdstuk geeft antwoord op de eerste vragen die de basis vormen voor de scriptie. Zoals wat is erfgoed en wat is het effect van workshops en trainingen in kritieke situaties voor erfgoed? Wat is de context waar rekening mee zal worden moeten gehouden op het gebied van regelgeving? Zijn deze workshops en trainingen wel nodig en wat kunnen zij bereiken? In dit hoofdstuk wordt uitgelegd waarom er toch aan erfgoed in nood moet worden gedacht, zelfs wanneer de mensen zelf ook in nood verkeren. In hoofdstuk 2 gaat het over projectmatig werken en vakdidactiek. De basisbeginselen voor kennisoverdracht en culturele verschillen worden hier besproken. Zowel het projectteam als de trainers zullen daarvan op de hoogte moeten zijn om miscommunicatie te voorkomen en de workshop/ training te laten slagen.

Daarna volgt het hoofdstuk 3 Leren van niet-erfgoedorganisaties. Charitatieve instellingen hebben veel ervaring in workshops en trainingen. Er is o.a. een evaluatie van Oxfam Novib die informatie biedt over haar ervaringen in workshops, trainingen, noodhulp en andere facetten die zijn te betrekken op de workshops en trainingen van erfgoedinstanties. Hierop volgt hoofdstuk 4, over financiën. Tijdens de voorbereidingen van workshops viel het soms op dat niet alle geldbronnen

konden worden geaccepteerd. Dit hoofdstuk verteld over de macht van geld en de belangen van de sponsors waar rekening mee moet worden gehouden.

Vervolgens komen de ervaringen van workshops en trainingen van erfgoedinstanties, hoofdstuk 5. De ervaringen worden naast elkaar gelegd per thema. Het gaat over de ervaringen van de *course First Aid to Cultural Heritage in Times of Crisis*, trainingen voor de conservering van mozaïek in het Midden Oosten, de Cursus Behoudsmedewerker in Paramaribo, de workshop *Managing Indoor Climate Risks* in Yogyakarta en de workshop *Handling, Packaging and Storing in Evacuation of Heritage Collections* voor Syrië. Dit hoofdstuk onderbouwt met praktijkvoorbeelden de conclusies die zijn gemaakt in de voorgaande hoofdstukken.

De scriptie wordt afgesloten met een *checklist* in hoofdstuk 6, de *Checklist*. In deze tabel zijn de lijsten verwerkt van alle facetten waar rekening mee moet worden gehouden bij het organiseren en uitvoeren van een workshop. De informatie uit de voorgaande hoofdstukken is in de *Checklist* verwerkt en vormt een antwoord op de hoofdvraag: wat zijn de randvoorwaarden voor interculturele trainingen en workshops zodat zij een zinvolle bijdrage leveren bij het veiligstellen van cultureel erfgoed in kritieke situaties?

6 Methodiek

6.1 Onderzoeksmethode

Deze scriptie bestaat uit ongeveer de helft uit *desk research* en de andere helft uit *case studies*. Er is gebruik gemaakt van verschillende wetenschappelijke artikelen, rapporten en publicaties. Ook zijn er theorieën, indexen en modellen gebruikt, zoals de theorie van Hofstede en didactische modellen in hoofdstuk 2 (zie de literatuurlijst voor de gebruikte bronnen). De conclusies die zijn gemaakt op basis van *desk research* zijn onderbouwd met praktijkvoorbeelden. Het gebruik maken van casussen was nodig omdat het onderzoek een jong onderwerp betreft en geen format bestaat voor trainingen of workshops voor cultureel erfgoed in kritieke situaties. Er zijn vijf verschillende casussen vergeleken. Dat zijn de *First Aid Course*, The Getty Conservation Institute in het Midden Oosten, de Cursus Behoudsmedewerker Paramaribo, de workshop *Handling, Packaging and Storing in Evacuation of Heritage Collections* voor Syrië en de workshop *Managing Indoor Climate Risks* in Yogyakarta. In *Methodiek* worden deze trainingen/ workshops en de validiteit van de bijbehorende bronnen kort besproken (voor uitgebreide uitleg over de organisaties en context van de trainingen zie hoofdstuk 5).

6.2 Case studies

6.2.1 De course *First Aid to Cultural Heritage in Times of Crisis*

- *Hands on* training zal van 30 maart t/m 24 april 2015 plaatsvinden in Amsterdam (hoofdlocatie Reinwardt Academie).
- De *course* gaat over het verlenen van hulp en bescherming van culturele goederen ten tijde van rampen (zowel *manmade* als *natural*).
- Hoofdpartners zijn ICCROM, Smithsonian Institution en de Nederlandse Nationale UNESCO Commissie.
- Nederlandse partners zijn o.a. de Reinwardt Academie, het Nationaal Museum voor Wereldculturen en het Prins Claus Fonds.

Bronnen

- Persoonlijke ervaringen. Rosalie Bouwman (auteur) loopt stage van september 2014 - januari 2015 onder begeleiding van Koosje Spitz, beleidscoördinator cultuur, op de afdeling Conflict, crisis en illegale handel in culturele objecten.¹⁸

¹⁸ De gemaakte eindproducten voor de Nationale UNESCO Commissie staan los van de scriptie.

- Notulen van de *October Meeting* van de *First Aid Course* die een half jaar voor de course werd gehouden (zie bijlage). *Meeting* van de partners en hoofdtrainers van de course waarbij de vorige trainingen werden geanalyseerd, nieuwe doelen worden gesteld voor de course in 2015 en er wordt gediscussieerd hoe deze kunnen worden bereikt.¹⁹

Validiteit

De persoonlijke ervaringen spelen een grote rol in de scriptie, het heeft invloed op de wijze waarop de organisaties worden bekeken en de keuzes die zijn gemaakt, zoals welke onderwerpen uitgelicht worden of juist niet. De auteur organiseert en beslist mee en kent de argumentatie, hierdoor kan er een voorkeur ontstaan voor deze keuzes en methodes. De mensen die aan het project meewerken zijn positief over de workshop. Daarnaast heeft de auteur alleen de beste en meest succesvolle deelnemers persoonlijk ontmoet doordat alleen zij zijn uitgenodigd om mee te doen met de nieuwe *First Aid Course*. De *meeting* tussen zeer ervaren workshopgevers en deelnemers zijn relevant en maken de scriptie beter toegespitst op het werkveld. De persoonlijke ervaringen maakt de scriptie subjectiever maar sluit daardoor waarschijnlijk ook beter aan op de praktijk.

6.2.2 Trainingen over de conservering van mozaïek in het Midden Oosten

- *Hands on* trainingen in het Midden Oosten (o.a. Jordanië, Syrië en Palestina) tussen 1999 en 2008.
- Het doel van de trainingen zijn mozaïek conserveren en daarnaast om de kennis en waardering te vergroten voor hun buurlanden.
- Georganiseerd door The Getty Conservation Institute.

Bronnen

- Een van de belangrijkste bronnen die wordt gebruikt is het boek '*Lessons Learned: Reflecting on the Theory and Practice of Mosaic Conservation*' door A. Ben Abed uit 2008 van The Getty Conservation Institute.²⁰

Validiteit

De workshops en trainingen worden belicht vanuit een boek dat is uitgegeven door de opdrachtgever, maar in het boek komen veel verschillende professionals en ervaringsdeskundigen aan bod. De reflecties en discussies zijn kritisch; zowel de positieve als de negatieve ervaringen, die verschillen van land tot land, worden uitgebreid besproken. Het boek is gemaakt door een ervaren professionele organisatie en beschrijft haar ervaringen over een langdurige periode met het idee om ervan te

¹⁹ Aantekeningen/ notulen '*October Meeting*' over de *First Aid Course*, zie bijlage.

²⁰ A. Ben Abed. The Getty Conservation Institute. '*Lessons Learned: Reflecting on the Theory and Practice of Mosaic Conservation*, Proceedings of the 9th ICCM Conference Hammamet, Tunisia, November 29 – December 3, 2005. (Los Angeles: Getty Publications). 2008. 257

kunnen leren; dat maakt het tot een nuttig overzicht voorzien van informatie die nauwelijks buiten beschouwing kan worden gelaten bij dit onderzoek.

6.2.3 De Cursus Behoudsmedewerker Paramaribo

- De Cursus Behoudsmedewerker Paramaribo is gegeven in Suriname van 2010-2012.
- De cursus is opgezet door het Nationaal Archief (Den Haag), de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed en de Nederlandse Ambassade in samenwerking met het Nationaal Archief Suriname.
- De workshop heeft als doel de deelnemers vaardigheden en theorie te leren die zij nodig hebben bij het behouden van collecties in Suriname. Daarnaast is er geprobeerd samenwerkingsverbanden te versterken.²¹

Bronnen

- Eindverslag door Bernadette van Beek over de cursussen tussen november 2010 en november 2012.²²
- Interview met Bernadette van Beek (zie bijlage).

Validiteit

Bernadette van Beek, restaurateur, was de opdrachtgever en initiatiefnemer van de cursus, maar evalueerde ook. De reflecties zijn zeer positief, er zijn enkele verbeterpunten benoemd, maar deze zijn minimaal. Als initiatiefnemer kan zij de cursus niet objectief bekijken en daarmee is de informatiewaarde beperkt. Het is vooral interessant de bronnen te gebruiken omdat ze een gedetailleerde beschrijving vormen van een specifieke workshop waarbij de afwegingen die zijn gemaakt zorgvuldig zijn beschreven.

6.2.4 De workshop *Handling, Packaging and Storing in Evacuation of Heritage Collections*

- Vijfdaagse workshop voor het hanteren, verpakken en opslaan van erfgoedcollecties in Syrië ten tijde van het conflict.
- Hoofdpartners zijn Heritage for Peace samen met het National Museum of Beirut en de Syrian National Coalition.
- De workshop heeft nog niet plaatsgevonden, maar zal worden gegeven in Beiroet, Libanon voor erfgoedprofessionals uit Syrië.

²¹ Ministerie OCW. Joint onderzoek. Mid-term review GCE-beleid. (versie 13 maart, 2012).

²² Eindverslag project behoudsmedewerker Paramaribo. (versie 19 november, 2012). ,10.

http://www.nationaalarchief.nl/sites/default/files/docs/nieuws/eindverslag_project_cursus_behoudsmedewerker_paramaribo.pdf, geraadpleegd 11 oktober 2014.

Bronnen

- Wetenschappelijk artikelen, indexen en relevante publicaties.
- Interview met Rene Teijgeler (zie bijlage).
- Persoonlijke ervaringen. Van juni-augustus 2013 en februari-mei 2014 heeft Rosalie Bouwman (auteur) meegewerkt met de voorbereidingen van deze workshop door het maken van een planning, PowerPoints en een syllabus met de benodigde informatie voor de workshop.

Validiteit

De resultaten zijn onbekend omdat de workshop niet is gegeven, daarnaast ben ik als auteur van veel op de hoogte maar is er ook veel informatie onbereikbaar. Er is weinig ruimte geweest voor discussie doordat er met een heel klein team is samengewerkt. Door de hoeveelheid ervaringen en kennis van Rene Teijgeler vormt zijn interview een nuttige bron van informatie samen met de andere bronnen. Hij is een antropoloog en heeft een master in het conserveren van boeken en boekbinden. Meneer Teijgeler heeft o.a. relevante ervaringen opgedaan in Azië in Irak en Afghanistan. Het toevoegen van de persoonlijke ervaringen van de auteur is van belang doordat het als inspiratiebron heeft gediend voor deze scriptie, daarnaast zijn de voorbereidingen die zijn uitgevoerd een indicatie van de vele factoren die de slagingskansen beïnvloeden in kritieke situaties.

6.2.5 Workshop *Managing Indoor Climate Risks in Yogyakarta*

- Praktische workshop van 20 t/m 25 oktober 2013 in Yogyakarta, Indonesië.
- Georganiseerd door de Rijksdienst voor Cultureel, het Tropeninstituut Amsterdam, Museum Indonesia en Universitas Gadjah Mada (UGM, universiteit Yogyakarta).
- De workshop had als thema conservering en ging over het in kaart brengen van de risico's en de mogelijkheden voor het beheersen van het tropische klimaat.

Bronnen

- Email van *ibu* Mahirta waarbij zij kritisch haar visie geeft op de resultaten van de workshop.
- Persoonlijke ervaringen. Rosalie Bouwman (auteur) liep van september 2013 t/m februari 2014 stage in Yogyakarta en was tijdens de workshop aanwezig.

Validiteit

Het bleek moeilijk kritische feedback te ontvangen van Indonesiërs. Ondanks herhaaldelijk vragen bij verschillende deelnemers en studenten is het niet gelukt nuttige reflecties over de workshop *Managing Indoor Climate Risks* te ontvangen (dit komt o.a. door de Indonesische cultuur, zie hoofdstuk 2 voor informatie over culturele verschillen). De email van *ibu* Mahirta waarbij zij kritisch haar visie geeft op de resultaten van de workshop is daardoor van grote waarde (zie bijlage). *Ibu* Mahirta (voormalig stagebegeleider Rosalie Bouwman, auteur) is docent aan de UGM in archeologie. Ze is wereldwijd

actief op het gebied van archeologie en heeft in Australië gewoond en gestudeerd. Deze korte en bondige mail is een bron van een betrouwbare professional. De persoonlijke ervaringen van de auteur vormen tevens de emotionele drijfveer voor deze scriptie. Informatief gezien zijn de leerervaringen beperkt, maar juist door de emoties van onmacht die deze workshop losmaakte, versterkt het deze scriptie ook.

6.3 Conclusie

Methodiek probeert een overzicht te geven van de onderzoeksmethode. De helft van het onderzoek bestaat uit *desk research* en de andere helft uit praktijkervaring, de casussen. De casussen zijn van vijf instellingen met elk ervaringen van verschillende trainingen of workshops. De workshops en trainingen die worden besproken zijn de *First Aid Course*, The Getty Conservation Institute in het Midden Oosten, de Cursus Behoudsmedwerker Paramaribo, de workshop *Handling, Packaging and Storing in Evacuation of Heritage Collections* voor Syrië en de workshop *Managing Indoor Climate Risks* in Yogyakarta. Bij drie van de vijf besproken workshops/ trainingen speelt ook de persoonlijke ervaring de auteur mee. Daarnaast is veel van de informatie afkomstig van de opdrachtgevers. Hierdoor is de informatie niet altijd objectief, maar is de kans dat de scriptie aansluit op het werkveld wel groot. De bronnen staan nooit op zichzelf, maar vormen een deel van alle informatie die is verzameld.

1 Cultureel erfgoed in kritieke situaties

De scriptie en de *Checklist* gaat over workshops en trainingen in kritieke situaties voor cultureel erfgoed. De workshops en trainingen kunnen zowel over materieel als immaterieel cultureel erfgoed gaan. Daarom wordt er eerst uitgelegd wat erfgoed dan precies inhoudt. Daarna wordt de context beschreven waarin de workshops en trainingen voor dreigende of actuele noodsituaties in afspelen. Wie bepaald eigenlijk dat er een training of workshop zal worden gegeven om het erfgoed te beschermen? Over welk erfgoed gaat deze scriptie en heeft dit erfgoed wel bescherming nodig? Zijn er regels of conventies voor erfgoed en worden die nageleefd? Ziet de samenleving wel de relevantie en vindt zij de situatie waarin het erfgoed verkeerd kritiek? Is het bemoeienis en het interventie gewenst? In de hoofdvraag wordt gesproken over 'het veiligstellen van erfgoed'. Hiermee wordt het beschermen en behouden van erfgoed bedoeld. Dit doel lijkt vanzelfsprekend, maar dat hoeft niet zo te zijn. In dit hoofdstuk wordt voornamelijk de eerste deelvraag uitgelicht: 1. Wat is de context van het geven van workshops en trainingen op het gebied van cultureel erfgoed voor dreigende of actuele noodsituaties?

1.1 Wat is cultureel erfgoed?

Cultureel erfgoed is een breed begrip. Wat er onder wordt verstaan kan van land tot land verschillen. UNESCO hanteert een definitie die wereldwijd wordt gebruikt: "cultureel erfgoed omvat objecten die getuigenissen zijn van de geschiedenis en identiteit van een cultuur".²³ In de Nederlandse wetgeving omvat cultuur "het geheel aan materiële en immateriële voortbrengselen van de mens en de gemeenschap waarin hij leeft".²⁴

Er bestaat een UNESCO Werelderfgoedlijst. Hierin wordt een overzicht gegeven van culturele en natuurlijke erfgoedsites die gezien worden als van unieke waarde voor de hele mensheid (*outstanding universal value*). Erfgoed is natuurlijk breder dan alleen deze lijst. De lijst is beperkt; 45% van de sites zijn aangewezen in Europa. Zijn deze sites van hogere kwaliteit dan die in andere continenten, of is men in Europa vaker bereid en beter in staat om erfgoed te nomineren? Daarnaast wordt er ook actief gelobbyd voor nominaties omdat een plek op de lijst indirect een positief effect kan hebben voor de economie, denk daarbij aan de grote inkomstenbron die uit toerisme kan voortkomen. Er zit soms zelfs een politieke lading achter waarbij men een werelderfgoedstatus gebruikt om de eigen identiteit

²³ UNESCO. "Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property 1970" (versie 14 november 1970), http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13039&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html, geraadpleegd 6 december 2014.

²⁴ Erfgoedinspectie. "In- en uitvoer cultuurobjecten." <http://www.erfgoedinspectie.nl/collecties/in-en-uitvoer-cultuurobjecten>, geraadpleegd 6 december 2014.

te markeren. Een voorbeeld hiervan is het conflict tussen Cambodja en Thailand rond de toekenning van de werelderfgoedstatus van de Preah Vihaer Tempelcomplex.²⁵

In de tabel op de volgende pagina staat kort beschreven hoe erfgoed kan worden onderverdeeld en wat het betekent. De trainingen en workshops waar deze scriptie hebben betrekking op materieel en immaterieel cultureel erfgoed.

²⁵ E. Maes, *“Cultural Property Protection in Times of Armed Conflicts from a Military Perspective.”* (Ministerie van Defensie). Presentatie 14 mei 2013.

Erfgoed			
Natuurlijk erfgoed • Geeft een van de stappen in de geschiedenis van de aarde weer; • Of geeft biologische of ecologische processen weer; • Of herbergt een bijzondere biodiversiteit herbergt; • Of is van uitzonderlijke schoonheid.	Cultureel erfgoed • Een onvervangbaar product van de samenleving; • Een informatiedrager en verteld ons een verhaal over de culturen en geschiedenis van de mensheid.²⁶		
	Materieel erfgoed Tastbaar erfgoed.		Immaterieel erfgoed Niet tastbaar erfgoed.
	De waarde hangt af van: • Historische-, • Artistieke-, • Esthetische-, • Sociale, • Spirituele, • Wetenschap-pelijke-betekenis, of • Onderzoeks - potentieel²⁷	Het heeft waarde door de: • Afkomst, • Locatie, • Zeldzaamheid, • Representa-tiviteit, • Interpretatie-capaciteit, • Conditie, of • Compleetheit²⁸	Zoals: • Tradities; - Feesten, - eet en drinkgewoonten, - processies, - optochten etc. • Muziek, • Talen, • Ambachten, etc. Immaterieel erfgoed is vaak verbonden aan materieel erfgoed zoals muziek verbonden is aan een instrument. ²⁹
	Onroerend erfgoed Grondgebonden	Roerend erfgoed Niet grondgebonden	
	Zoals: • Bruggen, • Historische gebouwen - Kastelen, - Kerken, - Moskeeën, - Tempels, - Ruïnes, • Archeologische vindplaatsen, • Begraafplaatsen, • Scheepswrakken, • Musea, • Archieven • Bibliotheken.³⁰	Kunstwerken en culturele voorwerpen zoals: • Schilderijen, • Boeken, • Kleding, • Archeologische vondsten, • Mobiel erfgoed - Auto's, - Schepen, - etc.	

²⁶ Rijksoverheid, "Wat is cultureel erfgoed?" <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/monumenten-en-erfgoed-archeologie/vraag-en-antwoord/wat-is-cultureel-erfgoed.html>, geraadpleegd 27 september 2014.

²⁷ Civil Affairs, Arts, Monuments And Archives Guide, Februari 2007. (Headquarters, Department of the Army), <http://www.uscbs.org/documents/gta4101002crc.pdf>, geraadpleegd 21 juni 2014.

²⁸ R. Russel, Collections Council of Australia, *Significance 2.0, A guide to assessing the significance of collections. Ltd 2009.* (Australie, 2009) <http://arts.gov.au/sites/default/files/resources-publications/significance-2.0/pdfs/significance-2.0.pdf>, geraadpleegd 26 september 2014.

²⁹ Wikipedia. "Materieel erfgoed" (versie 14 augustus 2014), [http://nl.wikipedia.org/wiki/Materieel_\(cultureel\)_erfgoed](http://nl.wikipedia.org/wiki/Materieel_(cultureel)_erfgoed), geraadpleegd 26 september 2014.

³⁰ Civil Affairs, Arts, Monuments And Archives Guide, Februari 2007. (Headquarters, Department of the Army), <http://www.uscbs.org/documents/gta4101002crc.pdf>, geraadpleegd 21 juni 2014.

1.2 Erfgoed tijdens gewapende conflicten

In 2014 leven er meer dan 1,5 biljoen mensen in een land met gewelddadig conflicten en waarschijnlijk zal het conflict in de momenteel fragiele en post-conflict landen binnen 10 jaar (nogmaals) uitbreken.³¹ De United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) is in 1989 begonnen met tellen, maar schat dat het aantal van 51,2 miljoen vluchtelingen in 2014 zelfs hoger is dan tijdens de Tweede Wereldoorlog.³² Trainingen en workshops over immaterieel en materieel erfgoed zijn van belang voor het behouden van het erfgoed en kunnen van betekenis zijn bij rampen waarbij stromen vluchtelingen ontstaan. Bewustwording van de rol die erfgoed speelt binnen samenlevingen is essentieel als het gaat om het behoud van erfgoed. Kennisoverdracht zorgt voor bewustzijn, kan een positieve impact hebben op het veiligstellen van erfgoed op lange duur en kan direct een positieve impact hebben op mensen.³³

Materieel erfgoed heeft naast de technische en kenniswaarde vaak de symbolische waarde voor de omliggende bewoners. Het erfgoed is daardoor van invloed op de identiteit van een gemeenschap of volk. Aandacht voor het eigen erfgoed, de eigen geschiedenis en identiteit, kunnen bijdragen aan de traumaverwerking. Immers, het verlies van het eigen erfgoed, staat gelijk aan het verlies van je eigen identiteit. Bijvoorbeeld het geval bij kinderen en of jongeren die tijdens een gewapend conflict hebben moeten vluchten en zo lang gescheiden zijn van hun thuisland dat zij het vergeten. Daardoor kunnen er psychologische, sociale en culturele problemen ontstaan waardoor zij zich moeilijker kunnen vestigen in nieuwe gebieden, maar ook geen band meer voelen met hun afkomst. Er zijn daarom projecten waarbij kinderen over hun oorspronkelijke (immateriële) erfgoed leren. Door al in een vroeg stadium (bijvoorbeeld in vluchtelingenkampen) te beginnen met het ophalen van herinneringen, kunnen zij beter omgaan met hun identiteit en kunnen er problemen worden voorkomen.³⁴

1.3 De UNESCO Conventie 1954

Om vernietiging, schending en diefstal van cultureel erfgoed tijdens gewapende conflicten voor de toekomst te verhinderen, vond er op initiatief van UNESCO en de Nederlandse overheid in 1954, net na de Tweede Wereldoorlog, in Den Haag een Conventie plaats. Het op 14 mei van dat jaar gesloten “Verdrag inzake de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict” is de

³¹ UNESCO, Medium Term Strategy 2014-2021 (37/ C/4). (Paris, 2014), 25, <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002278/227860e.pdf>, geraadpleegd 7 december 2014.

³² M. Somers, “51 miljoen ontheemden”, *NRC*, 20 juni 2014.

³³ M. Jaramillo Contreras, ICCROM, Protecting Cultural Heritage in Times of Conflict. Beyond the protection of material cultural heritage in times of conflict. (Colombia, 2010-2011), 23-28.

http://www.iccrom.org/ifrcdn/pdf/ICCROM_18_ProtectingHeritageConflict_en.pdf, geraadpleegd 21 juni 2014.

³⁴ Ibidem, p 23-28.

eerste internationale overeenkomst die zich uitsluitend richt op het behoud van cultuurbezit.³⁵ De landen die zich aan de UNESCO Conventie verbinden (in 2014 zijn dat er 126) worden geacht in vredetijd maatregelen te nemen om culturele goederen te beschermen tegen de gevolgen van een gewapend conflict. De UNESCO Conventie en de later bijgevoegde protocollen stellen o.a. dat het niet respecteren van erfgoed een volkenrechtelijk misdrijf is, het verbiedt illegale export van cultuurgoederen en vraagt om teruggave van illegaal geëxporteerde cultuurgoederen.³⁶

Na 60 jaar Haags Verdrag kunnen we nog steeds stellen dat tijdens talrijke conflicten erfgoed al dan niet doelbewust werd vernietigd, voorbeelden zijn de conflicten in voormalig Joegoslavië, Afghanistan en Syrië. Blauwe Schilden ('een schild, puntig aan de onderzijde, schuin gevierendeeld in koningsblauw en wit') zijn het symbool van de UNESCO Conventie. Het schildje prijkt op gebouwen van grote historische, culturele en/ of religieuze waarde en op gebouwen die waardevolle collecties herbergen. De herkenbaarheid van de monumenten door dit schild moet er voor zorgen dat de strijdende partijen tijdens gevechtshandelingen het erfgoed (wanneer mogelijk) ontzien. Het Haags Verdrag verbiedt militairen om dergelijk cultureel erfgoed voor militaire doeleinden te gebruiken, te beschadigen of in beslag te nemen, mits er sprake is van militaire noodzaak.

De nominatie van erfgoed kan ook een compleet averechts effect hebben. Het maakt het erfgoed tot een aantrekkelijke doelwit en vergroot de kwetsbaarheid voor vernietiging in oorlogen.³⁷ Als politiek *statement* worden de symbolen van de culturele identiteit van de vijand verwoest met een grote emotionele impact als gevolg.³⁸ Immers wanneer je het erfgoed van de tegenstander vernietigt, vernietig je ook diens identiteit en soms zelfs het bestaansrecht in een bepaald gebied/regio. Er zijn religieuze groeperingen binnen niet-westerse culturen die emotionele elementen met hun rationele redeneringen en plannen combineren, hierdoor nemen zij vaker symbolische doelwitten en pakken zij hun vijand op het gevoeligste punt. Een voorbeeld hiervan zijn de Boeddhabeelden van wel 37 en 55 meter hoog in de Afghaanse Bamiyanvallei. In maart 2001 ging de Taliban over tot de vernietiging van deze beelden.³⁹ Het zinloos vernielen van dit bijzondere en waardevolle erfgoed schokte de hele wereld en werd algemeen ook beschouwd als een misdaad tegen het cultureel erfgoed.⁴⁰ Andere voorbeelden van erfgoed dat juist vanwege de monumentale status is vernietigd zijn; de Nationale Bibliotheek in Sarajevo, de Brug van Mostar in Bosnië Herzegovina en het bombardement in 1991 op Dubrovnik, een stad in Joegoslavië die op de werelderfgoedlijst stond.⁴¹

³⁵De Nationale UNESCO Commissie. "Cultureel erfgoed onder vuur: 60 jaar verdrag van Den Haag" (versie 19 mei 2014), <http://www.unesco.nl/artikel/cultureel-erfgoed-onder-vuur-60-jaar-verdrag-van-den-haag>, geraadpleegd 6 december 2014.

³⁶ R. Bouwman, Reinwardt Community. "Culture under Attack" (versie 10 juni 2014) <http://www.reinwardtcommunity.nl/15135/nl/culture-under-attack>, geraadpleegd 21 juni 2014.

³⁷ E. Maes, "Cultural Property Protection in Times of Armed Conflicts from a Military Perspective." (Ministerie van Defensie). Presentatie 14 mei 2013.

³⁸ Civil Affairs, Arts, Monuments And Archives Guide, Februari 2007. (Headquarters, Department of the Army), <http://www.uscbs.org/documents/gta4101002crc.pdf>, geraadpleegd 21 juni 2014.
<http://www.uscbs.org/documents/gta4101002crc.pdf>

³⁹ E. Maes. "Bescherming van cultureel erfgoed tijdens conflicten en calamiteiten", *Qua Patit Orbis* (april 2014), 22.

⁴⁰ Ibidem, p 22.

⁴¹ Ibidem, p 18-23.

Tijdens conflicten komt het vaak voor dat mensen culturele goederen verkopen om te overleven. Dit speelde o.a. na de val van de (niet democratische gekozen president) Saddam Hoessein in Irak. Op talloze archeologische vindplaatsen gingen mensen graven en werden artefacten op de illegale markt verkocht. Bij deze illegale handel kunnen ook zeer professionele handelsroutes ontstaan. Georganiseerde illegale handel door de strijdende partijen inmiddels een relevante inkomstenbron. Zo zijn diverse strijdende partijen in Syrië betrokken bij deze handel, en kopen in buurlanden als Libanon wapens van de opbrengst daarvan.⁴² Tijdens conflicten heerst onvoorspelbaarheid en overheersen tekorten, daardoor maken mensen andere keuzes en spelen er andere regels. Toch is het relevant om regels te hebben, ook de UNESCO Conventie omdat het houvast biedt en het beschermen van erfgoed altijd nodig zal blijven.⁴³ Irina Bokova (Director-General van UNESCO) zegt over erfgoed tijdens gewapende conflicten het volgende: *"There is no culture without people; and no society without culture."*⁴⁴ Zij vindt dat de bescherming van erfgoed niet los kan worden gezien van de bescherming van burgers.⁴⁵ Humanitaire hulp heeft prioriteit boven eerste hulp voor cultureel erfgoed tijdens conflicten, maar aandacht aan erfgoed hoeft de prioriteit voor menselijk leed niet uit te sluiten.⁴⁶

1.3.1 Implementatie conventie

De invloed van UNESCO is beperkt en er zijn landen die de UNESCO Conventie hebben ondertekend maar het verdrag tijdens gewapend conflict schenden.⁴⁷ Voor burgers, politie en het leger die in de noodsituaties moeten handelen is het essentieel om de wetten ook te kennen. Zij maken beslissingen onder grote druk in stressvolle situaties. Het is de landen die de conventies ondertekend hebben vrij om te bepalen hoe zij burgers of het leger willen inlichten. Educatie valt niet onder de centrale overheid, maar het zal volgens de UNESCO Conventie provinciaal geregeld worden als dit mogelijk is, zowel in vredes- als in oorlogstijd. Er zijn bij de meeste staten ook handboeken, gidsen, brochures, seminars en tentoonstellingen over de conventies, o.a. voor scholieren en museum personeel.⁴⁸ ⁴⁹ In de Verenigde Staten en Groot Brittannië hoort het inlichten van de strijdkrachten over hun verantwoordelijkheid over het beschermen van erfgoed tijdens conflicten bij de training en opleiding

⁴² Ibidem, p 23.

⁴³ R. Bouwman, Reinwardt Community. "Culture under Attack" (versie 10 juni 2014) <http://www.reinwardtcommunity.nl/15135/nl/culture-under-attack>, geraadpleegd 21 juni 2014; "Toekomst van de Haagse Conventie.", Lagerhuisdebat in het Vredespaleis Den Haag. (Nationale UNESCO Commissie), bijeenkomst 12 mei 2014.

⁴⁴ UNESCO. *"Stop the destruction!" urges UNESCO Director-General. Experts meet to coordinate action for safeguarding Syria's cultural heritage.* (versie 29 augustus 2013) <http://www.unesco.org/new/en/media-services/in-focus-articles/stop-the-destruction-urges-unesco-director-general/>, geraadpleegd 21 juni 2014.

⁴⁵ UNESCO. "The protection of heritage is inseparable from the protection of civilians in armed conflict" (versie 3 maart 2014), <http://unesco.ru/en/?module=news&action=view&id=529>, geraadpleegd 28 september 2014.

⁴⁶ "Toekomst van de Haagse Conventie.", Lagerhuisdebat in het Vredespaleis Den Haag. (Nationale UNESCO Commissie), bijeenkomst 12 mei 2014.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ K. Chamberlain, *War and Cultural Heritage. An analys of the 1954 Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict and its Two Protocols.* (Leicester: Institute of Art and Law, 2004), 81-82.

⁴⁹ J. Toman. *The Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict.* (Dartmouth: UNESCO Publishing, 1996), 274.

van de militairen.⁵⁰ De UNESCO Conventie is direct geïmplementeerd in het Nederlandse leger/Defensie. Zij zorgen voor militaire assistentie tijdens nationale operaties. Voordat militairen worden uitgezonden worden zij getraind en bewust gemaakt van de cultuur en het erfgoed. CIMIC (Civil-Military Cooperation) is een afzonderlijke afdeling die meewerkt met internationale militaire operaties ten behoeve van het behoud van erfgoed. Vaak zijn de erfgoedsspecialisten reservisten die via CIMIC (elk NATO land heeft CIMIC eenheden) worden uitgezonden.⁵¹

UNESCO is een politieke organisatie en werkt daardoor alleen samen met natiestaten en bijvoorbeeld niet met de oppositie binnen een bepaald land; 70% van het erfgoed valt daardoor buiten hun reikwijdte. Zij kunnen desondanks wel bijdragen aan projecten op kleine schaal.⁵² Sinds 2011 is de Palestijnse Autoriteit lid van UNESCO, ondanks hevige protesten van o.a. de Verenigde Staten, Israël en Nederland. Vanaf dat moment hebben Israël en de Verenigde Staten hun financiële subsidies stopgezet. Het verkleinde budget heeft invloed op het functioneren van UNESCO.⁵³

Het Haags Verdrag uit 1954 schrijft voor dat tijdens militaire bezetting het personeel dat is betrokken bij de bescherming van cultureel erfgoed hun taken moeten blijven uitvoeren. Ook wanneer deze mensen behoren tot de oppositie/tegenpartij dienen zij gerespecteerd te worden.⁵⁴ Oorspronkelijk in *The Preliminary Draft Convention*, artikel 9, uit 1938 was de wens van de conventie dat het personeel van de tegenpartij ook beschermd zou worden, maar dit was emotioneel te veel gevraagd van de partijen.⁵⁵ De Verenigde Staten hebben toen gevraagd voor de aanpassing in de conventie dat het veranderd is van “*such personnel shall be respected as far as possible*” naar “*as far as is consistent with the interests of security*” zodat de staten het kunnen ontwijken wanneer zij dat willen.⁵⁶ Daarnaast is er door de Italianen ook bijgevoegd dat deze deskundigen ook geen extra privileges zullen ontvangen. Bij het schrijven van de UNESCO Conventie ontstond het probleem van een tekort aan gespecialiseerd personeel en hoe professionals herkend kunnen worden.⁵⁷ Hierdoor is er gezegd dat zij als professionals worden gezien na het volgen van trainingen en bepaalde ervaringen. In Zwitserland zijn er daarom mensen getraind. In Italië zijn er professionals gekozen aan de hand van hun vaardigheden, educatie en ervaring.⁵⁸

Een militair handboek, namelijk het *Handbook on the Law of War for Armed Forces* dat in 1987 werd uitgegeven in Geneve door het internationale comité van het Rode Kruis was ook van belang voor de

⁵⁰ K. Chamberlain, *War and Cultural Heritage. An analysis of the 1954 Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict and its Two Protocols*. (Leicester: Institute of Art and Law, 2004), 81-82.

⁵¹ E. Maes, “Cultural Property Protection in Times of Armed Conflicts from a Military Perspective.” (Ministerie van Defensie). Presentatie 14 mei 2013.

⁵² Interview Rene Teijgeler. Zie bijlage.

⁵³ “VS stoppen contributie UNESCO vanwege Palestijns lidmaatschap”, NRC, 31 oktober 2011.

⁵⁴ J. Toman. *The Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict*. (Dartmouth: UNESCO Publishing, 1996), 173-176.

⁵⁵ Ibidem, p 173.

⁵⁶ Ibidem, p 175.

⁵⁷ Ibidem, p 175-176.

⁵⁸ Ibidem, p 173-176.

bescherming van cultureel erfgoed.⁵⁹ Sinds het bombardement in 1991 in Joegoslavië op Dubrovnik ontstond er internationaal onder militairen aandacht voor dit onderwerp en werd cultureel erfgoed bij defensie steeds meer een gedeelte van de militaire training.⁶⁰ Sinds de Irak oorlog is het bewustzijn groot geworden en zijn er veranderingen doorgevoerd. De grootschalige plundering van het Nationale Museum van Bagdad, letterlijk onder de ogen van Amerikaanse militairen, zorgde voor een negatieve media berichtgeving.⁶¹ Een ander voorbeeld is het plaatsen van Amerikaanse scherpshutters op de historische minaret van Samara uit 825. Het was het hoogste punt in de omgeving en het aantal aanslagen in de omgeving nam inderdaad af. Echter door het plaatsen van militairen werd de minaret uit de 9de eeuw een doelwit. Nadat de Amerikanen door diverse partijen, waaronder Nederland werden gewezen op de risico's ten aanzien van de plaatsen van militairen op erfgoed, werden de scherpshutters teruggetrokken.⁶² Nadat de Amerikanen verdwenen waren schoten insurgenten de top van de minaret kapot, om te voorkomen dat de Amerikanen wederom de toren als uitkijkpost zouden gebruiken.⁶³

Workshops en trainingen

De UNESCO Conventie roept vragen op; hoe kunnen we omgaan met de aanwezige kennis, uit eigen land en van de tegenpartijen? Dit speelt ook een rol tijdens workshops en trainingen. Aan de hand van trainingen kunnen mensen worden bevoegd tot het beschermen van erfgoed en kunnen dit mogelijk zonder interventie doen.

Verschillende culturele instanties, zoals ICCROM en het Prins Claus Fonds, wensen erkenning van het belang van cultuur als onderdeel voor humanitaire hulp.⁶⁴ Eerste hulp voor (immaterieel) erfgoed zou kunnen worden betrokken bij bestaande bij vredesmissies en ontwikkelingsprojecten. Vredesmissies zijn de toegang tot crisisscenario's en cultuur zou kunnen worden geïntegreerd binnen hun werkzaamheden.⁶⁵

Het is de vraag of vredestroepen de macht hebben om te interveniëren wanneer inbreuken zich voordoen. VN-vredestroepen moeten wel respect opbrengen voor culturele goederen, maar kunnen alleen interveniëren bij inbreuken tegen het internationaal recht ter bescherming van culturele

⁵⁹ Ibidem, p 93.

⁶⁰ E. Maes, "Cultural Property Protection in Times of Armed Conflicts from a Military Perspective." (Ministerie van Defensie). Presentatie 14 mei 2013.

⁶¹ E. Maes. "Bescherming van cultureel erfgoed tijdens conflicten en calamiteiten", *Qua Patit Orbis* (april 2014), 18-23.

⁶² M. De Gruyter. 'Antropoloog op oorlogspad'. (versie januari 2011)
<http://www.maartjedegruyter.nl/?categorie=artikelen&id=18>, geraadpleegd 11 oktober 2014.

⁶³ E. Maes, "Cultural Property Protection in Times of Armed Conflicts from a Military Perspective." (Ministerie van Defensie). Presentatie 14 mei 2013.

⁶⁴ "Nacht van de VN" De Rode Hoed. Amsterdam, bijeenkomst 23 oktober 2014. Spreker Deborah Stolk. ;Nationale UNESCO Commissie, International Expert Meeting 17 en 18 December 2012. UNESCO's conflict and post-conflict approaches, its Convention and other international (policy) initiatives in North Africa and the Middle East. (Leiden, 2012), 20.

⁶⁵ Nationale UNESCO Commissie, International Expert Meeting 17 en 18 December 2012. UNESCO's conflict and post-conflict approaches, its Convention and other international (policy) initiatives in North Africa and the Middle East. (Leiden, 2012), 20.

goederen wanneer hun mandaat hierin voorziet.⁶⁶ Tot nu toe is bescherming van erfgoed bij twee vredesmissies in het mandaat opgenomen. In Kosovo (KFOR) werden religieuze monumenten beschermd (met name orthodoxe kloosters) en de huidige Mali missie (MINUSMA) heeft de bescherming van cultureel erfgoed in het VN mandaat opgenomen.⁶⁷

1.4 Risico's bescherming (immaterieel) erfgoed

In de jaren 70 ontstond de bewustwording voor het behouden van immaterieel erfgoed. Het eerste land dat in actie kwam voor haar immateriële erfgoed was Bolivia, maar de beweegredenen waren discutabel. Bolivia had destijds een nationalistische dictatuur en haar ministerie was beducht voor het opzettelijk overnemen, 'stelen', van hun cultuur door omliggende landen.⁶⁸

Het 'stelen' van immaterieel erfgoed is een ongrijpbaar probleem, bij immaterieel erfgoed is de afkomst en eigendom nog moeilijker te bepalen. Zo kunnen er conflicten ontstaan over de afkomst van een muziekstuk of klederdracht. Er bestaat een internationaal UNESCO verdrag ter bescherming van immaterieel erfgoed.⁶⁹ Dit verdrag is in 2012 ook door Nederland ondertekend en bestaat er sindsdien ook een *Nationale Inventaris Immaterieel Erfgoed*. Er staat geen immaterieel erfgoed op de Werelderfgoedlijst van UNESCO, maar sinds 2008 bestaat er wel de *Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity*.⁷⁰

Dr. Valdimar Tr. Hafstein, professor in folklore en etnische studies, zegt bij een *Erfgoed Arena* in de Reinwardt Academie: *'Safeguarding is a way of transformation. Actions in safeguarding is chaos making place for order'*.⁷¹ Het actief beschermen van erfgoed hoeft niet noodzakelijkerwijs een positief effect te hebben; de context verandert, het doel van het erfgoed wijzigt, toeristen komen, etc. Dr. Valdimar Tr. Hafstein stelt daarom dat het beschermen en benoemen van iets tot erfgoed bijna altijd van bovenaf gebeurt, en is daarom een middel van onteigening; *'Protection itself is the means of dispossession'*. Deze onteigening kan leiden tot frictie. Een deelnemer van de *Erfgoed Arena* uit Aruba brengt dit ook in tijdens de openbare discussie, hij geeft aan dat hij niet wilt dat er van buitenaf wordt bepaald wat er in zijn land op de erfgoedlijst terecht komt. De discussie in de *Erfgoed Arena* gaat over immaterieel

⁶⁶ Ibidem.

⁶⁷ E. Maes, "Cultural Property Protection in Times of Armed Conflicts from a Military Perspective." (Ministerie van Defensie). Presentatie 14 mei 2013.

⁶⁸ "Protection as Dispossession: El Condor Pasa and Other Stories of Intangible Heritage." Erfgoed Arena. (Reinwardt Academie), bijeenkomst 25 juni 2014.

⁶⁹ "Protection as Dispossession: El Condor Pasa and Other Stories of Intangible Heritage." Erfgoed Arena. (Reinwardt Academie), bijeenkomst 25 juni 2014.

⁷⁰ Nationale UNESCO Commissie. "Nationale Inventaris Immaterieel Erfgoed" <http://www.unesco.nl/nationale-inventaris-immaterieel-erfgoed>, geraadpleegd 26 september 2014

⁷¹ Dr. Valdimar Tr. Hafstein heeft gestudeerd in California en IJsland en is professor aan de *University of Iceland* in folklore en etnische studies. Hij heeft verschillende onderzoeken in meerdere talen gepubliceerd en is voormalig lid geweest van de Icelandic National Commission for UNESCO in 2011-2012.

⁷² "Protection as Dispossession: El Condor Pasa and Other Stories of Intangible Heritage." Erfgoed Arena. (Reinwardt Academie), bijeenkomst 25 juni 2014.

erfgoed, maar de uitspraken zijn ook te betrekken op materieel erfgoed. Zoals The African World Heritage Fund (AWHF), opgericht in Zuid-Afrika in 2006, dat sinds 2007 opereert als een internationale gouvernementele organisatie bestaat voor het behoud en duurzame ontwikkeling op het gebied van erfgoed. De slogan van The African World Heritage Fund is *'nothing about us without us'*.⁷³

Iets tot erfgoed benoemen door het bijvoorbeeld op de UNESCO Werelderfgoedlijst of de *Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity* van UNESCO te zetten, kan grote impact hebben op de lokale bevolking. Ter illustratie; mensen bewust maken dat hun ambacht of tradities immaterieel erfgoed brengt verandering met zich mee. Als gevolg kunnen mensen hun ambacht of traditie gaan gebruiken als toeristenattractie waardoor het zijn oorspronkelijke functie verliest.

Een voorbeeld van mogelijke averechtse effecten van trainingen/ bescherming van cultureel erfgoed is een ervaring van een mozaïekproject van Ewa Parandowska in Egypte. Ewa Parandowska heeft projecten gedaan in Egyptische kloosters en is een van de schrijvers van het boek *Villa of the Birds: The Excavation and Preservation of the Kom Al-Dikka Mosaics* over een Poolse archeologische missie in Alexandrië. Zij zegt dat zo gauw het team van workshopgevers voor het behoud van mozaïek de locatie verlaat, er toch om religieuze gronden erfgoed werd vernield. In verschillende landen verdwijnen zojuist gerestaureerde mozaïeken zodra de archeologen de *site* verlaten. De mozaïeken zijn dan vaak zeer professioneel verwijderd. Dat zou voorkomen kunnen worden door ervoor te zorgen dat archeologen worden betaald voor hun en ook leren verantwoordelijk te zijn voor de artefacten zodat zij kunnen doen waar zij voor zijn getraind.⁷⁴ Een ander probleem is dat deelnemers door hun deelname aan een training of workshop interessanter worden bevonden voor een ander project of een andere baan krijgen aangeboden. Voor de deelnemers is dat positief, zij hebben meer kansen op de arbeidsmarkt, maar voor het erfgoed is de training dan niet effectief geweest. Er zullen steeds weer nieuwe trainingen moeten komen en het heeft geen positief effect op erfgoed op lange duur.⁷⁵

Men zou ook kunnen overwegen geen energie te steken in beheer en behoud van (immaterieel) erfgoed. De vraag is wat er zou gebeuren wanneer men het niet zou beschermen; het zou veranderen, verder evolueren of verdwijnen, maar hoe erg is dat?⁷⁶ Concluderend een veelzeggend ironisch citaat

⁷³ African World Heritage Fund, Annual Report 2012. (Midrand, 2013), <http://www.awhf.net/beta/wp-content/uploads/2013/06/AWHF-Annual-Report-2012-web.pdf>, geraadpleegd 21 juni 2014.

⁷⁴ A. Ben Abed. The Getty Conservation Institute. 'Lessons Learned: Reflecting on the Theory and Practice of Mosaic Conservation, Proceedings of the 9th ICCM Conference Hammamet, Tunisia, November 29 – December 3, 2005. (Los Angeles: Getty Publications). 2008, p 268.

⁷⁵ Interview Rene Teijgeler. Zie bijlage.

⁷⁶ "Protection as Dispossession: El Condor Pasa and Other Stories of Intangible Heritage." Erfgoed Arena. (Reinwardt Academie), bijeenkomst 25 juni 2014.

over behoud van immaterieel erfgoed van Dr. Valdimar Tr. Hafstein: *"The sad part is that we have heritage, the positive part is that it still exists although not the same."*⁷⁷

1.5 Conclusie

Bij het geven van trainingen en workshops waarbij het veiligstellen van erfgoed het doel is, moet er rekening worden gehouden met de effecten van de training of workshop. De verbanden en de mogelijke effecten die de trainingen en workshops teweeg kunnen brengen kunnen ook negatief zijn dus het is extra belangrijk dat de voorbereiding afgestemd is op de situatie en dat de mogelijke gevolgen zijn doordacht. De informatieoverdracht in extremere situaties in ramp- en conflictgebieden kan betekenen dat er met andere ogen naar het erfgoed wordt gekeken, bedoeld of onbedoeld door de workshopgever, met alle gevolgen van dien (zoals het commercialiseren van tradities zodat het zijn oorspronkelijke functie verliest of het verwijderen van erfgoed van archeologische opgravingen voor geld). Daarbij kan het beschermen van erfgoed het afwenden van ontwikkeling met zich meebrengen. Buiten Europa kunnen de trainingen en workshops leiden tot onbegrip want het belang en nut is subjectief en dus niet voor iedereen vanzelfsprekend.⁷⁸ Bovenal kan het behoud van erfgoed geïnterpreteerd worden als een westerse manier van denken.

⁷⁷ "Protection as Dispossession: El Condor Pasa and Other Stories of Intangible Heritage." Erfgoed Arena. (Reinwardt Academie), bijeenkomst 25 juni 2014.

⁷⁸ Persoonlijke ervaring met o.a. museummedewerkers in het Sonobudoyo Museum en masterstudenten *Arkeologi* aan de *Universitas Gadjah Mada* in Indonesië zien het behouden van erfgoed soms niet als belangwekkend.

2 Projectmatig werken en vakdidactiek

Bij het geven van een workshop of training draait het om het overbrengen van kennis. In dit hoofdstuk wordt de zesde deelvraag beantwoord: 6. Waar moeten de workshopgevers didactisch gezien rekening mee houden tijdens een dreigende of actuele noodsituatie zodat de informatieoverdracht succesvol verloopt? Ter beantwoording van deze deelvraag komen verschillende didactische regels aan bod die van invloed zijn op de kennisoverdracht. Niet iedereen is geschikt als docent, er zijn verschillende competenties waaraan zou moeten worden voldaan; kennis van zaken hebben, mensenkennis, sociaal, intuïtief, etc.⁷⁹ Daarbij moet je de context kennen waarin je project zich afspeelt zoals de economische en politieke verbanden en de cultuur.

Het Koninklijk Instituut voor de Tropen heeft een afdeling *KIT Intercultural Professionals*. Zij geven adviezen voor mensen die in andere culturen wonen of daar zaken mee doen.⁸⁰ Voor dit hoofdstuk is er onder andere gebruik gemaakt van hun publicaties. De workshops en trainingen in dit hoofdstuk zijn bedoeld voor erfgoed tijdens een dreigende of actuele noodsituatie. Om meer over dit specifieke onderwerp te komen is er naar een ervaringsdeskundige gezocht die kon vertellen waar rekening mee moet worden gehouden bij de kennisoverdracht met deelnemers uit dit soort kritieke situaties. Sylvie van Oosterhout is Pedagogisch medewerker III met specialisatie: trainer en beeldend (therapeutisch) begeleider bij Vrouwenopvang en hulpverlening. Zij heeft met mensen gewerkt met verschillende problemen en uit verschillende culturen. Daarnaast is zij ervaringsdeskundige op het gebied van ontwikkelingswerk in Benin, waar zij ook les heeft gegeven. Zij belicht het onderwerp van een nieuwe invalshoek en het interview is daarmee van meerwaarde voor dit hoofdstuk.⁸¹

2.1 Projectmatig en professioneel werken

Er zijn ontelbaar boeken en onderzoeken beschikbaar die de voorwaarden voor succesvolle projecten en succesvol ondernemen beschrijven. Deze bronnen zijn, aangepast aan de situatie, heel vaak goed toe te passen bij het organiseren van een workshop of training. Enkele basisvoorwaarden die het succes van projecten vergroot:

- Het project heeft duidelijke en gemeenschappelijke doelen en deze zijn ergens beschreven.
- Er is een plan van aanpak en implementatieplan.
- Er is uitgebreid vooronderzoek gedaan.
- Alle teamleden voelen zich verantwoordelijk voor het groepsproces en eindresultaat.
- Er is een gemotiveerd team dat elkaar kan enthousiasmeren en stimuleren.

⁷⁹ Interview Sylvie van Oosterhout. Zie bijlage.

⁸⁰ KIT. "Over ons." <http://www.kit.nl/kit/organisatie/over-ons/>. Geraadpleegd 8 november 2014.

⁸¹ Interview Sylvie van Oosterhout. Zie bijlage.

- De teamleden kunnen elkaar aanvullen.
- De teamleden kunnen naar elkaar luisteren.
- De teamleden kunnen elkaar feedback geven.
- Het team goed kan discussiëren; het maken van oppervlakkige compromissen wordt vermeden, maar eindeloze discussies zijn tijdrovend en inefficiënt en daarmee het andere uiterste.⁸²

Een andere randvoorwaarde voor een effectieve en zinvolle workshop of training is dat de communicatie binnen projecten adequaat is. Zowel de communicatie binnen het team als de communicatie met de contactpersonen en deelnemers van de workshop of training. Voor de communicatie kan het zinvol zijn om de belangen die spelen af te wegen. Om dit te doen kan de organisatie de machtsfactoren binnen het eigen team en van de partijen waarmee wordt samengewerkt analyseren. Binnen het team en tussen de andere partijen die zijn betrokken bij het organiseren van de workshop of training zijn er geschreven en ongeschreven regels. Deze zouden kunnen worden onderkent, beoordeelt en afgewogen.⁸³

Binnen het eigen team alsook met andere partijen kunnen conflicten ontstaan. Voor een beter resultaat is het belangrijk dat deze conflicten worden vermeden en dat wanneer het gebeurt het team daar juist op kan reageren. Dat lukt als team vaak beter wanneer je geschilpunten onderkent en analyseert, en emotionele kwesties van rationele kwesties kan scheiden.

In dit onderzoek draait het om interculturele trainingen en workshops voor cultureel erfgoed in kritieke situaties, inclusief erfgoed in ramp- en conflictgebieden. De Nederlandse standaard van *efficiency* is daardoor vaak niet van toepassing. Aanpassing aan de standaarden en *efficiency* helpt om teleurstelling te voorkomen. Soms kan worden overwogen om het gewenste eindproduct los laten en alleen te sturen met richtlijnen en een planning zodat er ter plekke oplossingen kunnen worden bedacht. Flexibiliteit en aanpassingsvermogen zijn daardoor belangrijke eigenschappen.⁸⁴ Samenvattend een combinatie van goed voorbereiden (korte en lange termijn doelen bedenken, actieplannen schrijven, een overzichtelijk opgebouwde workshop maken) en de noodzaak van goed kunnen improviseren.⁸⁵

2.2 Beginselen vakdidactiek

Van de workshopgever wordt er ten eerste verwacht dat hij of zij over voldoende kennis beschikt en een heldere uiteenzetting kan geven over het onderwerp. Voorafgaand aan de workshop is er een

⁸² R. Grit, *Sociaal Competent. Professioneel aan het werk*. (Wolters-Noordhoff bv Groningen/ Houten, 2006), 205.

⁸³ Ibidem, p 204.

⁸⁴ Interview Rene Teijgeler. Zie bijlage.

⁸⁵ Interview Sylvie van Oosterhout. Zie bijlage.

onderwerp analyse gedaan waar het materiaal is geselecteerd en geordend.⁸⁶ Voor deelnemers is het prettig wanneer het duidelijk is wanneer de informatie objectief is of eigen interpretatie.

Door een doelgroep analyse te doen kan er een beeld worden gevormd van wat de deelnemers al van het onderwerp afweten. Het kan soms prettig zijn om van te voren al een beeld te hebben van de groepen je zou kunnen vormen, op basis van interesse en werkwijze. Daarnaast kan het goed zijn om een beeld te hebben bij wat het publiek van de workshop zal verwachten, wat ze van de docent weten en wat hun houding is tegenover het onderwerp.⁸⁷ Onder het kopje 'Culturele verschillen' wordt er verder ingegaan op de doelgroep aangezien deze extra aandacht verdient bij wereldwijde workshops. Er zijn verschillende kenmerken van deelnemers waarbij het gunstig kan zijn wanneer je als workshopgever ervan op de hoogte bent, zoals; nationaliteit, werkveld, opleiding, voorkennis, leeftijd en godsdienst. Dit is vaak extra belangrijk om te weten wanneer de training of workshop wordt gegeven aan deelnemers uit een conflictgebied. Tijdens conflicten veranderen de verhoudingen constant; economisch, etnisch, rijk tegen arm, stad tegen platteland, sjieten tegen soennieten. Het is dan meestal nuttig om op de hoogte te zijn van de standpunten en achtergronden van de deelnemers zodat daar rekening mee kan worden gehouden.⁸⁸

Opbouwen van de lessen

Een goed projectplan is vaak een randvoorwaarde voor een succesvol project, het geldt als verduidelijking voor de andere partijen en het zorgt ervoor dat iedereen dezelfde korte en lange termijndoelen nastreeft.⁸⁹ Een lesplan of lesvoorbereidingsformulier kan ook een dergelijke bijdrage leveren bij het organiseren van de lessen. Je bepaald de richtlijnen en stuurt aan de hand van deze planning, maar zorgt ervoor dat het flexibel is. In de bijlage zit een lesvoorbereidingsformulier van de Lerarenopleiding Geschiedenis van Fontys Hogescholen. Dit soort formulieren kunnen worden gebruikt als hulpmiddel ter voorbereiding en tijdens de lessen, maar zullen moeten worden aangepast op de situatie.

De lessen die tijdens de workshop worden gegeven zouden een logische volgorde moeten hebben en de thema's zouden op elkaar moeten aansluiten.⁹⁰ De trainers die meedoen met de workshop zouden op de hoogte zijn van de onderwerpen die aan bod komen bij de andere trainers of excursies. Voor het leerproces is het goed om gebruik te maken van verschillende lesvormen, zowel theorielessen als praktijk.⁹¹ Lesgeven werkt het beste bij transparantie; breng goed onder woorden bij de deelnemers wat zij gaan doen, en ook waarom en hoe.⁹² Zorg ervoor dat de deelnemers na de workshop/ training

⁸⁶ R. van Hogen, *Tekst en toespraak Derde druk*. 2004. (Wolters-Noordhoff bv Groningen/ Houten, 2004), 13.

⁸⁷ Ibidem, p 13.

⁸⁸ Interview Rene Teijgeler. Zie bijlage.

⁸⁹ Interview Sylvie van Oosterhout. Zie bijlage.

⁹⁰ R. van Hogen, *Tekst en toespraak Derde druk*. 2004. (Wolters-Noordhoff bv Groningen/ Houten, 2004), 16-19.

⁹¹ B. Van Beek. Eindverslag project behoudsmedewerker Paramaribo. (versie 19 november, 2012), 4.

http://www.nationaalarchief.nl/sites/default/files/docs/nieuws/eindverslag_project_cursus_behoudsmedewerker_paramaribo.pdf, geraadpleegd 11 oktober 2014.

⁹² R. Grit, *Sociaal Competent. Professioneel aan het werk*. (Wolters-Noordhoff bv Groningen/ Houten, 2006), 207.

nog vragen kunnen stellen en in contact kunnen komen met de docenten en deelnemers.⁹³ Bouw tijd in om achteraf en tussentijds te evalueren. Wanneer de workshop meerdere keren wordt gegeven is er na een evaluatie ook echt mogelijkheid om deze te verbeteren. Tijdens de cursus Behoudsmedewerker Paramaribo is dit gedaan o.a. door sommige theoretische gedeeltes vaker te herhalen en uit te breiden zodat de informatie beter beklijft.⁹⁴

In het begin van de workshop moeten de deelnemers worden gemotiveerd en overtuigd van het belang van de workshop. In het onderwijs wordt het aanbevolen om met aandacht richters te werken in het begin van lessen. Bijvoorbeeld een film, een object dat de leerlingen herkennen of een leuk verhaal dat het onderwerp inleidt en de interesse wekt.⁹⁵ Het slagen van de workshop hangt vaak ook af van het groepsgevoel en de wil om samen te werken. De deelnemers zouden moeten worden geënthousiasmeerd en geïnspireerd en er zal verantwoordelijkheidsgevoel en bewustzijn moeten worden gekweekt voor het beschermen van cultureel erfgoed zodat de deelnemers in de toekomst actief zullen blijven. Het positief bekrachtigen van de deelnemers zorgt ervoor dat deelnemers meer mee durven te doen. Dit kan door tijdens de workshop benoemen wat de deelnemers goed doen, zelfs uitvergroten, en de kwaliteiten deelnemers benadrukken.⁹⁶

Bij workshops en trainingen om erfgoed veilig te stellen kan het goed zijn van te voren uit te leggen wat zij kunnen bereiken met het beschermen van het erfgoed. Je kunt een beeld geven van wat er aan cultureel erfgoed verloren zal gaan wanneer zij niets doen. Zo benadruk je dat het belangrijk is wat ze zullen leren en met de opgedane kennis een waardevolle bijdrage kunnen leveren. Probeer ter motivatie ook te laten zien dat zij met eenvoudige acties veel kunnen bereiken en achteraf betekenis geven aan hun werk door de resultaten te laten zien.⁹⁷

Interactie

Vooraf kan het helpen om de zorgvuldige voorbereidingen en het *desk research*, tijdens de workshop/training aan te vullen door democratisch les te geven. Dit zorgt ervoor dat de docent en deelnemers samen als een team ter plekke oplossingen bedenken voor de situatie. Uit het ontwikkelingswerk komt de slogan '*Local problems need local solutions*'.⁹⁸ Hierdoor is de kans groter dat de methodes aansluiten op de beleefwereld en situatie van de deelnemers.⁹⁹ Om een interactieve les te creëren is het nodig om tactvol te zijn en een positieve houding tegenover de aanwezigen uit te stralen. Eenrichtingsverkeer is taboe; je dient contact te leggen met je publiek. Als trainer is het goed om actief te luisteren naar de deelnemers en zo nodig in te gaan op geopperde bezwaren of reacties. Wees

⁹³ Interview Sylvie van Oosterhout. Zie bijlage.

⁹⁴ B. Van Beek. Eindverslag project behoudsmedewerker Paramaribo. (versie 19 november, 2012), 4.

http://www.nationaalarchief.nl/sites/default/files/docs/nieuws/eindverslag_project_cursus_behoudsmedewerker_paramaribo.pdf, geraadpleegd 11 oktober 2014.

⁹⁵ Eigen ervaring Lerarenopleiding Geschiedenis 2008 - 2010. Fontys Hogescholen.

⁹⁶ Interview Sylvie van Oosterhout. Zie bijlage.

⁹⁷ Interview Sylvie van Oosterhout. Zie bijlage.

⁹⁸ Interview Rene Teijgeler. Zie bijlage.

⁹⁹ Ibidem.

sensitief bij het communiceren met andere culturen.¹⁰⁰ Herhaal de belangrijkste zaken maar formuleer deze telkens anders en koppel steeds terug of de informatie is aangekomen.¹⁰¹ Stel vragen en geef niet zelf het antwoord. Als docent wil je vaak te veel overnemen en dat is een valkuil. Wanneer de deelnemers het niet weten kun je de vraag terugleggen in de groep zodat de deelnemers de ruimte krijgen zelf nadenken. Vaak komt er dan toch nog een antwoord. Na de lessen kan er een rondvraag worden gehouden om de deelnemers erbij te betrekken zodat zij over hun ervaringen praten. Je denkt met ze mee bij hun antwoorden en zo geef je deelnemers het gevoel dat het toe doet wat zij denken en dat je ze serieus neemt.¹⁰²

Spreken

De geloofwaardigheid hangt voor 30% af van de verbale aspecten (het verhaal, taalgebruik, woordkeus, structuur) en 70% van de non- verbale aspecten (intonatie, articulatie, spreektempo, volume, dialect, contact met het publiek, houding, gedrag, gebaren, mimiek, kleding en uiterlijk). Het is daarom een meerwaarde wanneer de trainer aangepast aan de doelgroep zijn/ haar verhaal formuleert en helder, rustig en duidelijk spreekt. Daarnaast is het belangrijk dat de trainer de taal waarin de workshop wordt gegeven beheerst, ook wanneer het voor hem/ haar een vreemde taal is. Dat is nodig om de informatie over te brengen, miscommunicatie te voorkomen en serieus over te komen.¹⁰³ De trainer moet proberen zo helder mogelijk te spreken en ook duidelijk te dingen te benoemen die niet de deelnemers niet moeten of hoeven te doen.¹⁰⁴ Daarnaast is taal ook een van de vele factoren die van invloed is op de manier waarop mensen denken en de wereld zien.¹⁰⁵

Benjamin Lee Whorf ontwikkelde een hypothese die kort omschreven wordt als de Whorf-hypothese. Deze hypothese bestaat uit twee gedeeltes, ten eerste *linguistic deternism*, het idee dat taal ook invloed heeft op cognitieve processen die los staan van taal en ten tweede *linguistic relativity*, het idee dat cognitieve processen verschillen bij verschillende talen.¹⁰⁶ Het idee dat taal cognitie beïnvloed wordt door de wetenschapper David W. Carroll (University of Wisconsin) in twijfel getrokken door het gebrek aan bewijs.¹⁰⁷ Maar David W. Carroll zegt dat er wel studies zijn die aangeven dat talen verschillende termen en daardoor verschillende referentiekaders hebben. Zo hebben Koreaans en Engels verschillende ruimtelijke termen, deze zijn van invloed bij het uitvoeren van ruimtelijke opgaven waardoor specifieke taken anders kunnen worden opgevat. Ook is het zo dat taal de perceptie en de herinnering van kleuren beïnvloed.¹⁰⁸

¹⁰⁰ R. van Hogen, *Tekst en toespraak Derde druk*. 2004. (Wolters-Noordhoff bv Groningen/ Houten, 2004), 301-306.

¹⁰¹ Ibidem, p 301-306.

¹⁰² Interview Sylvie van Oosterhout. Zie bijlage.

¹⁰³ R. van Hogen, *Tekst en toespraak Derde druk*. 2004. (Wolters-Noordhoff bv Groningen/ Houten, 2004), 307-310.

¹⁰⁴ J. Vossestein. *Werken met India*. (Amsterdam: KIT Publishers, 2008), 93 – 98.

¹⁰⁵ D. W. Carroll, *Psychology of Language. 4th edition*. (Wadsworth: Thomas Learning, 2004), 399.

¹⁰⁶ Ibidem, p 377.

¹⁰⁷ Ibidem, p 381.

¹⁰⁸ Ibidem, p 391.

De trainer

Om adequaat te opereren en les te geven in diverse culturen zijn er verschillende kwaliteiten waaraan de 'perfecte trainer' aan zou voldoen, zoals; een scherp opmerkingsvermogen, een goede luisteraar, bereidheid om te leren, ook van eigen fouten, relativiseringsvermogen, verbeeldingskracht, niet te snel oordelen, goed kunnen improviseren, respecteert verschillen. Het is goed wanneer de trainer laat zien dat hij/ zij betrokken is in hun leefwereld en wanneer hij/ zij de dingen vanuit meerdere invalshoeken bekijken.¹⁰⁹ Een trainer met inlevingsvermogen; kan zich goed in anderen verplaatsen.¹¹⁰ Empathie is daarbij belangrijk maar niet per se een vereiste.¹¹¹ Flexibel zijn in zijn/ haar gedrag en stijl van communiceren is een enorm voordeel; snel kunnen aanpassen als de situatie dat vereist. Ook zou de trainer moeten kunnen omgaan met onzekerheid en kunnen functioneren in een omgeving met veel onduidelijk en ongedefinieerde zaken.¹¹²

Als workshopgever focus je op het cultureel erfgoed en probeer je onpartijdig te blijven. Je vertegenwoordigd geen religie, partij of het Westen. Door bij het westen of Europa te horen wordt je vaak al niet meer als neutraal gezien.¹¹³ Je kunt je neutraliteit benadrukken aan de hand van voorbeelden waarin verschillende geloven en culturen aan bod komen.¹¹⁴ Neutraliteit en transparantie is vaak nodig om meer te bereiken.¹¹⁵ Je kunt van te voren meteen grenzen stellen om te voorkomen dat de deelnemers wel hun partijdigheid en politieke of godsdienstvoorkeuren laten blijken en maak ook duidelijk dat je het daar niet over wilt hebben.¹¹⁶ Probeer te voorkomen dat er familierelaties onder de deelnemers zijn.¹¹⁷ Er kunnen altijd conflicten ontstaan onder deelnemers. Tijdens de workshop kan het helpen om meteen ingrijpen en dit zo snel mogelijk oplossen, maar zorg dan ervoor dat de mensen daarbij in hun waarde worden gelaten en nooit voor schut worden gezet.¹¹⁸

¹⁰⁹ R. Grit, *Sociaal Competent. Professioneel aan het werk*. (Wolters-Noordhoff bv Groningen/ Houten, 2006), 207.

¹¹⁰ Ibidem, p 207.

¹¹¹ Interview Sylvie van Oosterhout. Zie bijlage.

¹¹² R. Grit, *Sociaal Competent. Professioneel aan het werk*. (Wolters-Noordhoff bv Groningen/ Houten, 2006), 207.

¹¹³ Interview Rene Teijgeler. Zie bijlage.

¹¹⁴ Interview Sylvie van Oosterhout. Zie bijlage.

¹¹⁵ Interview Rene Teijgeler. Zie bijlage.

¹¹⁶ Ibidem.

¹¹⁷ Ibidem.

¹¹⁸ Ibidem.

2.3 Culturele verschillen

Er zijn wereldwijd meer dan 800 nationaliteit gebonden culturen. Geert Hofstede noemt het een collectieve programmering van de menselijke geest.¹¹⁹ Doordat je behoort tot een cultuur is je blik op de wereld en waarden en normen (meestal onbewust) aangeleerd. Menselijke zintuigen zijn beperkt en wij zien daardoor selectief en subjectief. Onze waarneming wordt beïnvloed door de situatie, herinneringen, stemming, emoties en cultuur en dat is een obstakel bij contact tussen verschillende culturen.¹²⁰ Punten waarop je kan worden gelet bij de communicatie met verschillende culturen zijn onder andere gebaren, oogcontact, mimiek, stemgebruik, interpersoonlijke afstand, woordkeus, assertiviteit en tijdsoriëntatie (lineair tegenover cyclisch, zie de volgende paragraaf).¹²¹¹²²

Wanneer je als trainer de cultuur niet volledig begrijpt vertel dan wat je kent van de cultuur, wat je gezien hebt in de omgeving en vraag om uitleg.¹²³ In de meeste landen is de toekomst onzeker en zeker in conflict en rampgebieden. Het kan daarom zijn dat deelnemers daardoor meer gewend zijn te improviseren en niet zozeer het nut inzien van planningen, prognoses en doelstellingen.¹²⁴

2.3.1 Hofstede

Geert Hofstede (1928) is een Nederlandse organisatiepsycholoog bij de Universiteit Maastricht. Meneer Hofstede benoemt vier stappen die helpen bij interculturele communicatie:

1. Bewustwording van je eigen waarden en normen en deze niet verheerlijken.
2. Een grondig onderzoek over de andere cultuur en bijbehorende waarden, rituelen, symbolen, gebruiken, etc.
3. Open staan voor de andere cultuur en ondanks de verschillen er niet op neerkijken. Het proberen te begrijpen en serieus nemen van de andere cultuur.
4. Het aanleren van de vaardigheden, zoals de gebruiken en rituelen van de andere cultuur zodat je in situaties op de juiste manier kunt reageren.¹²⁵

In de vorige alinea beschrijft Hofstede de stappen die helpen bij interculturele communicatie, maar om culturen beter te begrijpen heeft hij vijf cultuurdimensies bedacht. Op elk van deze cultuurdimensies kan een cultuur hoog of laag scoren.

¹¹⁹ Geert Hofstede (1928 - heden) een Nederlandse organisatiepsycholoog op het gebied van interculturele verschillen. De cultuurdimensie heeft hij bedacht in de jaren 60, werkzaam bij het BMI.

¹²⁰ R. Grit, *Sociaal Competent. Professioneel aan het werk.* (Wolters-Noordhoff bv Groningen/ Houten, 2006), 147.

¹²¹ Ibidem, p 158-160.

¹²² Ibidem, p 144.

¹²³ Interview Sylvie van Oosterhout. Zie bijlage.

¹²⁴ J. Vossestein. *Vreemd volk, over gedrag in andere culturen.* (Amsterdam: KIT Publishers, 2003), 181-182.

¹²⁵ R. Grit, *Sociaal Competent. Professioneel aan het werk.* (Wolters-Noordhoff bv Groningen/ Houten, 2006), 151.

1. Machtsafstand index (*Power Distance Index*).

• acceptatie machtsverschillen en welvaartsongelijkheid • grote machtsafstand	versus	• onaanvaardbaar vinden van ongelijkheid/ • kleine machtsafstand.
--	--------	--

2. Individualisme-index (*Individualism index*)

Collectivistische cultuur • sterke hiërarchie, • nadruk op gehoorzaamheid, • ongelijke rechten, • relatiegericht, • bij de dag leven, • eer en reputatie handhaven, • schaamtebesef, kritiek onder vier ogen, • indirect taalgebruik, • rituelen en symboliek zijn belangrijk • streven naar harmonie in eigen groep, • werken om te leven.	versus	Individualistische cultuur. • weinig hiërarchie, • nadruk op eigen verantwoordelijkheid, • verworven status door eigen prestaties, • mechanische solidariteit, • inhoud (specialisatie is belangrijk), • oriëntatie op de toekomst, • schuldbesef, • kritiek is nuttig, • direct taalgebruik, • leven om te werken.¹²⁶
--	--------	---

3. Masculiniteitsindex (*Masculinity – MAS*)

Masculiniteit • sterkte • concurrentie	versus	Feminien • solidariteit zwakkeren
--	--------	--

4. Onzekerheidsvermijdingsindex (*Uncertainty/Avoidance Index - UAI*)

• Hechten aan duidelijke regels, vaste patronen, voorspelbaarheid en rituelen.	versus	• Beperkt belang hieraan hechten.
--	--------	---

5. Confuciaanse dynamiekindex

• Langetermijngerichtheid • schaamte • gevoel voor status • spaarzaamheid • niet kennen van een absolute waarheid	versus	• kortetermijngerichtheid • kalmte • bescherming van je 'gezicht' • respect voor families^{127 128}
---	--------	--

¹²⁶ J. Vossestein, *Vreemd volk, over gedrag in andere culturen*. (Amsterdam: KIT Publishers, 2003), 245-272.

¹²⁷ R. Grit, *Sociaal Competent. Professioneel aan het werk*. (Wolters-Noordhoff bv Groningen/ Houten, 2006), 153-155.

¹²⁸ Science Progress, "Culturele dimensies van Hofstede", <http://www.scienceprogress.nl/diagnose/culturele-dimensies-hofstede>, geraadpleegd 7 september 2014.

2.3.2 Interculturele communicatie

Onderwijs en lesmethodes in andere culturen

De leerstof laten aansluiten bij de doelgroep is een van de basisbeginselen van didactiek. Bij kennisoverdracht is het een stelregel dat er dient aan te sluiten bij de leefwereld van de leerling en wat hij/ zij al weet en kan.¹²⁹ Bij interculturele trainingen en workshops zou er van te voren onderzoek worden gedaan naar de onderwijs- en lesmethodes binnen de cultuur van de deelnemers. Wanneer je op de hoogte bent hoe de mensen/ deelnemers gewend zijn om te leren kan de workshop of training daarbij aansluiten.¹³⁰ Het is daarom relevant een antwoord te hebben op bepaalde vragen als: Zijn de deelnemers gewend zaken uit hun hoofd te leren?, Zijn de deelnemers gewend abstract te denken?, Zullen de deelnemers snel 'nee' zeggen bij gesloten vragen of toegeven dat zij het niet begrijpen? Dat wordt in sommige culturen opgevat als een suggestie dat de hoger geplaatste docent/ instructeur heeft gefaald in zijn uitleggen. Dit hoor je als lager geplaatste niet te benoemen en zij zien dit als iets dat waarschijnlijk aan jezelf te wijten valt en dat je niet slim genoeg bent om het te begrijpen. Bedenk als trainer hoe kun je daarmee om kan gaan met lichaamstaal aflezen en subtiel doorvragen.¹³¹ Andere vragen die een trainer zich vooraf zou moeten stellen: zijn de deelnemers gewend kritische vragen te stellen en initiatief te nemen? Werd een proactieve houding binnen hun onderwijs gewaardeerd? Wat zijn hun werkvormen, zouden zij kunnen brainstormen? Wat zijn hun ongeschreven regels en uw impliciete aannames? Probeer de antwoorden op deze vragen te expliceren tot concrete verwachtingen van de deelnemers en ervoor te zorgen dat je daar als trainer op kan inspelen.¹³²

Soms is het voor deelnemers belangrijk om achteraf een goed verzorgd en imposant certificaat of iets dergelijks te krijgen.¹³³ De *First Aid Course* doet dit; voor extra werk van de deelnemers, bij het doen van opdrachten en testen binnen een digitale leeromgeving voor verdieping over conflicten, kunnen zij een extra certificaat verdienen. De ICCROM probeert het certificaat ook onder de naam van een andere universiteit te laten gelden zodat het voor de deelnemers van extra toegevoegde waarde is het programma te volgen.¹³⁴

Zelfkennis – wie zijn de Nederlanders?

Zelfkennis is de eerste van de vier stappen van Hofstede. Jezelf kennen is een voorwaarde voor succesvolle interculturele communicatie. Wees ervan bewust hoe je bekend staat als Nederlander en wat voor verwachtingen dat met zich meebrengt. Je kunt gebruik maken van deze verwachtingen en ook proberen bepaalde Nederlandse kenmerken proberen te vermijden en je juist aan te passen aan de

¹²⁹ J. Vossestein. *Werken met India*. (Amsterdam: KIT Publishers, 2008), 93 – 98.

¹³⁰ Interview Sylvie van Oosterhout. Zie bijlage.

¹³¹ J. Vossestein. *Vreemd volk, over gedrag in andere culturen*. (Amsterdam: KIT Publishers, 2003), 143-144.

¹³² J. Vossestein. *Werken met India*. (Amsterdam: KIT Publishers, 2008), 93 – 98.

¹³³ Ibidem, p 93 – 98.

¹³⁴ Aantekeningen/ notulen 'October Meeting' over de First Aid Course, zie bijlage.

hand van kleding etc.¹³⁵ Wees bewust van de ongeschreven regels op de werkvloer en wat Nederlanders vanzelfsprekend vinden.¹³⁶ Er kunnen misverstanden en irritaties ontstaan wanneer ongeschreven regels niet worden nageleefd.

De kern van de Nederlandse verhoudingen komt voort uit de cultuur zoals die in Nederland vooral na de Tweede Wereldoorlog gegroeid is. Kort samengevat:

- Werknemers hebben relatief veel rechten en een aantal nauw omschreven plichten.
- Die plichten veronderstellen mondige en taalvaardige mensen die zich geconcentreerd inzetten voor hun werkgever maar die ook veel rechten hebben.
- Er dient openheid te zijn in de communicatie, waarbij ook de baas aanspreekbaar is voor de werknemers, die een hoge mate van zelfstandigheid en eigen verantwoordelijkheid hebben in hun werkpraktijk.
- Er is een grote mate van bescherming van die werknemers door middel van een streng gecontroleerde maatregelen (zoals de Arbowetgeving).
- Veel van de rechten hebben te maken met het recht op een privéleven, resulterend in een scherpe scheiding tussen werk en privé die alom gerespecteerd wordt (om vijf uur naar huis, daar niet storen, korte werkweken, lange vakanties, deeltijdbanen, prepensioen).
- Kostenbewustzijn en *low profile* zijn de norm, niet alleen in de dagelijkse bedrijfsvoering maar op gebieden als representatie, feestelijkheden, het bedrijfsrestaurant en de aankleding van het bedrijf.

Bron.¹³⁷

Gezichtsverlies

Tijdens de workshop is het beter voorzichtig te zijn met negatieve feedback, dit kan gezichtsverlies betekenen voor workshopdeelnemers. Wanneer de deelnemers foute antwoorden geven is het beter wanneer de trainer dit niet benoemt als een fout antwoord. De trainer kan zeggen dat het antwoord wellicht beter kan, maar hij/ zij zal uit respect voor de deelnemer niet klassikaal zeggen dat de deelnemer het verkeerde antwoord heeft gegeven. In veel andere culturen, zeker Aziatische is nee-zeggen niet op zijn plaats tegen een 'hoger' geplaatst iemand. Er zijn veel culturen waarbij je je eigen mening meestal niet deelt, de harde waarheid is niet altijd welkom. Tijdens de lessen kan het daardoor moeizaam zijn om kritiek of feedback te ontvangen van de deelnemers.¹³⁸ In de Nederlandse cultuur wordt het sociaal gezien om vlot te zijn, maar dat kan door andere culturen worden gezien als te veel vrijpostigheid en het voor schut zetten van jezelf of het vertonen van niet respectabel gedrag. Ook boos worden betekent het niet onder controle hebben van je emoties en dus het tonen van zwakte.¹³⁹

Status

Nederlanders kunnen als afstandelijk en onpersoonlijk worden gezien en daarmee mensen beledigen; in andere culturen zijn werk en privé vaak niet zo streng gescheiden. Nederlanders vinden eerlijkheid,

¹³⁵ Interview Rene Teijgeler. Zie bijlage.

¹³⁶ Interview Rene Teijgeler. Zie bijlage.

¹³⁷ J. Vossestein. *Werken met India*. (Amsterdam: KIT Publishers, 2008), 13-14. Overgenomen uit het boek Werken met India. Hoofdstuk 1 De Nederlandse bedrijfscultuur door buitenlandse ogen.

¹³⁸ Ibidem, p 83.

¹³⁹ Persoonlijke ervaring. Indonesië.

het streven naar objectiviteit en directheid praktischer en belangrijker dan respect of statusgevoeligheid. Vasthouden aan je principes oogt in Nederland waardering, maar mensen uit collectivistische culturen zullen zich waarschijnlijk meer aanpassen of rekening houden met hun omgeving. Hiërarchie en sociaal economische verschillen worden door Nederlanders liever ontkent of verdoezeld, maar in andere culturen wordt je status en kaste juist wel erkent.¹⁴⁰

Accommodatie en workshoplocatie

Veel niet-westerse culturen ervaren een zelfstandige woonruimte niet als ideaal. Een gezamenlijke woonruimte en goed uitgeruste keuken zal meestal meer gewaardeerd worden. Iedereen zal zijn eigen identiteit willen behouden, dus zelf koken, maar het wel gezamenlijk opeten. Daarbij rekening houden dat mensen in andere culturen vaak niet is gewend eigen rommel op te ruimen. Wanneer de training of workshop in Nederland wordt gegeven, licht de deelnemers dan in over de Nederlandse stiptheid in tijden en geef kledingadviezen. Geef ook voldoende informatie over de openbaar vervoersmogelijkheden, winkels et cetera.¹⁴¹

Bij het financieren en regelen van de workshop *Managing Indoor Climate Risks* hebben de Nederlanders de bijkomende hoge kosten, van warme maaltijden voor alle deelnemers en alle andere medewerkers en de aankleding van het gebouw, betaald. Bij de Nederlandse cultuur wordt juist geredeneerd vanuit kostenbewustzijn, maar de meeste nationaliteiten hebben juist moeite met de sobere lunches in Nederland. De workshopruimte van *Managing Indoor Climate Risks* zag eruit als een zaal waar een bruiloft kon worden gegeven, met versierde stoelhoezen en op elk voorwerp was er wel een workshoplogo te vinden. Bij samenwerking zal er dus een compromis moeten worden gesloten of meedoen en aanpassen. Bij deze workshop *Managing Indoor Climate Risks* is er door de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed voor gekozen om aan te passen aan de Aziatische deelnemers. Tijdens de *First Aid Course* in Amsterdam is er o.a. ook voor gekozen voor warme maaltijden tijdens lunches en ook andersoortige drank dan alleen thee en koffie om de deelnemers tegenmoet te komen.¹⁴²

Afbeelding 1

Afbeelding 2

¹⁴⁰ J. Vossestein. *Werken met India*. (Amsterdam: KIT Publishers, 2008), 67-79.

¹⁴¹ Ibidem, 67-79.

¹⁴² Persoonlijke ervaring. Deelname Workshop *Managing Indoor Climate Risks*.

De afbeeldingen laten de aankleding van de workshop *Managing Indoor Climate Risks*, zie banier met de naam van de workshop in het Indonesisch: *Pengelolaan Resiko Iklim Ruang*. Met een openingsceremonie en traditionele dans. Rechts een workshop *Kota Toba*, hiervoor zijn net als voor de andere workshops banners en shirts bedrukt met de naam van de workshop.

Afbeelding 3

Afbeelding 4

De linker afbeelding is een foto van museummedewerkers in het Sonobudoyo Museum tijdens een presentatie. De rechter foto is een bijeenkomst van de professoren van de Gadjah Mada University Fakultas Ilmu Budaya. Het eten in de rieten schalen wordt onder alle deelnemers ceremonieel verdeeld en in elke lunchbox zit de lunch. Bij vrijwel alle bijeenkomsten in Yogyakarta krijgt iedereen een glas water of ijsthee en een lunch box met rijst etc..

Afbeelding 5

Een foto van een lunch tijdens een Nederlandse loopbaantraining. Een boterham, peperkoek met een beker melk kan in andere culturen als zeer sober worden ervaren.

Rekening houden met godsdienst

Wanneer de training of workshop niet in de vertrouwde omgeving van de deelnemers wordt gegeven is het is misschien mogelijk een adressenlijst te geven van enkele gebedshuizen zoals tempels, kerken of moskeeën (maak onderscheid tussen de aanwezige culturen en nationaliteiten in de gebedshuizen) in de buurt. De waardering is gewoonlijk groot voor het rekening houden met godsdienst zoals de

gebedstijden en zij zijn vaak angstig het te vragen. Het mijden van bepaald voedsel (bijvoorbeeld varkensvlees bij islamieten) tijdens de lunches en diners is vanzelfsprekend belangrijk.¹⁴³ Voorafgaand aan de workshop rekening houden met de gedragsvormen tussen mannen en vrouwen, in bepaalde gevallen kan het beter zijn wanneer zij worden gescheiden.

2.4 Herkennen van een cultuurshock of posttraumatische stressstoornis

Cultuurshock

De workshopgevers kunnen bij het geven van een workshop in een andere cultuur/ conflict of rampsituatie in een shocktoestand raken. Een cultuurshock kan worden omschreven als een psychische en emotionele instabiliteit dat zich uit in somberheid en apathie. Een cultuurshock ontstaat niet plotseling maar na een langdurig proces van het missen van de oude vertrouwde omgeving. Om de mensen in een cultuurshock te helpen is het goed om als workshopgever energie steken in het psychisch welzijn, o.a. door eropuit te gaan (amusement, privébezoeken, tochtjes maken) en sport en beweging te stimuleren.

Een cultuurshock kun je herkennen bij collega's of deelnemers door dat zij verschijnselen vertonen van weemoedigheid of heimwee. Ook kunnen zij de neiging hebben om zich af te sluiten van de nieuwe omgeving (weinig interesse of enthousiasme). Ten slotte kunnen mentale problemen zich ook uiten in lichamelijke kwalen of ziektes.¹⁴⁴

Posttraumatische stressstoornis

Bij het geven van een workshop voor het beschermen van erfgoed bij extreme situaties zal het vaak zijn dat de deelnemers extreme situaties hebben meegemaakt. Sylvie van Oosterhout denkt dat wanneer de deelnemers goed geselecteerd worden (en zij de workshop of training niet als sluis of vluchtroute gebruiken) het onwaarschijnlijk is dat zij zichtbare kenmerken van trauma's vertonen. Maar zij geeft ook aan dat het goed is om de gevolgen van trauma te kunnen herkennen omdat als zij getraumatiseerd zijn niet mee kunnen doen bij de training/ workshop.¹⁴⁵

Door het meemaken van negatieve levensgebeurtenissen kunnen psychische klachten ontstaan. Een chronische angststoornis als gevolg van het meemaken van een specifieke traumatische gebeurtenis zoals een vliegtuigramp, oorlogservaring of natuurramp, noemen we PTSS, posttraumatische stressstoornis. De meeste mensen krijgen geen PTSS, dat ligt aan verschillende factoren (zoals geslacht,

¹⁴³ Eigen ervaring tijdens deelnamen workshop *Managing Indoor Climate Risks* in Museum Vredenburg in Yogyakarta, Indonesië

¹⁴⁴ J. Vossestein. *Werken met India*. (Amsterdam: KIT Publishers, 2008), 73.

¹⁴⁵ Interview Sylvie van Oosterhout. Zie bijlage.

leeftijd, levensgebeurtenissen, kwetsbaarheid, omgeving en de traumatische gebeurtenis op zich).¹⁴⁶

In Nederland zijn er veel mensen met PTSS, onder andere bij (ex)militairen komt het voor. Ook bij hen ligt het vaak niet aan de zwaarte van de gebeurtenissen, maar hoe zij ermee om kunnen gaan. O.a. schuldgevoelens kunnen grote impact hebben op het functioneren. Mensen met PTSS kunnen sociale dingen niet goed doen en laten vaak afgestompte reacties zien. Zij kunnen hun werk niet goed uitvoeren, door concentratiegebrek, prikkelbaarheid/ schrikachtigheid. Zij herbeleven met grote angst, hulpeloosheid of afschuw hun traumatische gebeurtenis opnieuw en gaan daarom dingen uit de weg die bij het trauma horen.¹⁴⁷

Workshops zouden ook een positieve en therapeutische werking kunnen hebben op mensen met een lichte trauma. Bij getraumatiseerden is het belangrijk om in het hier en nu te praten en met een *hands on* workshop draait het om handelen en doen. Daarmee kun je de deelnemers ook in het hier en nu brengen. Wanneer mensen zeer heftige dingen hebben meegemaakt geef je tijdens de workshop wel blijk van de ernst daarvan en dat mensenlevens belangrijker zijn dan erfgoed. Tegelijkertijd probeer je ook duidelijk te maken dat cultureel erfgoed belangrijk is omdat het ervoor zorgt dat hun geschiedenis niet verloren gaat en dat het een grote rol speelt bij hun identiteit.¹⁴⁸

2.5 Conclusie

In dit hoofdstuk wordt duidelijk wat er komt kijken bij kennisoverdracht. Wat zijn de basisbeginselen van interculturele communicatie? Hoe kun je met een geschikt team projectmatig werken en investeren in vooronderzoek? Het gaat om de basisvoorwaarden bij een succesvolle workshop of training. Een trainer met enkel kennis is niet genoeg. Hij / zij moet ook kennis hebben van het werkveld en de culturele achtergrond van de deelnemers. Het is voor elk project een toegevoegde waarde als zowel trainer als team beschikken over interculturele vaardigheden.

Bij het kiezen van de deelnemers zijn er verschillende zaken die effect hebben op het slagen van een workshop of training. Er kunnen mensen deelnemen uit conflict en ramgebieden die kritieke situaties hebben meegemaakt. Voor hen is het belangrijk dat er in het team iemand aanwezig is (bijvoorbeeld een vertrouwenspersoon) die weet om te gaan met psychiatrische klachten als gevolg van traumatische ervaringen.

¹⁴⁶ Geestelijke Gezondheidszorg. Noord-Holland. "Posttraumatische stress stoornis." <http://www.ggz-nhn.nl/nl/sites/intranet-home/algemene-paginas/sites-ziektebeelden/posttraumatische-stress-stoornis.html>, geraadpleegd 7 september 2014.

¹⁴⁷ Ibidem.

¹⁴⁸ Interview Sylvie van Oosterhout. Zie bijlage.

3 Leren van ervaringen van niet-erfgoedorganisaties

In dit hoofdstuk worden er twee evaluaties van casussen besproken die helpen bij het beantwoorden van de hoofdvraag. De eerste casus die wordt besproken is het ontwikkelingswerk (trainingen en workshops) van Oxfam Novib en de tweede de Nederlandse hulp in Zuid-Soedan. Er zijn zo veel bronnen te vinden dat het moeilijk was te kiezen, uiteindelijk is er bij dit onderzoek voor deze gekozen omdat het twee professionele instellingen betreft, Oxfam Novib en de Nederlandse overheid. Daarbij komt dat de hulp in beide gevallen zeer kritisch wordt geëvalueerd met gedetailleerde onderbouwingen. In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op deelvraag twee: 2. Wat kunnen we leren van noodhulp die geen betrekking hebben op cultureel erfgoed?

3.1 Workshops en trainingen van Oxfam Novib

3.1.1 Oxfam Novib

Oxfam Novib is de Nederlandse tak van Oxfam International. De organisatie heeft verschillende naamsveranderingen ondergaan, maar de Nederlandse afdeling Novib bestaat sinds 1956. Oxfam Novib is een ngo en zet zich in voor ontwikkelingslanden en financiert diverse projecten voor een rechtvaardige wereld zonder armoede.

Oxfam Novib heeft een duidelijke visie; zij willen de kracht van mensen bundelen door de initiatieven van gemeenschappen in ontwikkelingslanden te ondersteunen. Zij uiteten zich als de *'Ambassadeurs van het zelfdoen'* en proberen duurzame en structurele hulp te bieden. Zij bieden steun aan lokale partnerorganisaties die de problemen en de mensen in het land kennen en begrijpen. Zij organiseren bijvoorbeeld trainingen over traumaverwerking en conflicthantering om de gevolgen van een ramp te beperken of te voorkomen. Vrijwel alle projecten worden in samenwerking met lokale organisaties uitgevoerd. Bij rampen biedt Oxfam Novib zelf de eerste noodzakelijke hulp afhankelijk van de behoeften, maar zij proberen altijd samen te werken met de andere organisaties voor de beste resultaten.¹⁴⁹ De evaluatie van Oxfam Novib is interessant binnen het thema van het afstudeeronderzoek door hun jarenlange professionele ervaring van workshops en trainingen in kritieke situaties.

¹⁴⁹ Oxfam Novib. "Wat wij doen." http://www.oxfamnovib.nl/projecten.html?paging_page=2&paging_count=11, geraadpleegd 22 juni 2014.

3.1.2 Een recente evaluatie naar trainingen van Oxfam Novib in ontwikkelingslanden

In een evaluatie van Oxfam Novib uit 2013 zijn enkele punten beschreven waar Oxfam Novib aan wil werken en die betrekking hebben met het geven van trainingen in ontwikkelingslanden. Zij analyseren in deze evaluatie hun trainingen in Cambodja en Uganda. Daar ondervonden zij dat er een groot aanbod is aan trainingen, maar dat er niet werd samengewerkt tussen de verschillende partijen. Bij bestaande trainingen en ook bij de partijen waar zij mee samenwerkten werd vaak getwijfeld over de kwaliteit van de inhoud en de methodes waarmee wordt gewerkt. Zij zagen een overaanbod van thema's en methodes: *'More than one NGO was working in the same village offering different training topics with different levels of follow up and provision of inputs, thus hindering the consistency of the training package and the achievement of desired outcomes'*.¹⁵⁰ In het vervolg willen zij voordat er een training wordt gegeven onderzoek doen naar de aanwezige trainingen en input van andere actoren werkzaam in het gebied. Daarnaast willen zij ook de sponsors en regering expliciet vragen naar de activiteiten die er in de omgeving/ land aanwezig zijn.

Bij de doelen van Oxfam Novib voor het volgende jaar ligt naar aanleiding van de evaluatie de nadruk op het beter samenwerken en linken van organisaties; een programmatische aanpak is prioriteit. Het uitwisselen van informatie, kennis en ervaring tussen de partners en de Oxfam Novib werknemers willen zij versterken. Door te evalueren en deze evaluaties tussen alle partners en Oxfam locaties nationaal te verspreiden willen zij zich blijven ontwikkelen. *Follow ups* en evaluaties zijn meestal de eerste dingen die worden geschrapt en dit willen zij voorkomen. *'An important requirement will be that proper follow up of the training is scheduled from the start of the training'*.¹⁵¹

3.2 Nederlandse hulp in Zuid-Soedan

3.2.1 Conflicten in de Republiek Zuid-Soedan

Republiek Zuid-Soedan is een land met meer dan tien miljoen inwoners in het noordoosten van Afrika. Van 1955 tot 1972 en van 1983 tot 2005 zijn er twee langdurige burgeroorlogen geweest in Soedan. In 2011 is Zuid-Soedan onafhankelijk geworden van Soedan en werd het officieel erkend als aparte staat. Direct na de onafhankelijkheid kwamen (Noord-)Soedan en Zuid-Soedan bijna in oorlog

¹⁵⁰ Oxfam Novib, *Oxfam Novib's Management Response to the evaluation of its priority theme. The Struggle for Land, Water and Food*. (Den Haag, 2013) Citaat uit Lesson 5.

<http://www.oxfamnovib.nl/redactie/Downloads/English/SPEF/management-letter-thematic-evaluation-lwf-082013.pdf>

¹⁵¹ Ibidem.

over een grensstreek over oliewinning.¹⁵² In 2013 ontstond er een stammenstrijd; door dit gewelddadige conflict hebben vier miljoen mensen humanitaire hulp nodig en zijn er een miljoen vluchtelingen ontheemd (in mei 2014). De burgeroorlogen zijn desastreus geweest voor de economie en infrastructuur van het land.¹⁵³

3.2.1 Nederlandse hulp

Nederland biedt hulp aan Zuid-Soedan op verschillende manieren. Sinds 2011 draagt het Ministerie van Ontwikkelingssamenwerking bij aan de vredesmissie UNMISS (United Nations Mission in the Sudan). Bij deze missie zijn de doelen het beschermen van mensenrechten, beheersen van het conflict, versterken van veiligheid en het opbouwen van een legitieme niet-corrupte overheid in Zuid-Soedan. Dit doet Nederland onder andere door militairen en politiefunctionarissen in te zetten.¹⁵⁴ Er zijn ook andere organisaties actief in het land zoals het UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees) en ngo's als War Child, Artsen zonder Grenzen en Cordaid.¹⁵⁵

3.2.2 Alles voor niets?

Tijdens het schrijven van deze scriptie haalt het artikel *Alles voor niets?*¹⁵⁶ het voorpaginanieuws. In tien jaar tijd is er een half miljard euro in Zuid-Soedan geïnvesteerd, maar waar nu een burgeroorlog ontstaat met grote kans op massamoorden en hongersnood. Onder het kopje *Mislukkingen* in het artikel worden enkele mogelijke oorzaken benoemd. De oorzaken die relevant kunnen zijn voor het onderzoek worden hier kort aangehaald.

Bert Koenders (ministerie Buitenlandse Zaken, PvdA, 2007-2010 en sinds oktober 2014, minister van Buitenlandse Zaken) vertelt over de financiën voor de Nederlandse hulp van de afgelopen jaren in Zuid-Soedan. Hij zegt dat het opleiden van politiemensen, en traumahulp aan voormalig kindsoldaten minder aantrekkelijk is omdat de resultaten en prestaties van deze hulp minder helder is aan te tonen.

De Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie (IOB) zegt over de Zuid-Soedanese situatie: *'Belangrijkste oorzaak voor de aanvankelijk magere resultaten was het zwakke leiderschap van het lokale Wereldbankkantoor, in combinatie met het nog zeer zwakke bestuur in Juba (de hoofdstad).'* IOB

¹⁵² Upact. Conflictenteller. "Zuid-Soedan" <http://conflictenteller.nl/sudan-en-zuidsudan.html>. (Versie september 2014), geraadpleegd 9 november 2014.

¹⁵³ Rijksoverheid. "Zuid-Soedan" <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/reisadviezen/zuid-sudan>, geraadpleegd 9 november 2014.

¹⁵⁴ Upact. Conflictenteller. "Zuid-Soedan" <http://conflictenteller.nl/sudan-en-zuidsudan.html>. (Versie september 2014), geraadpleegd 9 november 2014.

¹⁵⁵ Cordaid. "South-Sudan" <https://www.cordaid.org/nl/landen/south-sudan/>, geraadpleegd 9 november 2014.; Artsen zonder Grenzen. "Zuid-Sudan" <https://www.artsenzondergrenzen.nl/projecten/zuid-sudan>, geraadpleegd 9 november 2014.

¹⁵⁶ T. Koele. "Alles voor niets. Onbegrensde liefde voor Soedan." *De Volkskrant*, 21 juni 2014.

concludeert in hun rapport van 2010 en 2013 dat Nederland en de andere donoren eerder en meer aandacht hadden kunnen besteden aan de verbetering van veiligheid en het politieke en administratieve bestuur in Zuidelijk Soedan in de periode voor en na de onafhankelijkheid. De spanningen en 'voortdurende instabiliteit' binnen de jonge republiek Zuid-Soedan werden onderschat. Nederland en andere landen hadden 'een grotere bijdrage aan de veiligheid' kunnen en moeten leveren door 'meer aandacht te besteden aan de opbouw van het politieapparaat, de rechtstaat, economisch herstel en goed bestuur'. In het rapport staat dat de interventies van donoren te ambitieus en in feite 'onrealistisch' waren. De interne instabiliteit kan escaleren tot een omvangrijk nationaal conflict en dat is uiteindelijk ook gebeurd.¹⁵⁷

3.3 Conclusie

De belangrijkste lessen uit de evaluatie van Oxfam Novib: het belang van samenwerken, het belang van kennis delen met andere organisaties en het proberen om meer in de context werken. Het overaanbod van trainingen en methodes is zonde van de investering. Er zijn vaak al trainingen en actoren aanwezig in het gebied, de nadruk zou daardoor ook moeten liggen op samenwerking en kennisuitwisseling. Daarnaast stelt Oxfam zich als doel dat follow ups en evaluaties van programma's moeten worden verspreid zodat ze kunnen blijven ontwikkelen en van elkaar kunnen leren.

Interventies van buitenaf zijn ondanks hun goede bedoelingen niet altijd realistisch en soms overambitieuze. Dit was een van de oorzaken voor het 'mislukken' van de hulp in Zuid-Soedan. Dit is ook te betrekken op hulp voor cultureel erfgoed, er zijn mensen nodig op locatie die de deelnemers achteraf kunnen bijstaan zodat het erfgoed daadwerkelijk wordt beschermd. Alleen de workshop of training is dus vaak niet genoeg. Bij het kiezen van de deelnemers voor de *course First Aid to Cultural Heritage in Times of Crisis* werd hier ook rekening mee gehouden. ICCROM overwoog twee deelnemers van hetzelfde land te laten deelnemen. Dit zou een tactiek kunnen zijn omdat de deelnemers dan meteen sterker staan in hun eigen land. Daardoor is er een grotere kans dat ze de opgedane kennis gebruiken omdat ze bijvoorbeeld samen een Eerste Hulp Team voor cultureel erfgoed kunnen opzetten in hun eigen land zoals Abdelhamid Salah Sayed in Cairo, Egypte (Zie hoofdstuk 'Methodiek' voor meer informatie).

¹⁵⁷ T. Koele. "Alles voor niets. Onbegrensde liefde voor Soedan." *De Volkskrant*, 21 juni 2014.

4 Financieren van workshops en trainingen

Bij de voorbereidingen van de workshop *Handling, Packaging and Storing in Evacuation of Heritage Collections* en de *First Aid Course* viel het op dat het zoeken naar geld en de consequenties van het aannemen van geld, aandacht verdient. Dit relatief korte hoofdstuk vormt een deel van hoofdvraag drie; 3. Wie zet de eerste stap; wie kiest het onderwerp van de workshop/training, wie financiert en hoe relevant is dat?

4.1 Nederland en het financieren van charitatieve instellingen

Nederland is bijzonder kritisch tegenover ontwikkelingswerk en noodhulp.¹⁵⁸ Het nieuws en het in opspraak raken door bijvoorbeeld de hoge salarissen van directeurs zijn bijna niemand ontgaan. Bij het Googlen van de woorden *goede doelen* zijn de eerste artikelen die opduiken artikelen als: ‘*Goede doelen zorgen vooral goed voor zichzelf*’ waarbij de inkomsten en uitgaven worden vergeleken. Mensen kunnen het vaak moeilijk accepteren dat vaak ongeveer 50% aan de uiteindelijke doelen worden besteed. De andere 50% gaat naar zaken als marketing, personeel etc.

Nederland draagt in 2014 3,7 miljard euro, 0,7% van het Bruto Nationaal Product (BNP), bij aan ontwikkelingssamenwerking (arme landen, Verenigde Naties, Wereldbank, etc.).¹⁵⁹ Simeon Djankov, ontwikkelingseconoom bij de Wereldbank, is een van de deskundigen die ervoor waarschuwde dat Nederland veel van het budget te snel wordt geïnvesteerd en dat kan leiden tot corrupte overheidskringen.¹⁶⁰ Het verkeerd financieren kan dus een averechts effect hebben.

¹⁵⁸ Bij het aangaan van een discussie over charitatieve instellingen reageren mensen wantrouwend. Persoonlijke ervaring tijdens vrijwilligerswerk voor Amnesty International in 2010.

¹⁵⁹ Rijksoverheid. “Financiering ontwikkelingssamenwerking”
<http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/ontwikkelingssamenwerking/financiering-ontwikkelingssamenwerking>, geraadpleegd 22 juni 2014.

¹⁶⁰ O. Velthuis. “Veel hulp is vloek voor democratie in arm land”, *De Volkskrant*, 15 mei 2008.
<http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2680/Economie/article/detail/907266/2008/05/15/lsquo-Veel-hulp-is-vloek-voor-democratie-in-arm-land-rsquo.dhtml>, geraadpleegd 22 juni 2014.

4.2 Wanneer wordt er geld gegeven?

Volgens de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) is Nederland een van de gelukkigste landen ter wereld. Nederland staat op nummer acht.¹⁶¹ Uit wetenschappelijke onderzoeken is gebleken dat gelukkige mensen vaak actiever, toleranter en socialer zijn. In tegenstelling tot minder gelukkigen die bijvoorbeeld vaak liever in hun bed willen liggen. Doordat Nederlanders in een gelukkig en welvarend land (o.a. door inkomensniveau, huisvesting, gezondheid en veiligheid) wonen is de kans groter op empathie en de behoefte om wat te doen aan de moeilijke gebieden in de wereld.¹⁶²

De bereidheid om actie te ondernemen en geld te geven is bij natuurrampen groter dan bij humanitaire rampen o.a. doordat de conflicten en rampen ingewikkeld zijn. Er zijn meer twijfels of het geld goed terecht zal komen en de organisaties krijgen dilemma's waar zij wel en niet mee kunnen samenwerken. Het is extra moeilijk het dialoog over Syrië in Nederland aan te gaan door de lange duur en complexiteit van het conflict.¹⁶³

Organisaties willen vaak wel achteraf geld geven om de schade aan het erfgoed te herstellen, maar niet tijdens het conflict. Daarnaast kan niet al het geld worden aangenomen, landen en organisaties kunnen politieke belangen hebben en willen inspraak krijgen en invloed uitoefenen op de situatie door mee te financieren. Ook wordt er vaak geld aangeboden voor zaken die eigenlijk niet nodig zijn, zoals het bouwen van een nieuwe bibliotheek, maar het is dan misschien beter de oude bibliotheek te herstellen en renoveren.¹⁶⁴ Dit kan minder aantrekkelijk zijn om te financieren omdat dat evenveel geld kost, maar de geldschietster minder zichtbaar is bij het eindresultaat.

4.3 De invloed van financiën

Bij het aannemen van geld moet je rekening houden met de situatie en bijvoorbeeld de aard van het conflict. Je kunt soms financiën niet aannemen omdat je dan wordt meegetrokken in het conflict. Bijvoorbeeld bij joodse donaties bij een de tombe van Aziat in Bagdad, Noord-Irak.¹⁶⁵

¹⁶¹ ANP. "Nederland in top 10 gelukkigste landen ter wereld." *De Volkskrant*, 28 mei 2013.

<http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2686/Binnenland/article/detail/3448358/2013/05/28/Nederland-in-top-10-gelukkigste-landen-ter-wereld.dhtml>, geraadpleegd 22 juni 2014.

¹⁶² "Wat is wijsheid? Thema Geluk." *De Nieuwe Liefde*. (Amsterdam), programma 5 maart 2014.

Spreker R. Veenhoven is socioloog, seksuoloog en hoogleraar sociale condities voor menselijk geluk.

¹⁶³ "Doorbreek de stilte rond Syrië." *De Nieuwe Liefde*. (Amsterdam), programma 15 maart 2014.

Sprekers J. Lahr, hoofd internationale operaties van het Rode Kruis en A. Abdallah, oud bestuurslid van Het Syrische Comité.

¹⁶⁴ Interview Rene Teijgeler. Zie bijlage.

¹⁶⁵ Interview Rene Teijgeler. Zie bijlage.

Bij de Cursus Behoudsmedewerker van Paramaribo is er gestreefd naar een breed draagvlak o.a. door ervoor te zorgen dat Suriname zelf mee financierde en dat er gebruikt werd gemaakt van de reeds aanwezige kennis en docenten. Nadat dit in kaart was gebracht is er gekeken wat nog ontbrak en dat aangevuld met middelen en mensen vanuit Nederland. Benodigde lesmaterialen en meetapparatuur werden aangekocht met behulp van bijdragen van het Ministerie voor Binnenlandse Zaken Suriname. Door gedeeltes zelf te financieren was de motivatie van de deelnemers om de materialen/behoeften na de cursus te gebruiken veel groter.¹⁶⁶

Bij de training in Jordanië in 2000: *'Bilad Al Sham training course in the conservation of ancient mosaics'* van The Getty Conservation Institute zijn er verschillende investeerders. De financiën worden geleverd door de: Europese Unie, CISS (een Italiaanse ngo), *Studium Biblicum Franciscanum of Jerusalem*, het Jordanees en Syrische *Departements of Antiquities*, *The Palastinian Mosaic Workshop* en *The Committee for the Promotion of Tourism in the Jericho Governorate*.¹⁶⁷ Door de grotere diversiteit van sponsors heeft de training meer bestaansrecht en kan zij haar doel beter rechtvaardigen.

4.4 Conclusie

Duidelijk aantoonbare resultaten van een workshop of training zijn aantrekkelijker om te financieren. Nederlanders hebben de behoefte bij te dragen aan een betere wereld, maar zijn zeer kritisch tegenover charitatieve instellingen. Het verkeerd financieren zoals naar corrupte overheden kan een averechts effect hebben. Er is een vaak een sterk bestuur en stabiliteit nodig in de plaats waar hulp wordt geboden. Ook het aannemen van donaties van bepaalde partijen of landen kan eraan bijdragen dat je wordt meegezogen in het conflict.

¹⁶⁶ Eindverslag project behoudsmedewerker Paramaribo. (versie 19 november, 2012). , 8-10.
http://www.nationaalarchief.nl/sites/default/files/docs/nieuws/eindverslag_project_cursus_behoudsmedewerker_paramaribo.pdf, geraadpleegd 11 oktober 2014.

¹⁶⁷ A. Ben Abed. The Getty Conservation Institute. 'Lessons Learned: Reflecting on the Theory and Practice of Mosaic Conservation, Proceedings of the 9th ICCM Conference Hammamet, Tunisia, November 29 – December 3, 2005. (Los Angeles: Getty Publications). 2008. 251 – 257

5 Ondervindingen erfgoedorganisaties

In dit hoofdstuk worden de deelvragen vier en vijf beantwoord; 4. Hoe kijken de mensen terug op de workshops die zij in het verleden hebben gegeven en wat zouden zij anders doen, wat zijn de grootste uitdagingen en moeilijkheden? En deelvraag 5. Hoe kijken de mensen terug die de workshops/trainingen hebben gevolgd; is er hierdoor daadwerkelijk iets veranderd en hoe komt dat?

De ondervindingen die in dit hoofdstuk worden vergeleken zijn van vijf workshops/ instellingen. Dat zijn de *course First Aid to Cultural Heritage in Times of Crisis*, de trainingen van The Getty Conservation Institute in het Midden Oosten, de Cursus Behoudsmedewerker Paramaribo, de workshop *Handling, Packaging and Storing in Evacuation of Heritage Collections* voor Syrië en de workshop *Managing Indoor Climate Risks* in Indonesië. Om de ervaringen en ondervindingen te begrijpen worden de workshops en trainingen eerst uitgebreid besproken, o.a. de betrokken organisatie(s), achtergronden en context. In dit hoofdstuk komen ook de resultaten van het vooronderzoek van de workshop *Handling, Packaging and Storing in Evacuation of Heritage Collections* voor Syrië, uitgebreid aan bod. Zie *Methodiek* om meer te lezen over de bronnen die zijn gebruikt en het bevragen van de validiteit van deze bronnen. De praktijkvoorbeelden van de ervaringsdeskundigen worden besproken per onderwerp en dienen de theorie van de voorgaande hoofdstukken te onderbouwen.

5.1 Inhoud courses

5.1.1 De course First Aid to Cultural Heritage in Times of Crisis 2015

De *course First Aid to Cultural Heritage in Times of Conflict* heeft in 2011, 2012 en 2014 plaatsgevonden in Rome en zal nu worden aangepast zodat deze geschikt is om in Nederland te geven. De training zal van 30 maart t/m 24 april 2015 plaatsvinden in de Reinwardt Academie. In 2015 zal de workshop korter zijn (4 weken i.p.v. 6 weken) en niet alleen gaan over het verlenen van hulp en bescherming van culturele goederen ten tijde van een gewapend conflict zoals in Rome, maar voor rampen (zowel *manmade* als *natural*). De *course First Aid to Cultural Heritage in Times of Crisis* wordt georganiseerd door ICCROM, Smithsonian Institution en de Nederlandse Nationale UNESCO Commissie. De lokale partners zijn de Reinwardt Academie, het Prins Claus Fonds, Stad Amsterdam, het Nationaal Museum voor Wereldculturen en het Centre for Global Heritage and Development.

Er worden steeds ongeveer twintig deelnemers per keer getraind. De deelnemers en trainers van de *course* komen van over de hele wereld; uit Europa, Azië, Zuid Amerika, het Midden Oosten en Afrika. De focus van de training is om aan te sluiten op de deelnemers en ervoor te zorgen dat zij plannen ontwikkelen en zo mogelijk ook een *First Aid Course* organiseren in eigen land. De training bestaat

voornamelijk uit praktische *hands on* opdrachten, simulaties en case studies. De thema's variëren van mediatraining, wetten en conventies, verpakken, evacueren tot *risk assessment* en probleemoplossend denken. Het gaat momenteel voornamelijk over materieel erfgoed, maar de hoofdpartners willen dit in de toekomst verbreden zodat ook immaterieel erfgoed aan bod komt. De partners hopen het belang van cultuur en erfgoed onderstrepen en aandacht voor immaterieel erfgoed bij humanitaire organisaties te vergroten.¹⁶⁸

Afbeelding 6

Foto van een van de voorgaande courses *First Aid to Heritage in Times of Conflict* in Rome. De deelnemers zijn bezig met een praktijkopdracht en simulatie van een *emergency*.

Verhalen van voormalig deelnemers zijn onder andere te lezen in *Protecting Cultural Heritage in Times of Conflict – Contributions from the participants of the International Course on First Aid to Cultural Heritage in Times of Conflict*.¹⁶⁹ Een voorbeeld van een voormalig deelnemer van de *First Aid Course* is Abdelhamid Salah Sayed uit Egypte. Hij zal bij de *First Aid Course* in 2015 een van de trainers zijn.¹⁷⁰

¹⁶⁸ Aantekeningen/ notulen 'October Meeting' over de *First Aid Course*, zie bijlage.

¹⁶⁹ ICCROM, *Protecting Cultural Heritage in Times of Conflict – Contributions from the participants of the International Course on First Aid to Cultural Heritage in Times of Conflict*. (Rome, 2012)

http://www.iccrom.org/ifrcdn/pdf/ICCROM_18_ProtectingHeritageConflict_en.pdf, geraadpleegd 26 oktober 2014.

¹⁷⁰ Aantekeningen/ notulen 'October Meeting' over de *First Aid Course*, zie bijlage.

Hij heeft in Cairo het Egyptian Heritage Rescue Team (EHRT) opgezet met behulp van het Prins Claus Fonds. Dit team kan snel reageren in noodsituaties en is al meerdere keren succesvol ingezet.¹⁷¹

Nationale UNESCO Commissie

UNESCO staat voor *The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*. Er zijn vier werkerterreinen, namelijk onderwijs, wetenschap, cultuur en communicatie & informatie en de organisatie zet zich daar wereldwijd voor in. UNESCO is een intergouvernementele organisatie van de Verenigde Naties en bestaat sinds 1945. Werelderfgoed en de werelderfgoedlijst zijn de bekendste onderwerpen waar UNESCO zich voor inzet, maar niet de enige. UNESCO heeft ook aanzet gegeven voor verschillende conventies die erfgoed dienen te beschermen. De invloed van de organisatie hangt samen met de status die de naam UNESCO met zich meedraagt. De Nationale UNESCO Commissie in Den Haag bestaat sinds 1947, elk land dat lid is van UNESCO is verplicht een commissie in te stellen. De Nederlandse Nationale UNESCO Commissie ontvangt haar financiering van de rijksoverheid, maar opereert onafhankelijk van zowel de Verenigde Naties als de overheid. Haar kerntaken zijn het koppelen van de Nederlandse instellingen en professionals met wereldgemeenschap van UNESCO en zorgen dat het Nederlandse gedachtegoed een aandeel heeft, daarnaast bevordert zij bekendheid van UNESCO en haar activiteiten en adviseert zij de Nederlandse regering over de onderwerpen die zijn gelieerd aan UNESCO.¹⁷²

De ICCROM

De afkorting ICCROM staat voor *International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property*. ICCROM is een intergouvernementele organisatie die zijn lidstaten (oktober 2014 zijn dat er 133) binnen de internationale samenleving dient bij het behouden van cultureel erfgoed en het creëren van bewustwording hiervoor. Dat doen zij door het geven van trainingen, het geven van informatie, investeren in samenwerkingen, onderzoek en *advocacy* (ondersteunen van bewustwording).¹⁷³

Smithsonian Institution

Smithsonian Institution is een overheidsinstantie die in 1846 in de Verenigde Staten is opgericht. Het is het grootste museum- en wetenschapscomplex ter wereld (met 19 musea, 9 onderzoekscentra en een dierentuin). Haar missie is het ontdekken en vergroten van kennis over erfgoedconservering en deze kennis te delen.¹⁷⁴

¹⁷¹ ICCROM. "Egyptian Heritage Rescue Team mobilizes in Cairo" (versie 28 januari 2014) http://www.iccrom.org/ifrcdn/eng/news_en/2014_en/various_en/01_28_first-aiders-Cairo_en.shtml, geraadpleegd 26 oktober 2014. ;Interview Rene Teijgeler. Zie bijlage.

¹⁷² Nationale UNESCO Commissie, "Introductie", <http://unesco.nl/nationale-unesco-commissie>, geraadpleegd 2 december 2014.

¹⁷³ ICCROM. "What is ICCROM?" (versie 2014) <http://www.iccrom.org/about/what-is-iccrom/>, geraadpleegd 26 oktober 2014.

¹⁷⁴ Smithsonian. "About" <http://www.si.edu/>, geraadpleegd 26 oktober 2014.

5.1.2 Trainingen over de conservering van mozaïek in het Midden Oosten

De evaluaties van de trainingen over de conservering van mozaïek in het Midden Oosten tussen 1999 en 2008 komen hier aan bod. De trainingen die worden besproken zijn o.a. de *Jericho Workshop for Mosaic Restauration* en de *'Bilad Al Sham training course in the conservation of ancient mosaics'*. De trainingen vinden plaats in het Midden Oosten; onder andere Jordanië, Syrië en Palestina. The Getty Conservation Institute is een van de initiatiefnemers voor deze trainingen in het Midden Oosten. Het instituut vindt dat er een gebrek was en is aan vaardig en gespecialiseerd lokaal personeel waardoor mozaïek in het Midden Oosten vaak in kritieke toestand verkeert. The Getty Conservation Institute had bij dit project als voornaamste doel academische programma's te starten zodat de deelnemers gespecialiseerde taken kunnen uitvoeren. Het doel van de trainingen is mozaïek conserveren en daarnaast om de kennis en waardering te vergroten voor hun buurlanden. Deze trainingen bestaan voornamelijk uit praktische hands on training en excursies. Studenten leren te handelen in verschillende situaties met specifieke handelingen en technieken. De vaardigheden die aan bod komen tijdens de training variëren van maintenance, onderzoeken (en publiceren), analyseren, registreren en presenteren.¹⁷⁵

In het Midden Oosten waren nauwelijks wetenschappelijke en academisch onderwijsinstellingen of trainingen op het gebied van conservering waar The Getty mee konden samenwerken. Er waren in de landen vaak weinig regelgeving, geen standaarden en geen of weinig bewustzijn van het belang van erfgoed bij de nationale en lokale autoriteiten en de bevolking. Daarbij liep de communicatie tussen de bevolking en de autoriteiten moeizaam, zeker in gebieden waar de militairen de macht hadden was de communicatie moeilijk.¹⁷⁶ Naar aanleiding van de evaluaties van The Getty willen zij in de toekomst de lokale instituties meer te ondersteunen en het bewustzijn vergroten zodat er een geïntegreerd conserveringsprogramma in de regio kan ontstaan. Dan zal het opgeleide lokale personeel het positieve effect nog meer vermenigvuldigen. Suggesties van The Getty naar aanleiding van haar evaluatieonderzoek zijn voornamelijk gericht op duurzaamheid; het creëren van een doorgaand training programma in de toekomst. Net als de *First Aid Course* van ICCROM willen zij de beslissers en autoriteiten beter bereiken, o.a. door meer te investeren in de management- en communicatievaardigheden binnen de trainingen. En zoals Oxfam Novib in haar evaluatie (zie hoofdstuk 3) onderschrijft The Getty Conservation Institute het belang van informatie-uitwisseling en samenwerking tussen soortgelijke instellingen en de buurlanden die kampen met soortgelijke problemen.¹⁷⁷

Bij de trainingen van The Getty Conservation Institute van *Training of Conservation Practioners in Tunesia* concluderen zij het volgende; *maintenance* is de sleutel voor het succesvol conserveren van

¹⁷⁵ A. Ben Abed. The Getty Conservation Institute. 'Lessons Learned: Reflecting on the Theory and Practice of Mosaic Conservation, Proceedings of the 9th ICCM Conference Hammamet, Tunisia, November 29 – December 3, 2005. (Los Angeles: Getty Publications). 2008. 257

¹⁷⁶ Ibidem, p 251 – 257.

¹⁷⁷ Ibidem, p 257

mozaïek, maar dan moet de conditie wel stabiel zijn en dat is in Tunesië vaak niet het geval. Er is daarom een nieuw programma nodig dat zich focust op het stabiliseren en beschermen door de mozaïek her te begraven.¹⁷⁸ Bij de evaluatie van de *Training of Technicians for the Maintenance of in Situ Mosaics Tunesië* na drie jaar is het project herzien, er zijn betere selectie criteria gedefinieerd voor de trainees, het geschreven materiaal is gesimplificeerd en er is digitale fotografie toegevoegd.¹⁷⁹

Afbeelding 7

Foto gemaakt tijdens een mozaïektraining van The Getty Conservation Institute bij Thuburbo Majus in Tunesië in 2003. De deelnemers zijn bezig met het stabiliseren van het mozaïek.

The Getty Conservation Institute

The Getty Conservation Institute is een onderdeel van de J. Paul Getty Trust en is gesitueerd in Los Angeles, California. Zij spelen een rol binnen conservering van cultureel erfgoed wereldwijd door hun wetenschappelijke onderzoeken, educatie, training, veldwerk en het op andere manieren verspreiden van kennis.¹⁸⁰ The Getty onderschrijft het belang van goede didactische training. Bij de courses die zij geven houden zij ook rekening met de pedagogische kant en verschillende leerstrategieën zoals het contextueel leren, teamwork en probleemoplossend denken. Zij leveren bronnen en materiaal op de website, maar denken dat alleen de theorie uit de trainingen niet voldoende is om de leerervaring vermenigvuldigen; een volledige training is nodig.¹⁸¹

¹⁷⁸ Ibidem, p 268, 260.

¹⁷⁹ Ibidem, p 258.

¹⁸⁰ The Getty Conservation Institute. "About the Conservation Institute"
<http://www.getty.edu/conservation/about/mission.html>, geraadpleegd 11 oktober 2014.

¹⁸¹ Ibidem.

5.1.3 De Cursus Behoudsmedewerker Paramaribo

De Cursus Behoudsmedewerker Paramaribo 2010-2012 is een project dat o.a. gefinancierd is door het Programma Gemeenschappelijk Cultureel Erfgoed (GCE).¹⁸² De cursus is opgezet door het Nationaal Archief, de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed en de Nederlandse Ambassade in samenwerking met het Nationaal Archief Suriname. Voorafgaand aan deze workshop boden het Nationaal Archief en het Koninklijk Instituut voor de Tropen, het Museum voor Volkenkunde en de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE) afzonderlijk cursussen aan, nu werd dat gebundeld. Er waren twee coördinatoren aangesteld, een in Suriname en een in Nederland zodat de cursus in samenwerking werd georganiseerd en gecoördineerd.

De cursus ontstond door de vraag uit Suriname om deel te nemen aan de bestaande cursus Behoudsmedewerker in Nederland van het Nationaal Archief. De workshop heeft als doel de deelnemers vaardigheden en theorie te leren die zij nodig hebben bij het behouden van collecties in Suriname. Daarnaast is er geprobeerd samenwerkingsverbanden te versterken.¹⁸³ De opzet van de cursus was dat de deelnemers en docenten de cursus in de toekomst kunnen overnemen en dat Nederlandse inbreng overbodig werd en dat Suriname zelfstandig kan opereren.¹⁸⁴ Sinds 2013 verzorgt het Nationaal Archief Suriname zelf de cursus Behoudsmedewerker Paramaribo.¹⁸⁵

¹⁸² Programma Gemeenschappelijk Cultureel Erfgoed is een onderdeel van de ministeries van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en van Buitenlandse Zaken. Zij financieren projecten die zich richten op de instandhouding en verbetering van de toegankelijkheid van gemeenschappelijk cultureel erfgoed. In dit verband krijgen de landen Australië, Brazilië, India, Indonesië, Japan, de Russische Federatie, Sri Lanka, Suriname, de Verenigde Staten en Zuid-Afrika prioriteit. De Cursus Behoudsmedewerker Paramaribo en de Workshop *Managing Indoor Climate Risks* worden beiden gefinancierd door de GCE. <http://www.nationaalarchief.nl/internationaal/gemeenschappelijk-cultureel-erfgoed/programma-gemeenschappelijk-cultureel-e>. Geraadpleegd 8 november 2014.

¹⁸³ Ministerie OCW. Joint onderzoek. Mid-term review GCE-beleid. (versie 13 maart, 2012).

¹⁸⁴ SVGB Collectiebeheer. "Onderwijsprogramma preventieve conservering in Suriname een succes" (versie 31 januari 2013). <http://www.svgb.nl/news/441/1628/Onderwijsprogramma-preventieve-conservering-in-Suriname-een-succes>, Geraadpleegd 8 november 2014.

¹⁸⁵ Nationaal Archief Suriname. "Over ons." <http://www.nationaalarchief.sr/over-ons/organisatie>. Geraadpleegd 8 november 2014.

Afbeelding 8

Foto gemaakt tijdens een praktijkopdracht van de Cursus Behoudsmedewerker Paramaribo.

Nationaal Archief Nederland

Het Nationaal Archief is onderdeel van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. De archiefinstelling is gevestigd in Den Haag en is de grootste in Nederland. Zij beheren informatie van de rijksoverheid en van personen en individuen die van nationaal belang zijn (geweest).¹⁸⁶

Nationaal Archief Suriname

Het Nationaal Archief Suriname (NAS) is het centrale archief van Suriname en valt onder het Ministerie van Binnenlandse Zaken. Het archief bestaat sinds 1956, maar in het begin droeg de instelling een andere naam. De NAS beheert de archieven en zorgt dat deze openbaar zijn voor mensen die het materiaal willen raadplegen.¹⁸⁷

¹⁸⁶ Nationaal Archief. <http://www.nationaalarchief.nl>. Geraadpleegd 8 november 2014.

¹⁸⁷ Nationaal Archief Suriname. "Over ons." <http://www.nationaalarchief.sr/over-ons/organisatie>. Geraadpleegd 8 november 2014.

5.1.4 De workshop *Handling, Packaging and Storing in Evacuation of Heritage Collections*

De workshop *Handling, Packaging and Storing in Evacuation of Heritage Collections* is in ontwikkeling voor het cultureel erfgoed in Syrië. De workshop zal worden gegeven in Beiroet, Libanon voor erfgoedprofessionals uit Syrië, verspreid over vijf dagen. Voor de workshop werkt Heritage for Peace samen met het National Museum of Beirut en de Syrian National Coalition. De datum waarop de workshop zal plaatsvinden is steeds verschoven en staat nog niet vast. Er zullen ongeveer tien mensen deelnemen aan de workshop, er wordt niet geselecteerd op religie of etniciteit maar alleen naar hun ambities in het beschermen van het erfgoed. Voor de workshopgevers en deelnemers bestaat het risico op onveilige situaties; er is kans op ontvoeringen en (een relatief kleine kans op) aanslagen.

De workshop is ontwikkeld door de vraag van de oppositie (de soennieten) in Syrië. De deelnemers zullen tijdens de workshop museumcollecties leren te hanteren, te transporteren en te verpakken. Daarnaast wordt hen geleerd waar zij naar meer informatie kunnen zoeken. Er wordt ook tijd besteed aan het overtuigen van het belang van erfgoed, bewustwording. Daarnaast zal er worden geprobeerd bij de deelnemers zelfvertrouwen te creëren zodat zij de juiste afwegingen kunnen maken en oplossingen kunnen bedenken tijdens het conflict.¹⁸⁸

Heritage for Peace

Heritage for Peace is een niet- gouvernementele organisatie en heeft zijn basis in Girona, Spanje. Deze ngo is opgericht door een internationale groep die erin gelooft dat cultureel erfgoed een van de middelen kan zijn voor de opbouw van vrede. De missie van Heritage for Peace is momenteel het ondersteunen van alle Syriërs wanneer zij erfgoed (collecties, monumenten en archeologische plaatsen) proberen te beschermen en bewaken tijdens gewapende conflicten.¹⁸⁹

5.1.5 Managing Indoor Climate Risks in Yogyakarta

De workshop *Managing Indoor Climate Risks* is georganiseerd door de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed, het Tropeninstituut, Museum Indonesia en Universitas Gadjah Mada. De workshop werd gefinancierd vanuit Nederland m.b.v. het Programma Maatschappelijk Cultureel Erfgoed van het Nederlands Ministerie van Buitenlandse Zaken, net als de Cursus Behoudsmedewerker Paramaribo.¹⁹⁰

¹⁸⁸ Materiaal Voorbereiding van de workshop *Handling, Packaging and Storing in Evacuation of Heritage collections* voor Syrië. Door Rosalie Bouwman in opdracht van Heritage for Peace. (Versie april 2014)

¹⁸⁹ Heritage for Peace, "Mission statement", <http://www.heritageforpeace.org/about-us/mission-statement/>, geraadpleegd 17 juni 2014.

¹⁹⁰ Programma Gemeenschappelijk Cultureel Erfgoed is een onderdeel van de ministeries van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en van Buitenlandse Zaken. Zij financieren projecten die zich richten op de instandhouding en verbetering van de toegankelijkheid van gemeenschappelijk cultureel erfgoed. In dit verband krijgen de landen Australië, Brazilië, India, Indonesië, Japan, de Russische Federatie, Sri Lanka, Suriname, de Verenigde Staten en Zuid-Afrika prioriteit. De Cursus Behoudsmedewerker Paramaribo en de Workshop *Managing Indoor Climate Risks* worden beiden gefinancierd door de GCE.

De workshop vond plaats van 20 t/m 25 oktober 2013 in Museum Vredenburg in Yogyakarta, Indonesië. De workshop had als thema conservering en ging over het in kaart brengen van de risico's en de mogelijkheden voor het beheersen van het tropische klimaat. De lessen bestonden uit praktijkopdrachten, case studies en theorie in de vorm van lezingen en presentaties. In 2011 heeft een soortgelijke workshop plaatsgevonden in Olinda in Brazilië. Er waren ongeveer 25 deelnemers, zij waren personeel met minimaal drie jaar ervaring van Indonesische musea en er waren enkele deelnemers uit Brunei en de Filipijnen. Daarnaast waren er ook veel studenten van de Universitas Gadjah Mada die de workshop mede organiseerden en daardoor ook de workshop gedeeltelijk konden volgen. De workshopgevers waren enkele professoren van de Gadjah Mada University en de drie hoofdtrainers waren Bart Ankersmit en Marc Stappers van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed, en Martijn de Ruijter van het Tropenmuseum en docent van de Reinwardt Academie.

Afbeelding 9

Foto gemaakt van een van de groepsopdrachten tijdens het de workshop *Managing Indoor Climate Risks*. Deelnemers uit Indonesië, Brunei en rechts Nederland (Rosalie Bouwman).

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

De Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE) voert het beleid uit dat wordt gegeven door het ministerie van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap in Nederland. De RCE voert

<http://www.nationaalarchief.nl/internationaal/gemeenschappelijk-cultureel-erfgoed/programma-gemeenschappelijk-cultureel-e>, geraadpleegd 8 november 2014.

internationaal beleid, houdt zich bezig met wet- en regelgeving, subsidies, vergunningen en daarnaast publiceren zij artikelen ten behoeve van historisch landschap, collecties, monumenten en archeologie.¹⁹¹

Het Tropeninstituut Amsterdam

Het Koninklijk Instituut voor de Tropen, ook Tropeninstituut of KIT genoemd is een kennisinstituut dat zich richt op internationale, interculturele en economische samenwerking. De focus ligt op de lage- in middeninkomenslanden met thema's als duurzame ontwikkeling, biomedisch onderzoek, verbeteren van de gezondheidszorg, diversiteit en armoedebestrijding.¹⁹² In augustus 2013 werd de KIT- Bibliotheek gesloten en het Tropemuseum is nu gefuseerd met het Afrika Museum en het Rijksmuseum Volkenkunde tot het Nationaal Museum van Wereldculturen.¹⁹³

Museum Indonesia

Museum Indonesia is een antropologisch en etnologisch museum in Jakarta, Indonesië. Het museum is opgericht in 1975 en de collectie bestaat uit Indonesische kunstvoorwerpen en culturele objecten.

Universitas Gadjah Mada

De Universitas Gadjah Mada (UGM) is de oudste, meest prestigieuze en grootste universiteit van Indonesië, er studeren meer dan 150.000 studenten. De UGM is een staatsuniversiteit en is opgericht in 1949.¹⁹⁴ De faculteit cultuur, *Fakultas Ilmu Budaya*, is de faculteit die zich bezig hield met de workshop *Managing Indoor Climate Risks*.

5.2 Werken in de context

De course *First Aid to Cultural Heritage in Times of Crisis 2015*

Ondanks dat de *First Aid Course* een *hands on course* is waarbij de deelnemers praktische vaardigheden zullen worden geleerd, wordt er minstens net zoveel tijd geïnvesteerd in hoe zij deze vaardigheden daadwerkelijk kunnen uitvoeren binnen de context. Vaardigheden die zullen worden behandeld zijn; anderen kunnen overtuigen van de noodzaak, hoe zij met een team kunnen functioneren, logistiek, planning, het herkennen van stakeholders, *context mapping*, zelfbescherming en hoe zij om kunnen gaan met media en autoriteiten. De *First Aid Course 2015* wil ook een rol spelen binnen het herstel van rampen en het verwerken van trauma's. De deelnemers worden zo opgeleid dat zij de veranderende dimensies kunnen herkennen en daarop kunnen reageren. Communicatie is noodzaak, daarom leren de deelnemers omgaan met autoriteiten, die veranderen, de risico's en hoe zij de gemeenschap erbij kunnen betrekken. Aparna Tandon vat dit samen met de uitspraak: *'Be an advocate for culture cannot*

¹⁹¹ RCE. "Organisatie." <http://www.cultureelerfgoed.nl/organisatie>, geraadpleegd 8 november 2014.

¹⁹² KIT. "Over ons." <http://www.kit.nl/kit/organisatie/over-ons/>, geraadpleegd 8 november 2014.

¹⁹³ Tropenmuseum. "Tropenmuseum, Afrika museum en Rijksmuseum Volkenkunde gefuseerd tot nieuw nationaal museum" <http://tropenmuseum.nl/nl/fusie-volkenkundige-musea>, geraadpleegd 8 november 2014.

¹⁹⁴ Universitas Gadjah Mada. <http://www.ugm.ac.id/en/>, geraadpleegd 8 november 2014.

wait'.¹⁹⁵ Een van de belangrijkste leerstrategieën die worden ingezet tijdens de *course* zijn simulaties. Tijdens de simulaties worden onverwachte situaties nagespeeld, met drama en rollenspellen, waarbij de leerdoelen allemaal tegelijkertijd aan bod komen.

Tijdens deze maandlange *First Aid Course* krijgen alle deelnemers tijd om goed na te denken en hulp om tot oplossingen te komen voor hun eigen situatie.¹⁹⁶ Wanneer de *First Aid Course* is afgelopen gaan zij niet met lege handen naar huis, zij hebben de *tools* aangereikt gekregen die bij hun situatie passen en waarmee zij een verschil kunnen maken in hun thuisland.

Trainingen over de conservering van mozaïek in het Midden Oosten

Jeanne Marie Teutonico, *Associate Director* van The Getty Conservation Institute, zegt dat de activiteiten beter moeten worden gecoördineerd en deze meer moeten aansluiten bij de regionale activiteiten.¹⁹⁷ De activiteit kan op nationaal level beginnen maar deze door ontwikkelen tot een aansluitend platform en methodologie. Amr Nawar Al Muayyad Al-Azm, professor archeologie, antropologie en doceert onder andere Midden Oosten Studies en *Islam Politics and Religion* bij de Brigham Young University VS, (uit Libanon/Syrië/Palestina) zegt: *'So it's not just a case of focusing on training, training, training. It's also a question of how we integrate that with the other problems and issues that prevail around this'*.¹⁹⁸

De Cursus Behoudsmedewerker Paramaribo

Ter voorbereiding is Bernadette van Beek meerdere malen naar Suriname gereisd. Zij vindt het belangrijk haar deelnemers te kennen en daar genoeg tijd voor te nemen.¹⁹⁹ Er werd door haar gezocht naar manieren om de afhankelijkheid van Nederland te beperken. Dat heeft zij gedaan omdat zij denkt dat de Surinamers de Nederlanders vaak dominant vinden. Wel denkt zij dat de huidige nauwe contacten tussen Nederland en Suriname een grotere rol spelen dan het slavenverleden. Door vooronderzoek en het werken in context is geprobeerd de cursus aan te laten sluiten bij de behoefte aan kennis bij de ambities van de instellingen in Suriname.²⁰⁰

De workshop *Handling, Packaging and Storing in Evacuation of Heritage Collections* voor Syrië

Erfgoed wordt tijdens de Syrische burgeroorlog massaal vernietigd. Syrië is een cultureel rijk land met zowel Islamitisch, Grieks, Romeins en Christelijk erfgoed. De mensheid verliest door de burgeroorlog

¹⁹⁵ Aantekeningen/ notulen 'October Meeting' over de *First Aid Course*, zie bijlage.

¹⁹⁶ Ibidem.

¹⁹⁷ The Getty Conservation Institute. 'Jeanne Marie Teutonico'

http://www.getty.edu/conservation/publications_resources/newsletters/16_3/gcinews6.html, geraadpleegd 11 november 2014.

¹⁹⁸ A. Ben Abed. The Getty Conservation Institute. 'Lessons Learned: Reflecting on the Theory and Practice of Mosaic Conservation, Proceedings of the 9th ICCM Conference Hammamet, Tunisia, November 29 – December 3, 2005. (Los Angeles: Getty Publications). 2008. Bladzijde 268. ;Campus Watch. 'Middle East Studies in the News' <http://www.campus-watch.org/article/id/8319>, geraadpleegd 11 november 2014.

¹⁹⁹ Interview Bernadette van Beek. Zie bijlage.

²⁰⁰ Interview Bernadette van Beek. Zie bijlage.

in Syrië een essentieel deel van onze identiteit.²⁰¹ Lakhbar Brahimi (Algerijns diplomaat, politicus en speciaal gezant van de VN) zegt daarover 'Syrië heeft een glorieus verleden van groot belang, het begin van de beschaving. Het cultureel erfgoed in Syrië is het erfgoed van ons allen en niet alleen hulp voor de mensen in Syrië'.²⁰²

Het verplaatsen van objecten is een van de problemen betreft cultureel erfgoed in Syrië. Er is haast geen bewaking van archeologische *sites* tijdens het conflict waardoor er een grote stijging van illegale opgravingen is ontstaan. Er zijn aanwijzingen dat het de objecten door georganiseerde groepen opgegraven worden, ook door groepen die niet van origine uit Syrië komen. Musea en moskeeën wordt grote schade toegebracht en er vinden veel plunderingen plaats. Wanneer de objecten worden meegenomen kunnen deze objecten niet meer geïdentificeerd worden. De kans op illegale handel is hierdoor groot. Veilinghuizen etc. zijn gewaarschuwd om te voorkomen dat het erfgoed daar wordt aangekocht en geveild. Er is een digitale database opgericht waar de identificatie en registratie van ontbrekende artefacten zijn genoteerd om illegale handel te voorkomen en de kans dat de objecten op de goede plek terug komen te vergroten. De lokale gemeenschap mobiliseert zich om het erfgoed te beschermen en beveiligen.²⁰³ De workshop die wordt gegeven is daarom bedoeld voor alle Syriërs wanneer zij erfgoed (collecties, monumenten en archeologische plaatsen) proberen te beschermen en bewaken tijdens gewapende conflicten.²⁰⁴ De workshop vindt plaats in de hoofdstad van Libanon, Beiroet. Syrië heeft een langdurige relatie met Libanon, zij delen een lange geschiedenis en spreken hetzelfde soort Arabisch. Libanon is na de Tweede Wereldoorlog sterk gegroeid en Syrië niet.²⁰⁵ Het aantal Syrische vluchtelingen in Libanon door de burgeroorlog wordt doorgaans tussen de 1,6 en 1,8 miljoen geschat; daarmee bestaat de Libanese populatie uit een derde uit vluchtelingen.²⁰⁶

5.3 Bewustwording

De course First Aid to Cultural Heritage in Times of Crisis 2015

Voor de *First Aid Course* deelnemers zal het een uitdaging zijn om erfgoed te redden tijdens een conflict of ramp. Corine Wegener, Smithsonian Institution zegt daarom '*Take the challenge, why heritage when people are suffering? Every dollar in prevention saves 4 dollar in saving*'. Tijdens de *First Aid Course* willen zij daarover discussiëren en ook over hoe het komt dat erfgoed een doel vormt tijdens oorlog.²⁰⁷

²⁰¹ R. Bouwman, Reinwardt Community. "Culture under Attack" (versie 10 juni 2014)
<http://www.reinwardtcommunity.nl/15135/nl/culture-under-attack>, geraadpleegd 21 juni 2014.

²⁰² UNESCO, *21st Century Wars*. (Paris, 2014)
http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/ICE/PDF/Final_Program_EN.pdf, geraadpleegd 24 juni 2014.
Citaat van L. Brahimi, Director-General van UNESCO en *representative* van de Verenigde Naties.

²⁰³ UNESCO. "Safeguarding Syrian Cultural Heritage." <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/illicit-traffic-of-cultural-property/emergency-actions/syria>, geraadpleegd 24 juni 2014

²⁰⁴ Heritage for Peace. "Mission Statement." <http://www.heritageforpeace.org/about-us/mission-statement/>, geraadpleegd 17 juni 2014.

²⁰⁵ B. Bouwman, *Syrië*. (Amsterdam: KIT Publishers, Oxfam Novib, 11.11.11., 2010), 25- 41.

²⁰⁶ E. van Ommering. "Westen schendt beloften, dus honger onder Syriërs", *NRC*, 13-14 december 2014, O&D7.

²⁰⁷ Aantekeningen/ notulen '*October Meeting*' over de *First Aid Course*, zie bijlage.

Trainingen over de conservering van mozaïek in het Midden Oosten

Tijdens de training *Jericho Workshop for Mosaic Restauration* en de '*Bilad Al Sham training course in the conservation of ancient mosaics*' van The Getty Conservation Institute werd ook geïnvesteerd in bewustwording, ook voor mensen die niet deelnemen aan de workshop door de locaties open stellen voor publiek tijdens de trainingen en het *fieldwork*.²⁰⁸

De Cursus Behoudsmedewerker Paramaribo

Naast het doel om de praktische kennis uit te breiden was bewustwording van het belang van het behoud en beheer van Surinaams erfgoed ook een uitgangspunt.²⁰⁹ Bij de eerste twee modules werd aandacht besteed aan het archief, museum en bibliotheekwezen, de geschiedenis en de rol van cultureel erfgoed in Suriname.²¹⁰ Hiermee werd er dus ook een begin gemaakt met de context tijdens de workshop zelf. Bij zowel de *First Aid Course*, de trainingen in het Midden Oosten van The Getty Conservation Institute en de Cursus Behoudsmedewerker worden de eerste dagen begonnen met de vraag wat erfgoed is en het belang van het beheer en behoud.

5.4 De deelnemers

De course *First Aid to Cultural Heritage in Times of Crisis 2015*

Bij de selectie van de *First Aid Course* - deelnemers zijn er enkele criteria waar naar wordt gekeken, zoals de Engelse vaardigheden, educatieachtergrond, toegangsmogelijkheden tot trainingen in het eigen land zodat het kan dienen als *spin off* en de bereidheid om de bescherming van erfgoed kritisch te benaderen m.b.v. training. Daarnaast speelt mee of zij van een rampengebied komen of daar ervaring mee hebben en hun persoonlijke verhaal/ brief die zij bij hun *application form* hebben gevoegd.

Vanuit Nederlands oogpunt krijgen de deelnemers die na deze selectie overblijven voorrang wanneer het makkelijker is om voor hun een beurs of financiering te krijgen, maar hier is ICCROM huiverig voor.²¹¹ Ook het accepteren van deelnemers van commerciële bedrijven i.p.v. ngo's of overheidsinstanties werd door Nederland niet als een minpunt gezien, maar wel vanuit de ICCROM.

²⁰⁸ A. Ben Abed. The Getty Conservation Institute. 'Lessons Learned: Reflecting on the Theory and Practice of Mosaic Conservation, Proceedings of the 9th ICCM Conference Hammamet, Tunisia, November 29 – December 3, 2005. (Los Angeles: Getty Publications). 2008. 257

²⁰⁹ Eindverslag project behoudsmedewerker Paramaribo. (versie 19 november, 2012),1.
http://www.nationaalarchief.nl/sites/default/files/docs/nieuws/eindverslag_project_cursus_behoudsmedewerker_paramaribo.pdf, geraadpleegd 11 oktober 2014.

²¹⁰ Ibidem.

²¹¹ Aantekeningen/ notulen '*October Meeting*' over de First Aid Course, zie bijlage.

Er worden altijd iets meer deelnemers gekozen, want het is gebleken dat er altijd deelnemers afvallen, o.a. door veranderde interesses of het niet krijgen van een visum.²¹² Er zijn deelnemers die de partners van de *First Aid Course* graag zouden willen hebben, maar die niet kunnen meedoen. Mensen uit bijvoorbeeld Amerika, die o.a. met orkanen te maken hebben, zij kunnen hun land en werk vaak geen hele maand verlaten. Militairen kunnen ook hun werk geen maand verlaten om mee te doen met de *First Aid Course*.²¹³ Daar kan bij volgende *First Aid Course* rekening mee gehouden worden, door bijvoorbeeld een ingekorte *First Aid Course* te organiseren.

Tijdens de *October Meeting* zijn er ook andere zaken besproken die meespelen in het wel of niet toelaten van deelnemers. De selectie kan zeer kritisch worden uitgevoerd omdat er 105 aanmeldingen zijn en maar tweeëntwintig plaatsen. Er werd gediscussieerd over de geschikte leeftijd; de deelnemers moeten fysieke opdrachten uitvoeren. Daarnaast kan het soms zijn dat oudere deelnemers niet goed met de computer kunnen werken of Engels spreken. Het is misschien ook zo dat iemand van middelbare leeftijd in Nederland fysiek misschien minder 'oud' zou kunnen zijn dan iemand van dezelfde leeftijd in Afrika, waar mensen vaak minder oud worden. Het is de bedoeling dat de slagkracht van de deelnemers groot is, vandaar dat er wordt gekozen om maar een deelnemer per land te kiezen, de *First Aid Course* is schaars en het zou zonde zijn meer uit een land te laten komen en andere landen over te slaan. Daarnaast wordt er gekeken naar de functie, werken zij in het publieke werkveld?, Zijn er aanvragen van mensen uit een ander werkveld zoals het leger of een humanitaire organisatie die interessant kan zijn?, Hebben zij een hoge functie?, Zijn ze te hoog opgeleid om goed op de hoogte te zijn van de praktijk en misschien niet gemotiveerd *hands on* werk te doen?, Blijkt uit de aanmeldingsbrief dat de deelnemer de juiste doelen en verwachtingen heeft als de *First Aid Course*?²¹⁴

Tijdens de training brengen alle deelnemers een eigen geschiedenis met zich mee met veel emoties en horror. Tijdens de trainingen worden deze besproken en kan er frictie ontstaan doordat de deelnemers vaak het gevoel krijgen dat wat zij meegemaakt hebben veel erger is dan van de andere deelnemers. Er moet geïnvesteerd worden in het bewaren van vrede, het creëren van wederzijds begrip en teamspirit is een grote uitdaging voor de trainers. De deelnemers moeten niet alleen tijdens de lesuren leren maar constant van elkaar informeel leren en informatie uitwisselen. Het is dus belangrijk dat het een hecht team is die ook informele activiteiten zal ondernemen. Voorafgaand aan de training wordt daar al mee begonnen m.b.v. een digitale leeromgeving waar alle trainers en deelnemers en hun achtergronden (rampen en conflicten) worden geïntroduceerd. De deelnemers worden uit hun crisissituatie gehaald, dit kan hun ogen openen, maar vormt ook het risico dat mensen gedemotiveerd worden van het moderne en georganiseerde Nederland.²¹⁵ Er zal worden geprobeerd de deelnemers

²¹² Ibidem.

²¹³ Ibidem.

²¹⁴ Ibidem.

²¹⁵ Ibidem.

zo te trainen dat zij onafhankelijk en zelfverzekerd kunnen opereren. De ex-deelnemers worden ingezet als nieuwe trainers, zodat zij ook weer van elkaars ervaringen kunnen leren.²¹⁶

Trainingen over de conservering van mozaïek in het Midden Oosten

Er zijn verschillende leerervaringen beschreven in de evaluatie van The Getty Conservation Institute over de deelnemers/ trainees van de *Training of Technicians for the Maintenance of in Situ Mosaics* Tunesië na drie jaar. Een van de belangrijkste lessen die zij geleerd hebben met deze ervaring is dat er meer kennis en begrip moet zijn over de achtergronden en profielen van de deelnemers om de training succesvol te maken. The Getty ziet het educatieniveau als een belangrijk oriëntatiepunt. Bij een te laag educatieniveau kunnen er problemen ontstaan bij documentatie en registratie en beschikken zij vaak niet over probleem oplossend denken en het afwegen van mogelijkheden. Te veel educatie maakt de deelnemers ongeïnteresseerd in het spenderen van deze praktische taken. The Getty heeft ondervonden dat middelbare school het ideale niveau was voor hun trainingen. De specifieke vakken die zij op school hadden gehad speelde ook mee in de vaardigheden van de deelnemers.²¹⁷

De conditie van de deelnemers was belangrijk omdat zij het gedetailleerde mozaïekwerk voornamelijk buiten zullen moeten uitvoeren. Zij moesten beschikken over flexibiliteit en mogelijkheid om te werken met een handleiding. The Getty heeft het liefst jonge deelnemers rond de twintig want zij hebben een hele carrière voor zich en staan meer open om nieuwe werkmethodes te accepteren. Zij zijn vaak gemotiveerder, vooral bij mogelijkheden voor promotie binnen het instituut.

Robert (CHIP) Vincent: *'I wonder if it is time to consider a training program for decision makers. I am not saying it is easy- if it was easy it would have been done already- but some of the institutions or organizations that have already been helping might, together with their colleagues in the countries in this region, try to design some ways of approaching those in middle to senior management in government, to see if there is a way that the very fine training that has occurred at the technical level can be incorporated into the institution.*

.....
Jeanne Marie Teutonico: *I don't know, when you are talking about decision makers, are you talking about politicians? Yes, so again, that's not something that we have been talking about right now, within the initiative, but it certainly is an issue. I think one of the challenges is that often those people change, and so one has to deal with that kind of political reality, and sometimes there is not a lot of continuity in those whom you might reach. But it is not a reason not to try to approach the problem.*

Citaten uit een discussie van Aicha Ben Abed en Thomas Roby over de trainingen in het Midden Oosten in 'Lessons Learned: Reflecting on the Theory and Practice of Mosaic Conservation' van The Getty Conservation Institute.²¹⁸ Even lijkt Robert Vincent, Interim INA President, Institute of Nautical Archaeology, de oplossing te hebben, maar dan toont Jeanne Marie Teutonico, Associate Director van The Getty Conservation Institute, schrijnend aan dat de oplossing binnen handbereik lijkt,

²¹⁶ Ibidem.

²¹⁷ A. Ben Abed. The Getty Conservation Institute. 'Lessons Learned: Reflecting on the Theory and Practice of Mosaic Conservation, Proceedings of the 9th ICCM Conference Hammamet, Tunisia, November 29 – December 3, 2005. (Los Angeles: Getty Publications). 2008. 260.

²¹⁸ Ibidem, p 270.

maar dat toch niet is.²¹⁹ De workshopdeelnemers zijn niet de *decision makers*, maar de *decision makers* zijn onbereikbaar.

De Cursus Behoudsmedewerker Paramaribo

Tijdens de cursus tot behoudsmedewerker in Paramaribo bleek dat de op maat begeleiding van de docenten in opleiding meer tijd had gekost dan van te voren was ingeschat. Met behulp van een kennismakingsronde vooraf zouden ook het aantal benodigde uren beter moeten kunnen worden beoordeeld.²²⁰

Workshop *Managing Indoor Climate Risks*²²¹

De deelnemers van de workshop kunnen worden onderverdeeld in verschillende groepen.

- Museummedewerkers die ervoor hebben gezorgd dat er activiteiten zijn gestart aan de hand van de opgedane kennis tijdens de workshop.
- Deelnemers die niet in musea werken, maar zij kunnen een beetje invloed uitoefenen op musea o.a. door te adviseren.
- Deelnemers die de workshop moeilijk begrepen en voornamelijk aanwezig waren omdat het directoraat het verplichtte. Zij maken geen significant verschil. Ongeveer een derde van de deelnemers.
- Deelnemers die anderen niet kunnen overtuigen van het nut van de opgedane kennis van de workshop.
- De deelnemers die in musea werken die geen motivatie hebben om iets te ondernemen.
- Deelnemers die in musea werken waar anderen de plannen bepalen en zij dus niet de kans krijgen om iets in te brengen.

De workshop *Handling, Packaging and Storing in Evacuation of Heritage Collections* voor Syrië

De organisatie Heritage for Peace profileert zich door zich in te zetten voor alle Syriërs omdat zij zich willen inzetten voor hun gezamenlijke erfgoed.²²² Dit betekent dat de deelnemers (ongeveer 10 personen) van de workshop, verschillende achtergronden en functies hebben. Heritage for Peace vindt het nuttig om op de hoogte zijn van de context waarin het project zich afspeelt en zij willen de mensen uit de omgeving bij het project worden betrokken zodat de banden niet over het hoofd worden gezien.²²³ Waarschijnlijk zijn er bij de workshop vooral mannelijke deelnemers omdat vrouwen niet alleen kunnen reizen. Dit betekent dat de deelnemers verschillende leerdoelen en voorkennis hebben waardoor de workshop flexibel en interactief zal moeten zijn en in kan spelen op de wensen en

²¹⁹ Robert Chip Vincent (1945-2007) was de Interim INA President, Institute of Nautical Archeology en leidde meer dan 50 onderzoeksprojecten voor de American Research Center in Egypt (ARCE).

²²⁰ Eindverslag project behoudsmedewerker Paramaribo. (versie 19 november, 2012). ,10.
http://www.nationaalarchief.nl/sites/default/files/docs/nieuws/eindverslag_project_cursus_behoudsmedewerker_paramaribo.pdf, geraadpleegd 11 oktober 2014.

²²¹ Mail Ibu Mahirta, zie bijlage.

²²² Heritage for Peace, "Mission statement", <http://www.heritageforpeace.org/about-us/mission-statement/>, geraadpleegd 17 juni 2014.

²²³ Interview Rene Teijgeler. Zie bijlage.

mogelijkheden waarin de deelnemers zich zullen verkeren. De deelnemers krijgen daarom ook advies op maat voor hun specifieke situatie/ doel.²²⁴

Zoals in de vorige alinea is aangegeven maakt Heritage for Peace dus geen onderscheid tussen religies en etniciteit. Bij de workshop *Handling, Packaging and Storing in Evacuation of Heritage collections* in Syrië betekent dit dat er zeer waarschijnlijk zowel aanhangers van de regering als oppositie zullen deelnemen. Er zullen cultuur- en godsdienstverschillen zijn; waarschijnlijk soennieten en daarnaast ook alawieten en christenen. Er zal daarom moeten worden gekeken hoe de trainers met de diverse achtergronden kunnen omgaan tijdens de workshop met het conflict op de achtergrond. Er kan wantrouwen ontstaan tussen de deelnemers en/ of workshop kan worden onderbroken omdat het misschien wordt gezien als politieke actie.²²⁵ Door de oorlog is er veel veranderd en de dimensies blijven veranderen. Om de complexiteit van het huidige conflict in context te plaatsen wordt de situatie van Syrië, ten tijde van voor het conflict, besproken in de volgende alinea's.

Syriërs identificeren zichzelf op de eerste plaats met hun religieuze gemeenschap en daarna pas zien zij zich als een Syrische burger.²²⁶ In deze paragraaf worden deze religieuze gemeenschappen besproken. Na de afhankelijkheid van Frankrijk in 1946 raakte Syrië in conflict met Israël. Syrië herbergt bijna een half miljoen Palestijnen die vanaf 1945 tijdens verschillende conflicten naar Syrië zijn gevlucht. De Koerden worden onderdrukt en verloren van de een op de andere dag hun burgerschap en zij zijn dus stateloos.²²⁷ Religieus gemengde huwelijken zijn een groot taboe, bijvoorbeeld ook binnen Christendom tussen een orthodoxe en katholieke christenen.²²⁸ De Alawieten zijn aanhangers van de schoonzoon van de Profeet Ali waardoor ze bij de sjiiitische tak horen. Zij worden door de soennitische meerderheid als afvalligen gezien. Soennieten zien de religieuze opvattingen van de Alawieten als niet-islamitisch. Zij zijn daarom eeuwenlang vervolgd en gediscrimineerd. President Bashar Hafiz al-Assad is een Alawiet en veel religieuze minderheden hebben daarvan kunnen profiteren. Zo zitten veel Alawieten in de strijdkracht, soennieten zagen dit leger dan ook als een verlengstuk van de Fransen. Om macht te verkrijgen hebben de Alawieten (m.b.v. het inzetten van officieren) zich aangesloten bij de socialistische Ba'ath partij. De Alawitische elite (er zijn ook veel arme Alawieten) heeft veel macht, banken zijn bijvoorbeeld in handen van families die dicht bij het regime staan. (Maar ook zijn de arme alawieten zijn omstreden en er heerst nog steeds een afkeer voor deze religieuzen.) Museummedewerkers zijn meestal ambtenaren en worden daardoor meestal gezien als aanhangers van Bashar Hafiz al-Assad. De christenen ervaren in Syrië minder problemen met discriminatie omdat zij gezien worden als 'Volkeren van het Boek'.²²⁹ De religieuze en etnische verdeling in Syrië is als volgt; 74% van de bevolking is Soenniet, de andere

²²⁴ Heritage for Peace, "Risk management in conflict", <http://www.heritageforpeace.org/heritage-for-peace/risk-management-in-conflict/>, geraadpleegd 17 juni 2014.

²²⁵ Materiaal Voorbereiding van de workshop *Handling, Packaging and Storing in Evacuation of Heritage collections* voor Syrië. Door Rosalie Bouwman in opdracht van Heritage for Peace. (Versie april 2014)

²²⁶ B. Bouwman, *Syrië*. (Amsterdam: KIT Publishers, Oxfam Nofib, 11.11.11., 2010), 82 - 84

²²⁷ Ibidem, p 25- 41.

²²⁸ Ibidem, p 82 - 84.

²²⁹ B. Bouwman, *Syrië*. (Amsterdam: KIT Publishers, Oxfam Nofib, 11.11.11., 2010), 25- 41.

moslims vormen ongeveer 16% van de bevolking en tot slotte is 10% Christen. De grootste etnische bevolkingsgroep (90,3%) wordt gevormd door de Arabieren, de andere 9,7% wordt onder andere gevormd door de Armeniërs en Koerden.²³⁰

Syrië is een conservatief land, maar de moderniteit en het westen hebben invloed op het leven o.a. door het internet en de televisie. Hoewel internetverbindingen duur en traag zijn en er op het platteland niet overal internetcafés zijn. Daarnaast is Facebook een tijd verboden geweest. De jongeren spreken soms goed Frans en Engels. De staatsinstituties zijn van goede kwaliteit en de Syrische academici hebben een goede reputatie in de Arabische wereld. De corruptie (op alle niveaus) en hoge werkloosheid (bron uit 2010) zorgde dat het beperkt aantal banen dat beschikbaar was werd vergeven aan degene met de juiste contacten. In het boek van B. Bouwman over Syrië wordt gezegd dat corruptie vaak de enige overlevingskans was voor ambtenaren omdat zij zo onderbetaald werden.²³¹ Door de beperkte carrièremogelijkheden werken er veel opgeleide Syriërs o.a. in Libanon en de Verenigde Emiraten.²³²

Onder de jongeren gaan/ gingen ongeveer 73% van de jongens en 71% van de meisjes naar het middelbaar onderwijs. Alfabetisme (15 jaar en ouder) is onder mannen 88% en onder vrouwen 74%. Er zijn in Syrië veel vrouwelijke studenten en vrouwen bezetten ook belangrijke functies in de regering (12% vrouw in het parlement) en zij vormen 27% van de banen binnen de publieke sector. Eer is een belangrijk onderdeel van deze cultuur; als een man en vrouw met elkaar omgaan terwijl ze niet gehuwd zijn, kan de eer van het meisje in geding komen. Niet alleen is ze daardoor minder huwbaar geworden, maar is ook de eer van de gehele familie aangetast. Hierdoor is er weinig vriendschap tussen mannen en vrouwen en wordt contact vermeden, zij gaan bijvoorbeeld niet naast elkaar in de bus zitten. Eerwraak waarbij vrouwen de dood vinden gebeurt in Syrië (Syrische vrouwenactivisten schatten het aantal vrouwenslachtoffers op minstens 200 per jaar) en wordt door de autoriteiten niet beschouwd als moord zoals andere moorden; het juridische systeem is op meerdere vlakken nadelig voor vrouwen.²³³

In Syrië heerst een burgeroorlog. Hierdoor is er een grotere kans dat deelnemers zich opgeven voor trainingen om de verkeerde redenen, zoals de kans om uitjes te maken, het maken van een reisje, mogelijkheid om te vluchten, mogelijkheid om een visum te krijgen, etc. Het verkrijgen van secundaire arbeidsvoorwaarden is ook een reden; met de opgedane kennis kunnen ze meteen worden weggepromoveerd naar de volgende klus en zo wordt het doel van de workshop niet bereikt. Om dat te voorkomen worden de deelnemers zorgvuldig geselecteerd en er worden vooraf afspraken gemaakt, bijvoorbeeld als zij halverwege afhaken dat zij dan zelf de terugreis moeten betalen.

²³⁰ Ibidem, 25- 41. Bron CIA World Factbook.

²³¹ Ibidem, p 96.

²³² Ibidem, p 68 – 84.

²³³ Ibidem, p 77 – 82.

Sommige deelnemers hebben wel de wil iets te veranderen, maar kunnen ondanks hun hoge functie geen beslissingen nemen door bijvoorbeeld de druk vanuit de regering.²³⁴

5.5 De trainer

De course First Aid to Cultural Heritage in Times of Crisis 2015

De trainers worden niet geïntroduceerd als experts die hen vertellen wat zij moeten doen, maar als gelijken die hen uitdagen zelf na te denken en de deelnemers kunnen bekrachtigen. Voor de opdrachten worden de situaties van de deelnemers gebruikt als inspiratie voor de simulaties en praktijkopdrachten. De trainers moeten alle deelnemers en hun situatie gelijk behandelen, dus ook bij de simulaties niet aangeven welke situatie oorspronkelijk is gebruikt. Er zullen steeds bruggetjes worden gevormd tussen de lessen, de opgedane kennis uit de voorgaande lessen zal steeds terugkomen. Tijdens de lessen en daarna zal er iemand zijn die dient als vertrouwenspersoon bij wie ze terecht kunnen met persoonlijke problemen. Daarnaast zullen de trainers waarborgen dat hun individuele stijl blijft bestaan en zorgen voor de *team building*.²³⁵ Tijdens de *First Aid Course* wordt er ook graag met ex-deelnemers gewerkt, er waren ook drie ex-deelnemers bij de *October Meeting* om mee te denken en beslissen.

Trainingen over de conservering van mozaïek in het Midden Oosten

The Getty Conservation Institute vindt dat alle toekomstige trainers ervaring moeten hebben met *hands on* en *in situ* werken. Het bleek dat niet alle ervaren mozaïekconservatoren goede trainers waren, er is ook didactische ervaring nodig.²³⁶ The Getty wilt in de toekomst met zo veel mogelijk dezelfde mensen werken.²³⁷ Dezelfde trainers is belangrijk voor een consistente aanpak en standaardisering van het werk. Er werden daarom geen verschillende specialisten gebruikt voor verschillende onderdelen. Dit zorgde voor continuïteit en voorkwam verwarring. Daarnaast was er ook een gebrek aan noodzaak voor verschillende specialisten omdat het gemiddelde niveau van de deelnemers relatief laag was.

Documentatie en registratie van de artefacten was een probleem voor deelnemers en instructeurs. Voor de laagopgeleiden moest er veel in worden geïnvesteerd en voor de hoogopgeleiden was het heel basaal. Gelijke achtergrondkennis zal voor zowel instructeurs als deelnemers efficiënter en productiever zijn. Het spreken van Arabisch zou een voordeel zijn geweest voor de instructeurs, maar vrijwel alle deelnemers spraken (ook wat) Frans dus het was geen noodzaak. Was het educatieniveau onder de deelnemers lager, dan was het spreken van Arabisch tijdens de training noodzaak. Was het

²³⁴ Interview Rene Teijgeler. Zie bijlage.

²³⁵ Aantekeningen/ notulen 'October Meeting' over de *First Aid Course*, zie bijlage.

²³⁶ A. Ben Abed. The Getty Conservation Institute. 'Lessons Learned: Reflecting on the Theory and Practice of Mosaic Conservation, Proceedings of the 9th ICCM Conference Hammamet, Tunisia, November 29 – December 3, 2005. (Los Angeles: Getty Publications). 2008. 262.

²³⁷ Ibidem, p 257.

niveau hoger dan had het Frans van de instructeurs beter moeten zijn. Er is geprobeerd om de goede voormalige cursusdeelnemers te laten kennis maken met de nieuwe deelnemers voor duurzaamheid van de training. The Getty had de voorkeur voor Tunesisch trainers of ex-deelnemers, maar die bestonden niet of werden niet capabel geacht.

De Cursus Behoudsmedewerker Paramaribo

Het doel van de Cursus Behoudsmedewerker Paramaribo was participatief te zijn en samen te werken. Voordat de workshop of training begon werden de risico's voor het cultureel erfgoed samen met de deelnemers geïnventariseerd. Samen werd er gekeken naar de oplossingen de deelnemers zelf bedenken en welke kennis, vaardigheden en middelen er al aanwezig zijn. De leemtes kunnen dan worden opgevuld tijdens de workshop of training.²³⁸ Het vertellen aan de deelnemers wat zij het beste kunnen doen werd vermeden. In plaats daarvan bespraken en bediscussieerden ze gezamenlijk de inhoud.²³⁹ Zo wordt de achtergrondkennis en ervaring van de studenten/ deelnemers gebruikt als startpunt; welke problemen vinden zij dat ze zelf hebben, welke mogelijkheden en oplossingen zien zij? Als dat duidelijk kunnen de leemtes worden met de kennis van buitenaf. Pas op de laatste plaats komt de kennis waarover je als trainer/docent beschikt.²⁴⁰

De workshop *Handling, Packaging and Storing in Evacuation of Heritage Collections* voor Syrië

Onwetendheid over gebaren kan leiden tot veel miscommunicatie en kan de informatieoverdracht belemmeren. Een grondig vooronderzoek zal dus van grote waarde zijn voor Nederlandse workshopgevers in Syrië. Syriërs gebruiken veel gebaren tijdens hun conservaties. Syriërs zeggen bijvoorbeeld 'nee' door het hoofd achterover te gooien of met hun tong een klakkend geluid te maken. Heel subtiel 'nee' aangeven kan ook met het optrekken van de wenkbrauwen. Als men iets niet begrijpt schudt men het hoofd, zoals Nederlanders nee zeggen. Daarbij zijn er gebaren die in Nederland gebruikt worden, maar die in Syrië een andere betekenis hebben. Als vrouw is het gebruikelijk om direct oogcontact met mannen te vermijden omdat dit als een uitnodiging zal worden opgevat met als gevolg dat zij kunnen worden lastig gevallen.²⁴¹

5.6 Materialen/ hulpmiddelen

De course *First Aid to Cultural Heritage in Times of Crisis* 2015

Bij de *First Aid Course* moet er worden gewerkt met de beperkte middelen die gewoonlijk tijdens een noodsituatie aanwezig zijn. Martijn de Ruijter zegt hierover tijdens de *October Meeting* dat de deelnemers moeten leren werken met een gebrek aan hulpmiddelen en dat dit benadrukt moet

²³⁸ Interview Bernadette van Beek. Zie bijlage.

²³⁹ Interview Rene Teijgeler. Zie bijlage.

²⁴⁰ Interview Bernadette van Beek. Zie bijlage.

²⁴¹ K. van Teeffelen, *Te gast in Syrië & Jordanië*. (Uitgeverij Informatie Verre Reizen (VOF), 1996)

worden tijdens de praktische opdrachten.²⁴² Er zal gewerkt worden met objecten die overeenkomen met de culturele objecten waar de deelnemers in hun eigen land mee werken. Voor bepaalde producten zullen ze in Amsterdam de Dappermarkt op gaan om te kijken wat ze kunnen vinden. Voor de communicatie vooraf en het geven van informatie zal er in 2015 voor de eerste keer gewerkt worden aan een gebruiksvriendelijke digitale leeromgeving. Daar kunnen de deelnemers alvast kennismaken en zich inlezen op de onderwerpen.²⁴³

Trainingen over de conservering van mozaïek in het Midden Oosten

The Getty wilt dat de deelnemers een goede werkrelatie hebben met de *site* managers, archeologen en directeur omdat zij afhankelijk zullen zijn van de opdrachtgevers van de levering van materiaal. Voor 2007 stond er daarom ook een management workshop gepland. Dan zullen de trainees leren bewustzijn creëren voor de werkzaamheden en de directie leren betrekken bij het proces.²⁴⁴

Voorafgaand aan de trainingen was besloten niet met foto's en computers te werken, maar naarmate de deelnemers vorderden is besloten de computer technologie er toch bij te betrekken. Het leverde daarna toch problemen op administratief gebied en de kosten (voor behoud camera's en filmrollen). Uiteindelijk bleek grafische documentatie het meest duurzaam.²⁴⁵

Bij de training in Tunesië ontving elke deelnemer zijn eigen gereedschapskist. Al het materiaal was in het Frans en Arabisch beschikbaar. Het materiaal is niet bedoeld als *manual*, geen stap voor stap uitleg. Dit wilt The Getty vermijden omdat deze documenten ervoor kunnen zorgen dat de procedures en recepten worden gekopieerd in de praktijk terwijl het in veel gevallen niet zal aansluiten op de context. De materialen bevatten wel instructies en manieren van documentatie, mogelijke beschadigingen en stabiliseringsmogelijkheden. Het educatieniveau onder de meeste trainees was laag. De instructies werden versimpeld met illustraties.²⁴⁶ Hulpmiddelen kunnen het verhaal verduidelijken en ondersteunen.²⁴⁷ Afbeeldingen zijn een voorbeeld van een hulpmiddel, goede illustraties gemakkelijker te begrijpen dan tekst en hebben ook een toegevoegde waarde wanneer taal geen probleem is.²⁴⁸ The Getty creëerde een document, maar het wordt desondanks weinig gebruikt door de deelnemers omdat zij zijn niet gewend om met materiaal te werken tijdens hun werk.²⁴⁹

²⁴² Aantekeningen/ notulen 'October Meeting' over de *First Aid Course*, zie bijlage.

²⁴³ Persoonlijke ervaringen.

²⁴⁴ A. Ben Abed. The Getty Conservation Institute. 'Lessons Learned: Reflecting on the Theory and Practice of Mosaic Conservation, Proceedings of the 9th ICCM Conference Hammamet, Tunisia, November 29 – December 3, 2005. (Los Angeles: Getty Publications). 2008. 258.

²⁴⁵ Ibidem, p 258.

²⁴⁶ Ibidem, p 258.

²⁴⁷ R. van Hogen, *Tekst en toespraak Derde druk*. 2004. (Wolters-Noordhoff bv Groningen/ Houten, 2004), 323.

²⁴⁸ Interview Sylvie van Oosterhout. Zie bijlage.

²⁴⁹ A. Ben Abed. The Getty Conservation Institute. 'Lessons Learned: Reflecting on the Theory and Practice of Mosaic Conservation, Proceedings of the 9th ICCM Conference Hammamet, Tunisia, November 29 – December 3, 2005. (Los Angeles: Getty Publications). 2008. 258

De Cursus Behoudsmedewerker Paramaribo

Om tijdens de Cursus Behoudsmedewerker Paramaribo aan te sluiten op de materialen die in Suriname voorhanden zijn, werden de workshopmaterialen ter plekke bekeken en gekocht op markten. Informatie over de materialen werd opgezocht op internet, monsters werden meegenomen en productinformatie werd gevraagd aan de verkopers. Uiteindelijk is er een lijst met geschikte materialen in Suriname gemaakt, vergelijkbaar met de lijst van de Landelijk Contact Museumconsulenten (LCM).²⁵⁰ Tijdens de workshop hebben de Nederlandse trainers hun informatie beschikbaar gesteld zodat de toekomstige studenten dit ook kunnen gebruiken. Daarbij werd er geholpen bij het verzamelen van lesmateriaal voor de toekomstige docenten. De buitenlandse trainers hebben materiaal afgestaan dat zij weer in hun eigen lessen kunnen gebruiken. Dit is vaak een criteria voor kennisoverdracht, maar dit ligt ook vaak gevoelig qua auteursrecht.²⁵¹ Daarnaast is het van belang kleinschalige oplossingen te benadrukken en deelnemers te stimuleren een eigen netwerk op te bouwen zodat ze elkaar kunnen aanvullen wanneer dat nodig is.²⁵²

De workshop *Handling, Packaging and Storing in Evacuation of Heritage Collections* voor Syrië

De meeste hulpmiddelen en materialen worden aangeschaft in de regio waar de workshop zal worden gegeven. De deelnemers hebben vaak de neiging hun eigen producten naar beneden te halen en willen dan andere spullen. Het stimuleren van het gebruiken lokale producten heeft daarom prioriteit (lokale problemen hebben lokale oplossingen nodig).²⁵³ *Desk research* is onvoldoende voorbereiding; het beste is om de situatie zelf te bekijken, zelf de mensen te spreken en de plekken waar zij hun producten kopen. De mensen kunnen argwanend zijn wanneer je in zulke details verdiept en voor bepaalde informatie zal je hun vertrouwen moeten winnen.²⁵⁴ Voor de workshop *Handling, Packaging and Storing in Evacuation of Heritage Collections* voor Syrië worden enkele materialen meegenomen uit Nederland die zullen dienen als voorbeeld, maar alle materialen waarmee gewerkt zal worden zullen voorafgaand en tijdens de workshop worden gezocht in Libanon. Bij het selecteren van de foto's in de PowerPoints en ander lesmateriaal is rekening gehouden met de cultuur en het conflict in Syrië.²⁵⁵

²⁵⁰ Interview Bernadette van Beek. Zie bijlage.

²⁵¹ Persoonlijke ervaring. *Workshop Handling Packaging in Evacuation of Heritage Collections*. En bij het creëren van een Digitale Leeromgeving voor de *First Aid Course*.

²⁵² Interview Bernadette van Beek. Zie bijlage.

²⁵³ Interview Rene Teijgeler. Zie bijlage.

²⁵⁴ Ibidem.

²⁵⁵ Materiaal Voorbereiding van de workshop *Handling, Packaging and Storing in Evacuation of Heritage collections* voor Syrië. Door Rosalie Bouwman in opdracht van Heritage for Peace. (Versie april 2014)

5.7 Het belang van evalueren

De course *First Aid to Cultural Heritage in Times of Crisis 2015*

Bij een internationale *expert meeting* in december 2012 waar o.a. de Nationale UNESCO Commissie en de ICCROM aanwezig zijn, valt 'evalueren' bij een van de zeven belangrijkste leerdoelen voor de toekomst. De deelnemers van de *meeting* erkennen dat het leren van ervaringen tot op heden een lage prioriteit heeft; er zijn weinig evaluaties of implementaties te vinden waar ervaringen worden gedeeld. Het delen van ervaringen is een methode om de eerste hulp aan erfgoed te verbeteren en daarmee de impact te vergroten.²⁵⁶ Tijdens de *meeting* komt naar voren het te kort aan evaluaties waarschijnlijk voornamelijk is te wijten aan gebrekkige projectcoördinatie. Een ander gevolg daarvan is dat de betrokken organisaties, zoals defensie of ngo's, niet worden gestimuleerd om de doelen van het project te delen binnen hun organisatie.²⁵⁷

UNESCO ambieert evaluaties ook te gebruiken bij de ontwikkelingen van interventies in conflict en post-conflictgebieden.²⁵⁸ De interventies zijn te verdelen in drie fases; 1. noodhulp, 2. wederopbouw en 3. lange termijn gemeenschapsontwikkeling. In de eerste twee fases zou de basis moeten worden gelegd voor fase drie, lange termijn gemeenschapsontwikkeling en daarmee samenhangend de duurzaamheid van het project. Met behulp van evalueren kan er een overzicht op de situatie worden verkregen en kan er worden gekeken hoe de drie fases elkaar beter kunnen aanvullen.²⁵⁹

Trainingen over de conservering van mozaïek in het Midden Oosten

The Getty benadrukt het nut van evaluaties; nadenken over wat er is bereikt en wat de resultaten zijn. Zij vinden dat zij soms moeten erkennen dat het niet is gelukt, zoals bij de *Training of Conservation Practitioners in Tunisia*. Bij deze jarenlange trainingen waren er steeds andere deelnemers uit Libanon, maar deze gingen achteraf meestal ander werk doen dan de mozaïek conservering. The Getty Conservation Institute stelt zichzelf kritische vragen: Zijn er wel verbeteringen en positieve effecten en wegen die wel op tegen de investeringen in het project?²⁶⁰ Zij hopen door te evalueren jaar na jaar te kunnen updaten.²⁶¹

²⁵⁶ Nationale UNESCO Commissie, International Expert Meeting 17 en 18 December 2012. UNESCO's conflict and post-conflict approaches, its Convention and other international (policy) initiatives in North Africa and the Middle East. (Leiden, 2012), 10.

²⁵⁷ Nationale UNESCO Commissie, Participant Folder. International Expert Meeting 17 en 18 December 2012. UNESCO's conflict and post-conflict approaches, its Convention and other international (policy) initiatives in North Africa and the Middle East. (Leiden, 2012), 23.

²⁵⁸ Nationale UNESCO Commissie, International Expert Meeting 17 en 18 December 2012. UNESCO's conflict and post-conflict approaches, its Convention and other international (policy) initiatives in North Africa and the Middle East. (Leiden, 2012), 10.

²⁵⁹ Nationale UNESCO Commissie. Verslag seminar 2011 Den Haag. Lessons Learned. Interventies in (post-)conflict situaties.

²⁶⁰ A. Ben Abed. The Getty Conservation Institute. 'Lessons Learned: Reflecting on the Theory and Practice of Mosaic Conservation, Proceedings of the 9th ICCM Conference Hammamet, Tunisia, November 29 – December 3, 2005. (Los Angeles: Getty Publications). 2008. 268.

²⁶¹ Ibidem, p. 257.

5.8 Conclusie

In dit hoofdstuk zijn de workshops en trainingen van verschillende erfgoed instanties naast elkaar gelegd. Het valt op dat de voorwaarden die in de voorgaande hoofdstukken worden besproken, zoals bewustwording, didactische vaardigheden, etc. worden bevestigd in de casussen.

De instellingen die aan bod komen hechten veel waarde aan het bewust maken van de deelnemers over het belang van het behouden en beheren van erfgoed. Daarom bespreken de organisaties van vrijwel alle casussen tijdens de workshops en trainingen informatie over hoe de deelnemers anderen kunnen overtuigen van de noodzaak, en hoe zij met een team kunnen functioneren met de media, autoriteiten en de samenleving. Het kiezen van geschikte deelnemers is iets waar onder andere The Getty Conservation Institute in de toekomst strenger op wil selecteren als gevolg van de ervaringen met de trainingen in het Midden Oosten. Ook de cursus tot Behoudsmedewerker Paramaribo schrijft in de evaluatie dat de verschillende achtergronden en achtergrondkennis zeer veel tijd kostte. Investeren in duurzaamheid en ervoor zorgen dat de deelnemers onafhankelijk en zelfverzekerd kritische keuzes en beslissingen kunnen maken. Als laatste wordt het belang van het evalueren besproken want zonder te evalueren kunnen workshops niet worden verbeterd.

6 De Checklist

7 Conclusie

In deze scriptie wordt antwoord gegeven op de hoofdvraag: wat zijn de randvoorwaarden voor interculturele trainingen en workshops, zodat zij een zinvolle bijdrage leveren aan het veiligstellen van cultureel erfgoed in kritieke situaties? Voor het beantwoorden van deze vraag is gebruik gemaakt van verschillende wetenschappelijke artikelen, rapporten en publicaties. De conclusies die zijn gemaakt op basis van *desk research* zijn onderbouwd met praktijkvoorbeelden. Deze methode is gekozen in de hoop dat de resultaten daadwerkelijk aansluiten op de realiteit en zijn toe te passen in het werkveld. Er is bewust gekozen voor drie interviews omdat tijdens het *desk research* veel relevante bronnen zijn gevonden en gebruikt. Met meer interviews en evaluaties was het onderzoek buitenproportioneel groot geworden.

De conclusies van het onderzoek zijn verwerkt in de *Checklist* (zie hoofdstuk 6). In de *Checklist* staan puntsgewijs specifieke voorwaarden of eisen waaraan zou moeten worden voldaan alvorens een effectieve en zinvolle training of workshop te starten. Aandachtspunten voor de organisatie van workshops en trainingen voor cultureel erfgoed in kritieke situaties zijn onder andere: didactiek, interculturele communicatie, projectmatig werken, vooronderzoek naar (educatie-)achtergronden deelnemers, de context van gebied/ ramp of conflict, de belangen van betrokkenen/ sponsoren, duurzaamheid en evaluatie.

Workshops en trainingen zijn een belangrijk middel voor capaciteitsopbouw in roerige tijden. Verschillende culturele instanties, zoals ICCROM en het Prins Claus Fonds, wensen daarom erkenning van het belang van cultuur als onderdeel voor humanitaire hulp.²⁶² Cultuur zou kunnen worden geïntegreerd binnen de werkzaamheden van humanitaire hulp en vredesmissies. Een vervolgonderzoek zou kunnen gaan over het betrekken van eerste hulp voor (immaterieel) erfgoed bij bestaande vredesmissies en ontwikkelingsprojecten van de Verenigde Naties, het ministerie van Defensie of charitatieve instellingen als Oxfam Novib, Artsen Zonder Grenzen en het Rode Kruis.²⁶³ Veel van deze organisaties hebben jarenlange ervaring en bieden toegang tot de crisissituaties doordat zij al over de hele wereld actief zijn. Door cultureel erfgoed te integreren binnen humanitaire hulp kan er kennis en ervaring samenkomen waardoor de effectiviteit van de capaciteitsopbouwprojecten verder zal toenemen.

²⁶² "Nacht van de VN" De Rode Hoed. Amsterdam, bijeenkomst 23 oktober 2014. Spreker Deborah Stolk. ; Nationale UNESCO Commissie, International Expert Meeting 17 en 18 December 2012. UNESCO's conflict and post-conflict approaches, its Convention and other international (policy) initiatives in North Africa and the Middle East. (Leiden, 2012), 20.

²⁶³ Nationale UNESCO Commissie, International Expert Meeting 17 en 18 December 2012. UNESCO's conflict and post-conflict approaches, its Convention and other international (policy) initiatives in North Africa and the Middle East. (Leiden, 2012), 15.

De lokale gemeenschap speelt een grote rol in onstabiele (ramp)gebieden, daardoor genereert het overdragen van expertise op lokaal niveau de grootste impact.²⁶⁴ Dit maakt trainingen een belangrijk middel voor capaciteitsopbouw; door kennisoverdracht kunnen de deelnemers juiste handelingen uitvoeren en een actieve rol spelen voor het beschermen van cultureel erfgoed. Deze capaciteitsopbouwprojecten kunnen door de complexiteit van de situatie problematisch zijn en daardoor onsuccesvol.²⁶⁵ Deze scriptie probeert een inzicht bieden in de complexiteit van trainingen of workshops voor cultureel erfgoed in kritieke situaties en hopelijk draagt het bij aan het behoud van erfgoed voor de toekomstige generaties.

²⁶⁴ Nationale UNESCO Commissie, International Expert Meeting 17 en 18 December 2012. UNESCO's conflict and post-conflict approaches, its Convention and other international (policy) initiatives in North Africa and the Middle East. (Leiden, 2012), 23.

²⁶⁵ A. Ben Abed. The Getty Conservation Institute. 'Lessons Learned: Reflecting on the Theory and Practice of Mosaic Conservation, Proceedings of the 9th ICCM Conference Hammamet, Tunisia, November 29 – December 3, 2005. (Los Angeles: Getty Publications). 2008. 257

8 Afkortingen

AHK	Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten
BES-eilanden	Bonaire, Sint Eustatius en Saba in het Caribisch gebied
CER	Cultural Emergency Response
CIMIC	Civil-Military Co-operation
FAC	First Aid Course in Times of Crisis/ First Aid Course in Times of Conflict
GCI	Getty Conservation Institute
GGZ	Geestelijke Gezondheidszorg
ICCM	International Committee for the Conservation of Mosaics
ICCROM	The International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property
ICN	Instituut Collectie Nederland
INP	Institute National de Patrimoine
KIT	Koninklijk Instituut voor de Tropen
LCM	Landelijk Contact Museumconsulenten
NA	Nationaal Archief
NatCom	Nationale UNESCO Commissie
NATO	The North Atlantic Treaty Organization
NGO	Non-Governmental Organisation
PTSS	Posttraumatische stress-stoornis
RCE	Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed
Re-org	Re-organisation
RV	Relatieve Vochtigheid
UGM	Universitas Gadjah Mada
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees
UNMISS	United Nations Mission in the Sudan

9 Bronnen

9.1 Schriftelijk

Boeken

- Ben Abed, A. The Getty Conservation Institute. 'Lessons Learned: Reflecting on the Theory and Practice of Mosaic Conservation, Proceedings of the 9th ICCM Conference Hammamet, Tunisia, November 29 – December 3, 2005. Los Angeles: Getty Publications, 2008.
- Bouwman, B. *Syrië*. Amsterdam: KIT Publishers, Oxfam Novib, 11.11.11., 2010.
- Carroll, D. W. *Psychology of Language*. 4th edition. Wadsworth: Thomas Learning, 2004.
- Chamberlain, K., *War and Cultural Heritage. An analysis of the 1954 Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict and its Two Protocols*. Leicester: Institute of Art and Law, 2004.
- Grit, R. *Sociaal Competent. Professioneel aan het werk*. Wolters-Noordhoff bv Groningen/ Houten, 2006.
- Toman, J.. *The Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict*. Dartmouth: UNESCO Publishing, 1996.
- Van Hogen, R. *Tekst en toespraak Derde druk*. 2004. Wolters-Noordhoff bv Groningen/ Houten, 2004.
- Van Teeffelen, K. *Te gast in Syrië & Jordanië*. Uitgeverij Informatie Verre Reizen (VOF), 1996.
- Vossestein, J. *Werken met India*. Amsterdam: KIT Publishers, 2008.
- Vossestein, J. *Vreemd volk, over gedrag in andere culturen*. Amsterdam: KIT Publishers, 2003.

PDF

- African World Heritage Fund, Annual Report 2012. Midrand, 2013. <http://www.awhf.net/beta/wp-content/uploads/2013/06/AWHF-Annual-Report-2012-web.pdf>.
- Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten, *Instellingsplan AHK 2012 – tweede concept* Amsterdam, 2012.
- Bouwman, R. 'October Meeting'. Versie november 2014. Zie bijlage.
- Civil Affairs, Arts, Monuments And Archives Guide, Februari 2007. Headquarters, Department of the Army. <http://www.uscbs.org/documents/gta4101002crc.pdf>
- ICCROM, *Protecting Cultural Heritage in Times of Conflict – Contributions from the participants of the International Course on First Aid to Cultural Heritage in Times of Conflict*. Rome, 2012. http://www.iccrom.org/ifrcdn/pdf/ICCROM_18_ProtectingHeritageConflict_en.pdf.
- Jaramillo Contreras, M. ICCROM, *Protecting Cultural Heritage in Times of Conflict*. Beyond the protection of material cultural heritage in times of conflict. .Colombia, 2010-2011. http://www.iccrom.org/ifrcdn/pdf/ICCROM_18_ProtectingHeritageConflict_en.pdf.
- Mahirta, ibu. Email. Zie bijlage.
- Ministerie OCW. Joint onderzoek. Mid-term review GCE-beleid. versie 13 maart, 2012.
- Oxfam Novib, *Oxfam Novib's Management Response to the evaluation of its priority theme. The Struggle for Land, Water and Food*. Den Haag, 2013.

<http://www.oxfamnovib.nl/redactie/Downloads/English/SPEF/management-letter-thematic-evaluation-lwf-082013.pdf>

Russel, R. Collections Council of Australia, *Significance 2.0, A guide to assessing the significance of collections*. Ltd 2009. Australie, 2009. <http://arts.gov.au/sites/default/files/resources-publications/significance-2.0/pdfs/significance-2.0.pdf>.

UNESCO, *21st Century Wars*. Paris, 2014.

http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/ICE/PDF/Final_Program_EN.pdf.

UNESCO, Medium Term Strategy 2014-2021 (37/ C/4). (Paris, 2014),

<http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002278/227860e>.

Van Beek, B. Eindverslag project behoudsmedewerker Paramaribo. Versie 19 november, 2012.

http://www.nationaalarchief.nl/sites/default/files/docs/nieuws/eindverslag_project_cursus_behoudsm-edewerker_paramariboa.pdf.

Visser, H. Planbureau voor de Leefomgeving, A statistical study of weather-related disaster, Past, present and future. (Den Haag, 2012),

http://www.pbl.nl/sites/default/files/cms/publicaties/PBL_2012_Weather%20Disasters_555076001.pdf.

Krantenartikelen/ tijdschriften

ANP. "Nederland in top 10 gelukkigste landen ter wereld." *De Volkskrant*, 28 mei 2013.

Koele, T. "Alles voor niets. Onbegrensde liefde voor Soedan." *De Volkskrant*, 21 juni 2014.

Maes, E. "Bescherming van cultureel erfgoed tijdens conflicten en calamiteiten", *Qua Patit Orbis* (april 2014), 18-23.

Somers, M. "51 miljoen ontheemden", *NRC*, 20 juni 2014.

Van Ommering, E. "Westen schendt beloften, dus honger onder Syriërs", *NRC*, 13-14 december 2014, O&D7.

Velthuis, O. "Veel hulp is vloek voor democratie in arm land", *De Volkskrant*, 15 mei 2008.

"VS stoppen contributie UNESCO vanwege Palestijns lidmaatschap", *NRC*, 31 oktober 2011.

Ander

Bouwman, R. Aantekeningen/ notulen 'October Meeting', oktober 2014.

Bouwman, R. Materiaal Voorbereiding van de workshop *Handling, Packaging and Storing in Evacuation of Heritage Collections* voor Syrië. Door Rosalie Bouwman in opdracht van Heritage for Peace. (Versie april 2014).

Nationale UNESCO Commissie, International Expert Meeting 17 en 18 December 2012. UNESCO's conflict and post-conflict approaches, its Convention and other international (policy) initiatives in North Africa and the Middle East. (Leiden, 2012).

Nationale UNESCO Commissie, Participant Folder. International Expert Meeting 17 en 18 December 2012. UNESCO's conflict and post-conflict approaches, its Convention and other international (policy) initiatives in North Africa and the Middle East. (Leiden, 2012).

9.2 Mondeling

- “Doorbreek de stilte rond Syrië.” De Nieuwe Liefde. Amsterdam, programma 15 maart 2014.
- Maes, E. “*Cultural Property Protection in Times of Armed Conflicts from a Military Perspective*.” Ministerie van Defensie. Presentatie 14 mei 2013.
- Teijgeler, R. Interview. 30 april 2014. Zie bijlage.
- “Toekomst van de Haagse Conventie.”, Lagerhuisdebat in het Vredespaleis Den Haag. Nationale UNESCO Commissie, bijeenkomst 12 mei 2014.
- “Nacht van de VN” De Rode Hoed. Amsterdam, bijeenkomst 23 oktober 2014.
- “Protection as Dispossession: El Condor Pasa and Other Stories of Intangible Heritage.” Erfgoed Arena. Reinwardt Academie, bijeenkomst 25 juni 2014.
- Van Beek, B. Interview. 1 mei 2014. Zie bijlage.
- Van Oosterhout, S. Interview. 23 juni 2014. Zie bijlage.
- “Wat is wijsheid? Thema Geluk.” De Nieuwe Liefde. Amsterdam, programma 5 maart 2014.

9.3 Digitaal

- Artsen zonder Grenzen. <https://www.artsenzondergrenzen.nl/projecten/zuid-sudan>.
- Campus Watch. ‘Middle East Studies in the News’ <http://www.campus-watch.org/article/id/8319>, geraadpleegd 11 november 2014.
- Cordaid. “South-Sudan” <https://www.cordaid.org/nl/landen/south-sudan/>.
- Erfgoedinspectie. “In- en uitvoer cultuurgooierden.” <http://www.erfgoedinspectie.nl/collecties/in-en-uitvoer-cultuurgooierden>.
- Geestelijke Gezondheidszorg. Noord-Holland. “Posttraumatische stress stoornis.” <http://www.ggz-nhn.nl/nl/sites/intranet-home/algemene-paginas/sites-ziektebeelden/posttraumatische-stress-stoornis.html>.
- Heritage for Peace, “Mission statement”, <http://www.heritageforpeace.org/about-us/mission-statement/>.
- ICCROM. “What is ICCROM?” (versie 2014) <http://www.iccrom.org/about/what-is-iccrom/>.
- Course Announcement van de course First Aid to Heritage in Times of Crisis. <http://www.iccrom.org/first-aid-to-cultural-heritage-in-times-of-crisis/>.
- ICCROM. “Egyptian Heritage Rescue Team mobilizes in Cairo” (versie 28 januari 2014) http://www.iccrom.org/ifrcdn/eng/news_en/2014_en/various_en/01_28_first-aiders-Cairo_en.shtml.
- KIT. “Over ons.” <http://www.kit.nl/kit/organisatie/over-ons/>.
- M. De Gruyter. ‘Antropoloog op oorlogspad’. (versie januari 2011) <http://www.maartjedegruyter.nl/?categorie=artikelen&id=18>.
- Nationaal Archief. <http://www.nationaalarchief.nl>.
- Nationaal Archief Suriname. “Over ons.” <http://www.nationaalarchief.sr/over-ons/organisatie>.
- Nationale UNESCO Commissie, “Introductie”, <http://unesco.nl/nationale-unesco-commissie>.
- Oxfam Novib. “Wat wij doen.” http://www.oxfamnovib.nl/projecten.html?paging_page=2&paging_count=11.

R. Bouwman, Reinwardt Community. "Culture under Attack" (versie 10 juni 2014)
<http://www.reinwardtcommunity.nl/15135/nl/culture-under-attack>.

RCE. "Organisatie." <http://www.cultureelerfgoed.nl/organisatie>.

Rijksoverheid, "Wat is cultureel erfgoed?" <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/monumenten-en-erfgoed-archeologie/vraag-en-antwoord/wat-is-cultureel-erfgoed.html>.

Rijksoverheid. "Financiering ontwikkelingssamenwerking"
<http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/ontwikkelingssamenwerking/financiering-ontwikkelingssamenwerking>.

Rijksoverheid. "Zuid-Soedan" <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/reisadviezen/zuid-sudan>.

Science Progress, "Culturele dimensies van Hofstede",
<http://www.scienceprogress.nl/diagnose/culturele-dimensies-hofstede>.

Smithsonian. "About" <http://www.si.edu/>.

SVGB Collectiebeheer. "Onderwijsprogramma preventieve conservering in Suriname een succes" (versie 31 januari 2013). <http://www.svgb.nl/news/441/1628/Onderwijsprogramma-preventieve-conservering-in-Suriname-een-succes>.

The Getty Conservation Institute. "About the Conservation Institute"
<http://www.getty.edu/conservation/about/mission.html>.

The Getty Conservation Institute. 'Jeanne Marie Teutonico'
http://www.getty.edu/conservation/publications_resources/newsletters/16_3/gcinews6.html.

Tropenmuseum. "Tropenmuseum, Afrika museum en Rijksmuseum Volkenkunde gefuseerd tot nieuw nationaal museum" <http://tropenmuseum.nl/nl/fusie-volkenkundige-musea>.

UNESCO. "Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property 1970" (versie 14 november 1970),
http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13039&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.

UNESCO. "List of World Heritage in Danger." (versie juni 2014), <http://whc.unesco.org/en/danger/>.

UNESCO. "'Stop the destruction!' urges UNESCO Director-General. Experts meet to coordinate action for safeguarding Syria's cultural heritage." (versie 29 augustus 2013)
<http://www.unesco.org/new/en/media-services/in-focus-articles/stop-the-destruction-urges-unesco-director-general/>.

UNESCO. "Safeguarding Syrian Cultural Heritage."
<http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/illicit-traffic-of-cultural-property/emergency-actions/syria>.

UNESCO. "The protection of heritage is inseparable from the protection of civilians in armed conflict" (versie 3 maart 2014),
<http://unesco.ru/en/?module=news&action=view&id=529>.

Upact. Conflictenteller. "Zuid-Soedan" <http://conflictenteller.nl/sudan-en-zuidsudan.html>. (versie september 2014).

Wikipedia. "Materieel erfgoed" (versie 14 augustus 2014),
[http://nl.wikipedia.org/wiki/Materieel_\(cultureel\)_erfgoed](http://nl.wikipedia.org/wiki/Materieel_(cultureel)_erfgoed).

9.4 Gebruikte afbeeldingen

Foto omslag: Course Announcement van de course First Aid to Heritage in Times of Crisis.
<http://www.iccrom.org/first-aid-to-cultural-heritage-in-times-of-crisis/>, geraadpleegd 8 november 2014.

Afbeelding 1-4, 9: Foto's auteur. 2013-2014.

Afbeelding 5: Loopbaan trainingen. <http://loopbaanregisseur.nl/trainingen/catering-en-overnachting/>, geraadpleegd 10 november 2014.

Afbeelding 6: Course Announcement van de course First Aid to Heritage in Times of Crisis.
<http://www.iccrom.org/first-aid-to-cultural-heritage-in-times-of-crisis/>, geraadpleegd 8 november 2014.

Afbeelding 7: Ben Abed, A. The Getty Conservation Institute. 'Lessons Learned: Reflecting on the Theory and Practice of Mosaic Conservation, Proceedings of the 9th ICCM Conference Hammamet, Tunisia, November 29 – December 3, 2005. Los Angeles: Getty Publications, 2008, p. 258.

Afbeelding 8: SVGB Collectiebeheer. "Onderwijsprogramma preventieve conservering in Suriname een succes" (versie 31 januari 2013). <http://www.svgb.nl/news/441/1628/Onderwijsprogramma-preventieve-conservering-in-Suriname-een-succes>, Geraadpleegd 8 november 2014.

10 Bijlagen

10.1 De interviews

Interview Bernadette van Beek 01-05-2014

Restaurator, adviseur erfgoedcollecties en initiatiefnemer cursus in Suriname.

Letterlijk getranscribeerd. Geaccordeerd: 12 mei 2014.

Projecten/ Selectie:

- 1 Op uw initiatief heeft de cursus tot behoudsmedewerker in Paramaribo plaatsgevonden, klopt dat?
Heeft u aan meer soortgelijke projecten gewerkt (in het buitenland)?

“Van 2004 tot 2009 heb ik de cursus Behoudsmedewerker in Nederland vormgegeven en georganiseerd eerst in opdracht van het ICN en daarna van het NA. Nog steeds verzorg ik trainingen en workshops voor musea en archieven in Nederland. Momenteel ben ik bezig met de voorbereiding van een cursus op de BES-eilanden (Bonaire, Sint Eustatius en Saba in het Caribisch gebied), maar dit is nog in de beginfase. Verder neem ik sinds een aantal jaren deel aan de opleiding voor Collectiebeheerder. Ik ben mede verantwoordelijk voor de totstandkoming van deze opleiding. Het verschil met mijn werkzaamheden in Nederland en die in Paramaribo is dat in Suriname er ook docenten zijn opgeleid.

Ik heb verschillende cursussen in Nederland georganiseerd, maar in Nederland geen docenten opgeleid zoals in Paramaribo. Momenteel ben ik bezig met een soortgelijk project op de BES-eilanden, maar dat is nog in de beginfase.”

- 2 De cursus in Paramaribo is gestart op uw initiatief. Hoe kwam u erbij dit project te doen in Paramaribo?

“Nederland heeft veel banden met Suriname; er zijn verschillende organisaties die projecten ter ondersteuning op het gebied van erfgoed. Instellingen die zich daarmee bezig houden zijn bijvoorbeeld het Nationaal Archief en het Tropeninstituut, maar er werd bijna niet samengewerkt tussen deze instellingen.

Ik gaf een cursus de cursus Behoudsmedewerker in opdracht van het NA. Men vroeg me of er twee mensen van het Nationaal Archief in Suriname deel konden nemen. Zij vlogen over naar Nederland in het begin en aan het einde van de cursus. In de tussentijd ben ik naar Suriname gegaan om hen daar (en de collega's) les te geven en om de cultureel erfgoedinstellingen te bezoeken om te checken of de twee cursisten daar opdrachten zouden kunnen uitvoeren. Tijdens deze reis sprak ik veel mensen en er waren veel mensen die ook wel wilden meedoen met een soortgelijke cursus zoals die in Nederland. Ik dacht toen dat het veel handiger zou zijn de cursus naar Paramaribo te halen en het beter aan te laten sluiten op de situatie daar i.p.v. de mensen helemaal naar Nederland te halen. Het Nationaal Archief en ICN hebben mij daarop ingehuurd om daar een projectplan voor te schrijven.

Vanaf het begin is er gestreefd naar een breed draagvlak. Zo is er gezorgd dat het NA in Suriname de organisatie in Paramaribo verzorgde, het Ministerie van Binnenlandse zaken in Suriname mee financierde. Verder is er eerst gezocht naar aanwezige kennis in Paramaribo, waar ook goed gebruik van is gemaakt. De universiteit en de cultureel erfgoedinstellingen in Paramaribo hebben docenten geleverd. Pas toen dat in kaart was gebracht is gekeken welke middelen en kennis nog ontbrak.”

- 3 De cursus werd gefinancierd vanuit diverse instellingen uit Suriname en vanuit Nederland. Op deze manier werd er een breder draagvlak gecreëerd; dat zou een van succesfactoren kunnen zijn. Had de cursus ook plaatsgevonden wanneer de financiën alleen vanuit Nederland kwamen of wanneer er minder animo was vanuit het Nationaal Archief Suriname?

“Nee, het was vooraf al helemaal duidelijk dat er zo veel mogelijk vanuit Suriname zelf zou moeten komen en dat het volledig moest worden gedragen.”

Voorbereiding:

- 4 Hoe goed kende u de cultuur/ samenleving waar de cursus werd uitgevoerd? Hoe verliepen de voorbereidingen van de docenten vanuit Nederland?

“Het NA in Paramaribo heeft docenten en cursisten geïdentificeerd en heeft ervoor gezorgd dat andere cultureel erfgoedinstellingen deelnamen. Ik kreeg de kans voordat de cursus begon kennis te maken met docenten en instellingen en op deze manier kon ik ieders mogelijkheden inzetten voor de cursus. Pas daarna heb ik middelen, instellingen en mensen in Nederland bij gezocht om leemtes op te vullen.”

In vier jaar tijd ben ik zeker twaalf keer op en neer gereisd om te kijken en praten met de mensen daar. Ten eerste heb ik naar de al aanwezige deskundigheid en programma's die er op dit gebied al te vinden waren in Suriname gezocht. Daarna heb ik er pas mensen uit Nederland bij gezocht om de leemtes op te vullen, kennis toe te voegen die ontbrak.”

Uitvoering:

- 5 In het verslag las ik dat 'de op maat begeleiding' uiteindelijk meer tijd heeft gekost dan van tevoren was ingeschat. Het beginniveau lag bij iedereen anders, hoe zijn jullie daarmee omgegaan?

“De cursus in Suriname bestond uit twee delen. Enerzijds werden er cursisten opgeleid tot behoudsmedewerker, anderzijds een groep docenten. Deze laatsten hadden al een specifieke achtergrond. De op maat begeleiding' aan deze laatste groep heeft uiteindelijk meer tijd gekost dan van tevoren was ingeschat. De kennis van de deelnemers werd zo veel mogelijk benut; zo was er een mevrouw die in een Surinaams/ Creools textielmuseum werkte en zij heeft ook lessen mogen geven over haar specifieke werkveld en kennis, textiel. Het idee van de workshop was dat gedurende de workshop de 'docenten in opleiding' steeds meer zouden overnemen. In het begin gaven de deelnemers een kwartiertje les en de Nederlandse docenten het meest, maar tegen het einde van de workshop hadden de Nederlandse deskundigen zichzelf overbodig gemaakt en werden de lessen bijna volledig door de Surinamers zelf gegeven.”

- 6 In plaats van dure buitenlandse materialen te gebruiken luidde de opdracht dicht bij huis te zoeken. Dit zou ik ook graag willen toepassen in de workshop die aan de Syriërs worden gegeven, dus ik vroeg me af hoe dat in praktijk ging. Hebben jullie de materialen gezamenlijk besproken/geanalyseerd?

“Er is niet veel geld en het zou zonde zijn verkeerde materialen te kopen. Verdeeld in groepjes hebben de docenten in opleiding markten en winkels bezocht om spullen te bekijken. Dan konden ze ook de winkeliers aanspreken en op internet zoeken om meer over de herkomst van de materialen te weten te komen. Na het verzamelen van monsters van materialen en productinformatie werd de keuze gemaakt voor de geschikte materialen (hierbij werd gekeken naar toepassing, preventieve werking van de materialen, duurzaamheid, veroudering, kosten etc.). Uiteindelijk is er een lijst samengesteld vergelijkbaar met die van het LCM (Landelijk Contact Museumconsulenten). In Nederland bestaat de LCM, met merken en plaatsen waar geschikte materialen kunnen worden gehaald. Naar aanleiding van de workshop is deze lijst is ook gemaakt voor Suriname.”

Analyse:

7 Suriname is een voormalig kolonie van Nederland. Tijdens de workshop werd er vanuit Nederland hulp en kennis geboden. In Indonesië waar ik trainingen en workshops bijwoonde lag dat op bepaalde momenten vaak gevoelig. Hoe werd daar rekening mee gehouden?

“Suriname en Indonesië zijn beide twee voormalige kolonies, maar ik denk dat het in Suriname anders is omdat de contacten zo nauw zijn met Nederland. Ongeveer de helft (500.000) van de inwoners woont in Suriname en de andere helft (450.000) woont in Nederland. Deze twee-eenheid speelde een grotere rol dan het slavenverleden. Soms zijn er scheve verhoudingen, vindt men de Nederlanders dominant, of de Nederlanders vinden de Surinamers te afhankelijk. Dat was voor mij ook een van de redenen om zoveel mogelijk gebruik te maken van kennis en middelen uit het land zelf, zodat er een kader was nadat de cursus afgelopen was en men geheel zelfstandig verder zou kunnen gaan. Je ziet dat dit beter werkt. Ik zag er bijvoorbeeld een museaal afzuigsysteem dat geschonken was door Nederland, maar nooit gebruikt werd. In het begin van de cursus nam ik meetapparatuur uit Nederland mee om licht & straling en klimaat te meten, dat ik leende. Na verloop van tijd heeft het NA Suriname een aanvraag gedaan bij het ministerie van Binnenlandse Zaken in Suriname. Dit ging niet gemakkelijk, ze hebben het behoorlijk moeten verantwoorden. Het verzoek werd ingewilligd en men kon voortaan gebruik maken van eigen meetapparatuur. De meter is daarna intensief tijdens de cursus en daarbuiten gebruikt. Ik begreep dat ook andere instellingen het apparaat nog steeds te leen vragen. Het blijft belangrijk om te zoeken naar wegen om de afhankelijkheid van Nederland te beperken.”

8 De cursus sloot aan bij de behoefte om zelf te kunnen opereren in de toekomst en zo was de workshop duurzaam gemaakt. Ik zou graag uw visie horen hoe een workshop voor en tijdens een noodsituatie duurzaam zou kunnen worden gemaakt. Heeft u nog tips over hoe ik het beste om kan gaan met planningen, inhoudelijke lessen/ PowerPoints tijdens de workshop?

“De belangrijkste tip die ik kan geven is dat je moet inventariseren welke risico's hun eigen collectie bedreigen, welke oplossingen ze zelf hebben, welke kennis, vaardigheden en middelen er al zijn en welke leemtes er zijn. Ken je deelnemers en docenten en neem daar genoeg tijd voor. Pas op de laatste plaats kom je met de kennis waarover je als trainer/docent beschikt. Sluit daarbij altijd aan bij de context. Benadruk het belang van kleinschalige oplossingen. De aanschaf van een dure klimaatinstallatie is vaak niet te betalen, dus geen oplossing voor een probleem met te hoge RV.

Tot slot probeer deelnemers te stimuleren eigen oplossingen te verzinnen en een netwerk op te bouwen in hun eigen omgeving, waardoor ze gebruik kunnen maken van elkaars oplossingen, kennis en middelen. Als docent moet je als eerste altijd bij de studenten/ deelnemers beginnen; welke problemen vinden zij dat ze zelf hebben, welke mogelijkheden en oplossingen zien zij? Als dat duidelijk is ga je de leemtes die je ziet invullen en aanvullen met de kennis die je hebt.”

Interview Sylvie van Oosterhout 23-06-2014

Docent Beeldende vakken (Pedagogisch medewerker III met specialisatie): trainer en beeldend (therapeutisch) begeleider bij Vrouwenopvang en hulpverlening en ervaringsdeskundige op het gebied van ontwikkelingswerk in Benin.

Letterlijk getranscribeerd. Geaccordeerd: 26 juni 2014.

1. Het kan moeilijk zijn informatie over te brengen en de mensen te activeren bij een cursus of workshop. Hoe ga je te werk bij een training of cursus wanneer de achtergronden en kennis van deelnemers verschillen?

“Belangrijk lijkt mij om de mensen eerst te motiveren en te overtuigen van het belang van de workshop en het werk dat ze gaan doen. Dat kan door het geven van voorbeelden. Voordat je begint met de workshop kun je bijvoorbeeld een film laten zien waarin getoond wordt wat je kunt bereiken met het beschermen van het erfgoed of waarin

iemand verteld wat er verloren gaat als er geen hulp komt van de deelnemers. Je kunt ook laten zien hoe je met weinig, dus eenvoudige acties veel kunt bereiken.

Geef mensen het gevoel dat het heel belangrijk is wat ze komen doen. Dat ze een waardevolle bijdrage gaan leveren aan hun land.

Illustratiemateriaal en beelden werken verhelderend. In Afrika hielp ik mee met een project in de gezondheidszorg. Aan het voorlichtingsmateriaal werden illustraties toegevoegd zodat iedereen (ook mensen die geen Frans spraken) het konden begrijpen.

Duidelijk en eenvoudig taalgebruik is uiteraard belangrijk. Bij de workshops die je gaat geven zal taal waarschijnlijk geen probleem zijn, maar hoe dan ook moeten de illustraties / afbeeldingen of foto's goed zijn."

2. De deelnemers van de workshop in Syrië en de *First Aid Course* hebben diverse religies en verschillende nationaliteiten. De kans op ruzie is door de (inter)nationale conflicten en spanningen heel groot. U heeft misschien te maken gehad in de Jeugdzorg en Vrouwenopvang waarbij dit ik ook het geval was en waarbij zij toch moesten samenwerken. Hoe ga de daarmee om en voorkom je incidenten?

"Heel belangrijk is het om goed te laten zien dat je onpartijdig erin staat, dat je geen religie of wat dan ook vertegenwoordigd dus ook niet het westen. Je mag mensen nooit stigmatiseren! Jouw maakt het in deze situatie niet uit welke religie iemand aanhangt en wat er politiek precies in het land gebeurt; het gaat om het beschermen van erfgoed. Het is beter om je eigen voorkeuren of mening achterwege te laten.

Je kunt je neutraliteit benadrukken aan de hand van voorbeelden waarin verschillende geloven en culturen aan bod komen. Je wilt mensen helpen zichzelf te helpen. 'Mensen in hun kracht zetten' heet dit in de zorg en dit geldt eigenlijk ook voor de workshops.

Zo veel mogelijk dingen noemen die je gezien hebt die goed zijn, ook al is het weinig of iets kleins. Het is goed om over de schoonheid van hun erfgoed te praten en over hun kwaliteiten. Dat heet positief bekrachtigen: 'Kijk eens hoe goed jullie dat daar hebben aangepakt.' Dingen uitvergrooten die goed gingen. Dat is heel belangrijk bij mensen die verschillen. Op alle vragen die gesteld worden is het belangrijk er positief op in te gaan, altijd zeggen: 'Goh je denkt goed mee' en 'Wat een goede vraag'. Jij kunt ervoor zorgen dat mensen alles durven vragen o.a. door bijv. een opmerking als 'Er zijn geen domme vragen'."

3. Hoe kan men er rekening mee houden dat de deelnemers een extreem, misschien wel traumatisch verleden hebben tijdens een training?

"Bij de eerste ontmoeting is het heel belangrijk duidelijk te maken dat wanneer mensen meedoen met een ander doel dan te leren en het beschermen van erfgoed zij daar niet op de juiste plek zijn. Zorg dat de workshop niet kan worden gebruikt als vluchtroute of sluis naar iets anders. Als de deelnemers met de goede redenen daar zijn zullen de deelnemers zeer waarschijnlijk geen zichtbare kenmerken van trauma's vertonen. Je moet wel oog hebben voor de gevolgen van trauma zodat je kunt herkennen wanneer iemand dit niet aankan. Als mensen duidelijk zichtbaar getraumatiseerd zijn kunnen zij niet meedoen.

Bij een workshop draait het om handelen en doen. Dit brengt mensen terug in het hier en nu en geeft afleiding. Op die manier kan de workshop zelfs een therapeutische werking hebben... en bijdragen aan een gevoel van verbondenheid.

Bij getraumatiseerden is het vooral belangrijk om in het hier en nu te communiceren. Er is veel gebeurd dat valt niet te bagatelliseren tegelijkertijd gaat het leven door. Het culturele erfgoed is belangrijk voor de toekomst van alle mensen. Laat merken dat je beseft dat het verlies van mensen niet te vergelijken is met het verlies van cultuur en dingen."

4. De thema's en lesmethodes moeten worden aangepast aan de situatie. Onze praktische methodes lijken voor mij vaak heel helder en bruikbaar, maar in andere culturen blijkt dat heel anders te zijn. Heeft u hier ervaring mee en hoe gaat u daarmee om?

"Zou je een selectie kunnen maken in deelnemers, interesse peilen? De mensen die liever praktisch werken in dezelfde groep plaatsen. Mensen met bepaalde opleiding selecteren. Eventueel een voorselectie maken. Hoe je dat doet verschilt per training. Wie zit er voor je en wie schrijft zich in voor de training? Hoe zijn de mensen gewend om te leren? Van te voren onderzoek doen naar de onderwijs- en lesmethodes daar."

5. Waar zou de perfecte workshopgever/ trainer aan moeten voldoen?

"Een combinatie van eigenschappen, hij/ zij moet kennis van zaken hebben, maar ook kennis van het land, mensenkennis, sociaal, intuïtie. Kunnen enthousiasmeren en inspireren en een goed verhaal hebben. De workshopgever moet een improvisatietalent zijn, het loopt altijd anders dan je denkt."

6. Waar liep u tegenaan bij het voorbereiden en uitvoeren van uw trainingen en lessen?

"Dat je te snel wilt en af en toe een stap terug moet doen. Te veel overnemen is ook een valkuil. Ik heb ook even lesgegeven op een school in Afrika. Dit is moeilijk omdat je vaak ver van de mensen af staat. Laat zien dat je betrokken bent bij hun leefwereld. Vertel wat je gezien hebt in de omgeving en vraag om uitleg."

Weten wat je wilt overbrengen is van groot belang, duidelijk zijn. 'Ik zie hier mensen die willen en kunnen.' Enthousiasme is het sleutelwoord om iets over te brengen. Mensen moeten het gevoel krijgen 'We hebben elkaar nodig', een groepsgevoel kweken is belangrijk. Het slagen van de workshop hangt af van hun wil om samen te werken en dit moet je bij de mensen zelf leggen. Vertel als trainer: 'Ik wil dit bereiken maar ik kan het niet alleen. Ik heb jullie nodig.'"

7. Ik probeer een stappenplan te ontwikkelen met randvoorwaarden dat erfgoedprofessionals in de toekomst zal helpen om tot een evenwichtige, inhoudelijk sterke workshop te komen die daadwerkelijk een positieve impact heeft op het beschermen van erfgoed bij dreigende of actuele noodsituaties. Wat zou volgens u absoluut niet mogen ontbreken in dit stappenplan?

"Terugkoppelen of de informatie is aangekomen. Vragen laten stellen. Niet altijd zelf het antwoord geven, maar teruggeven aan de groep. Mensen zelf laten nadenken. Ruimte geven om zelf na te denken en niet te snel willen invullen. Vaak komt er dan toch nog een antwoord."

Feedback geven op opdrachten. Altijd vragen na een sessie of opdracht; hoe was het voor jullie om dat te doen. Een rondje maken en deelnemers erbij betrekken. Je betreft mensen door hen over hun ervaringen te laten vertellen. 'Wat zijn jullie ervaringen in de groep?' 'Waar liep je tegenaan? Je geeft mensen zo het gevoel dat het ertoe doet wat ze denken, je neemt ze serieus en denkt met ze mee. Ook teruggeven en complimenteren: 'Dat is heel belangrijk (goed, waardevol etc.) wat je daar zegt.' Uitspraak die ik je wil meegeven: "Niet omdat dingen moeilijk zijn durven we niet maar dingen zijn moeilijk omdat we niet durven."

8. Dat was mijn laatste vraag. Heeft u nog aanvullingen?

Een Doelen en Actieplan voor de workshop maken is wellicht nog een tip. Dit plan moet helder zijn voordat je begint. Je kunt ook onderscheid maken tussen korte termijn en lange termijn doelen. Zorg er ook voor dat de workshop is verdeeld in hoofdstukken en thema's."

Wanneer het werk gedaan is het belangrijk dat je het resultaat laat zien. Op die manier geef je betekenis aan het werk dat is verricht. Kunnen de mensen na de workshop nog vragen stellen en contact zoeken? Het is wel belangrijk dat die mogelijkheid er is."

Afronding interview.

Interview Rene Teijgeler 30-04-2014

Antropoloog, cultureel adviseur en ervaringsdeskundige in het beschermen van erfgoed onder extreme omstandigheden. Eigenaar Culture in Development en een van de oprichters van Heritage for Peace.

Letterlijk getranscribeerd. Geaccordeerd: 13 juni 2014.

- 1 In Indonesië heb ik een deelgenomen aan een workshop en ik zag hoe moeilijk was de informatie over te brengen en de mensen te activeren. De thema's en lesmethodes moeten worden aangepast aan de situatie daar. Onze praktische methodes lijken voor ons heel helder en bruikbaar, maar dat is het vaak niet altijd in andere culturen. Hoe kunnen we daar mee omgaan?

"Wij zijn zo gewend om technisch te bekijken, maar dat is het niet. Het gedrag van individuen, hun karakters, maar ook de cultuur speelt een grote rol. Stel je voor in Bangladesh, daar kwam ik binnen om een les te geven bij een universiteit, maar niemand had papier en potlood bij zich. Dat is men niet gewend. Dus ik vraag hen 'Hebben jullie dat niet nodig om te onthouden wat ik zeg?', maar toen zeiden zij 'Nee dat komt wel goed'. Toen zei ik 'Class dismissed', kom maar terug wanneer je papier en potlood hebt. Het is meteen grenzen stellen van te voren."

- 2 Wie kunnen het beste een workshop of training volgen?

"Trainingen moeten worden aangepast aan de deelnemers, maar niet iedereen kan getraind worden of wil ik trainen. Er zijn vaak familiebanden onder de deelnemers of het wordt gezien als een uitje en gaan ze liever shoppen, er zijn dan ook secundaire arbeidsvoorwaarden. Het kan ook worden aangegrepen als mogelijkheid om naar Nederland te kunnen komen. Je moet van te voor regels maken waar aan moet worden gehouden en je kunt bijvoorbeeld afspreken dat wanneer zij eerder naar huis willen en afhaken dat zij dan zelf de terugreis moeten betalen.

In Irak en Libanon hadden we van te voren verschillende zaken afgesproken; geen familierelaties, er wordt niet over politiek gepraat en niet over religie. Je mag wel naar de moskee, maar alleen op vrijdag en hele strikte dingen. Al snel gingen bijvoorbeeld alle mensen uit Bagdad bij elkaar zitten. We hadden de mensen gemixt, bijvoorbeeld bibliotheken en archieven, musea, archeologische sites. Maar ze gaan steeds weer bij elkaar zitten en dat is dan juist niet de bedoeling. In de avond willen ze op de kamer en bedden verslepen, maar het is beter wanneer men dat ook niet doet, mannen en vrouwen wel apart."

- 3 Voor de workshop in Syrië had ik het beeld dat iedereen die iets wilde betekenen voor kunst en cultuur mee mag doen bij uw workshop, maar dat is dus niet zo?

"Nee wat we nu bijvoorbeeld zien vorige week, bij ons congres. Dat was een groot succes; voor het eerst zaten het interim ministerie van de erfgoedsector, dit was de staatssecretaris van cultuur en drie mensen uit Bagdad van de RCE van Damascus bij elkaar aan tafel. We hebben geheime bijeenkomsten gehad en daar zijn afspraken gemaakt over de bescherming van erfgoed; dat is dus goed gelukt. Een van de dingen is dat we de militairen aan beide kanten willen bereiken om het erfgoed te beschermen dus de bereidheid was er. We hebben heel veel pers aandacht gekregen uit Spanje en Zuid-Amerika. Nu moeten we wachten op een statement/ verklaring gemaakt en we wachten op wat daar uitkomt, maar deze kon uit eindelijk niet worden ondertekend. Nu is er een

verklaring met concrete resultaten.”(Informatie over de ICCROM, UNESCO, projecten in Syrië en de First Aid Course.)

4 Rene Teijgeler heeft ook meegedaan met de *First Aid Course* in Rome en vertelt hierover:

“Mensen gaan vechten met elkaar. Bijvoorbeeld een Afghaan die werd uitgescholden door een militair uit Senegal en dat moet je meteen oplossen en ingrijpen. Mensen apart aanpakken, apart nemen, nooit mensen voor schut zetten. Abdelhamid Salah Sayed uit Cairo heeft in 2011 een cursus gedaan, hij heeft ook een award gekregen en met behulp van het Prins Claus Fonds is hij meteen een eigen Emergency Team in Cairo begonnen. Zij waren aan het oefenen in een museum in Cairo toen er tegenover een autobom ontplofte. Met het team hebben ze wel vijfhonderd kilo glas bij elkaar geraapt. Toen waren ze al een uur bezig voor de politie komt. Hij wilt op een soort manier van het Rode Kruis overal emergency teams op te zetten.”

5 Wat is de sleutel om die mensen te activeren, dat zij zoiets kunnen doen?

“Er is geen sleutel, je moet je ter plekke aanpassen. Bijvoorbeeld wat wij gedaan hebben, met Heritage for Peace, is dat we gezegd hebben: we werken alleen met professionals en er wordt niet over politiek gepraat en dat is de truc geweest en daardoor hebben we mensen aan tafel gekregen. Maar uiteindelijk is het nog niet makkelijk, ook al hebben zij een zeer hoge functie, vaak zijn zij nog steeds niet de beslissing nemers. Dus de mensen willen wel, maar er is een enorme druk op deze mensen vanuit de regering.

Een andere manier is bijvoorbeeld in Bagdad, de tombe van Aziat in Noord Irak. Deze zou gerestaureerd worden. Daar had ik een plan voor geschreven en de mensen wilden geld geven, onder andere veel joodse mensen uit Amerika. Maar dat gaat niet werken, dat is net als in Syrië, het wordt steeds meer een religieus conflict. Daarnaast was een andere heilige tombe en samen hadden zij een aparte naam, dus die sites/ tombes lagen naast elkaar. Toen heb ik gezegd als jullie dat allebei doen ga ik jullie wel steunen. Je moet de angel eruit halen.

Je moet het zien als verschillende lagen die op en neer gaan; economisch, rijke tegen arme mensen, stad tegen platteland. In Irak sjiëten tegen soennieten, stammen waarbij de etniciteit een rol speelt, de koerden etc. Dat zijn allemaal lagen en tijdens het conflict veranderd dat. Zoals in Irak met Al Qaida, met geld uit Saoedi Arabië en dat wordt een conflict dat nauwelijks meer valt op te lossen en daar heb je dus allemaal rekening mee te houden. Je hoort dan wel allemaal verhalen van de Geheime Dienst en verhalen over Israël die hebben de Amerikanen geholpen bij de inval.

Je moet dus in de context werken. Dat is vaak een probleem met archeologen, dat zijn vaak gravers, die zitten op een site en die ontdekken iets, maar kijken vaak niet naar hun omgeving. Heeft het dorp daar niet iets mee van doen? Weten zij niet iets over die site. Je moet het ook politiek en economische banden zien. Bijvoorbeeld de wachter in Oer, de functie was overgedragen op vader op vader op vader dus daar moet je niet zomaar iemand anders neerzetten want dan raakt die man compleet overstuurd. En dan heb ik het niet over de archeologische context, maar over de culturen en etniciteit, al die factoren.”

6 Betekent dit dat u zich altijd verdiept in de deelnemers? Nu ook voor de workshop die wordt gegeven in Syrië?

“Jawel, zoals de eerste workshop die we gaven in Beirut, daar begon ik elke dag met; no politics and no pictures. Daar ben ik niet voor gekomen en ik verbied dat. In dit geval kwamen allemaal professionals uit Damascus en was het dus weinig een probleem. Er was wel een directeur die mee deed aan de workshop maar die daarna nooit meer terug gekomen is. hij gebruikte de workshop als stop over naar Parijs en daardoor heb ik ook geconstateerd dat je soms aan mensen kennisoverdracht doet, maar dat zij daarna meteen weer kunnen vluchten. Dus zij gebruiken het visum om zo naar Beirut te komen, iets dat anders heel moeilijk zou zijn, maar daarna gaan zij meteen verder. Ik wil dus precies weten wat hun functie is. Op een bepaald moment is het een belangrijke

opgraver en onderzoeker en de volgende dag is het de portier geworden. Bijvoorbeeld op het Nationaal Archief in Indonesië. Sommige mensen moet je houden en andere mensen worden door een training direct weggepromoveerd en dat wil je dus ook niet. Het zijn secundaire arbeidsvoorwaarden, het meedoen van een workshop maakt je interessanter voor de volgende klus. Hun politieke standpunten weet je eigenlijk meestal wel, onder andere via Esper Sabreen want hij praat daar wel een beetje over want je moet het meestal wel weten.”

- 7 Hoeveel moet je weten voor je een workshop kan geven. Ik maak nu een workshop voor Syrië, maar het is dus desk research, hoe kan ik dat dan toch het beste doen?

“Ik zie inderdaad aan je stukken dat het vaak niet praktisch genoeg is, maar dat zijn natuurlijk ook allemaal dingen die je helemaal niet kunt weten. Maar er is wel een trucje voor, want jij bent niet de enige. Er zijn heel veel mensen die hier tegen aan lopen. Het is natuurlijk ook moeilijk, en dat ligt niet aan leeftijd of achtergrond. Wat je moet doen is je proberen te verdiepen hoe het zou zijn als jij daar zou lopen door het museum in Aleppo. Als jij dan met wat je uit de boeken hebt van toepassing is. Bijvoorbeeld, we gaan nu een project doen voor Aleppo, maar jij had iets geschreven over trainen en vliegtuigen en dat is totaal niet relevant want het gaat over emergency. Trainen zijn er bijna niet en alle vliegvelden worden platgebombardeerd. Je moet je heel praktisch proberen in te leven hoe het zou zijn in het museum. De spullen moeten weg, en het liefst gister. Hoe doe je dat? Dan ga je niet zeggen, dat je eerst tyvek gaat kopen. Van fouten moet je kunnen leren, en als je daar niet van leert ben je pas echt dom. Het is een leerproces, je hebt met desk research de basis gelegd en daar kun je mee gaan spelen.

Ik ben een antropoloog en je ziet dus dat je heel veel bagage mee neemt als je voor de klas staat. Je moet naar je omgeving kijken hoe het is om je bijvoorbeeld de kleden en gedragen als vrouw. Dat zijn essentiële dingen waar je je aan aanpast bij een cultuur tot op zekere hoogte. Vrouwelijke onderzoekers kunnen vaak veel meer doen in bijvoorbeeld Latijns Amerika; die krijgen de mannen toebedeeld omdat er daar een machocultuur heerst. Dat is bij de soldaten ook zo, die zoeken dan een plekje voor je zodat het wel acceptabel is. Deze week stond in de krant dat travestieten in India een manier was voor homoseksuelen om in de samenleving te kunnen leven. Carnaval is ook zo’n voorbeeld, maak de grootste gek van de stad tot prins en dan gaat iedereen uit zijn dak en de rest van het jaar is zijn ze rustig; dat zijn ontsnappingsmechanismen. Wat ik wil zeggen is dat je moet weten wie je bent, wat je bent, wat je aanhebt, enzovoorts. Ik had bij een speciale gelegenheid een vlinderstrik aan, maar toen vertelde een Syriër dat ik meteen zou worden gezien als homo want daar droegen die meestal zo’n strik.”

- 8 In de guiding principles van Heritage for Peace staat, local principles need local solutions. Hoe is dit in te passen in een workshop?

“Met name je planning vond ik interessant en leuk. Lokale materialen bekijken en excursies. We gaan met zijn allen de markt op in Beirut om daar te kijken wat er te koop is. Door de oorlogssituatie zijn de prijzen met wel driehonderd procent gestegen en er zijn vaak geen salarissen of wij moeten het betalen. Er kan geen geld worden overgemaakt naar Syrië, de banken zijn gesloten. Praktische problemen, maar er wordt misschien toch geld gegeven. Voor Aleppo had ik geld gekregen om laptoppen te kopen voor museumprojecten. Dan ga ik niet in Nederland kijken wat voor laptoppen er zijn, maar dan ga ik kijken wat er lokaal te koop is en wat er nodig is. Ze willen natuurlijk altijd de beste laptop, ze willen niet een Skoda, maar een Mercedes en die is misschien wel te groot om te parkeren. Ook wanneer we de markt op gaan met de mensen in Beirut is er weer het gevaar dat zij de Mercedes willen hebben en dat ze hun eigen spullen naar beneden halen; wat ze zelf kunnen krijgen vinden ze maar niets. Wij willen in de cursus zeggen, het maakt niet uit wat je gebruikt, je moet het doen met wat er voor handen is en wij kijken de handleiding aan.”

- 9 U gaat dus daar ter plekke kijken wat er voor handen is, maar heeft u vrijwel altijd al van te voren een oplossing in u hoofd?

“Nee. Bijvoorbeeld toen ik het emergency plan voor de Koninklijke Bibliotheek maakte dacht ik ook hoe doe ik dat nou? Ik moest die organisatie begrijpen. Toen ben ik naar de desk gegaan en heb ik om een boek gevraagd, daarna vroeg ik hen mij aan de hand te nemen om te zien welke route een boek aflegt. Eerst kijken of het boek beschikbaar is, dan in heb magazijn kijken, etc. Toen ben ik dus dat hele proces in een dag langs gegaan en stelde ik vragen. Toen kwam ik erachter dat de boeken alleen exact met een meter en dat wisten zij helemaal niet.

Bijvoorbeeld in Thailand, toen ben ik bij papiermakers langs gegaan en dat exporteerden zij naar de EU, maar die hebben milieu en veiligheidseisen. Dus vroegen ze zich af hoe het zat met de kleurstoffen en toen ben ik daar gaan kijken. De hele rijstvelden waren blauw bij de burens en die waren daar niet zo blij mee. Toen vroeg ik wat voor kleurstoffen zij gebruikten en toen vertelden zij ‘blauw’, maar er stond niets op. Toen zijn we op de brommer naar de winkel gereden en daar stonden grote vaten. Zij wisten ongeveer waar het vandaan kwam, het wordt steeds opgedeeld in delen. Door het hele proces weet je soms niet meer waar het vandaan komt. Dan komt de cultuur, waarom wil je dat weten, ben je een concurrent van mij? Dus toen moesten we wachten tot de baas weg was want dan verteld hij veel meer. Het kwam via een verdeler uit Bangkok van Beier en toen wist ik ongeveer wat er voor ingrediënten in zaten. Toen heb ik verteld dat wanneer ze het wilden exporteren naar Europa dat zij misschien andere kleurstof moesten gebruiken. Maar het direct inkopen in grote hoeveelheden want dan is het veel goedkoper. Toen hebben we ook afvoerputjes en dergelijke gemaakt zodat de burens geen last hebben van de kleurstoffen. Dat is dus de truc om het te doen, met de voeten in de modder en de situatie hoe het er aan toe gaat bekijken.

Empathie, probeer jezelf in de situatie te verplaatsen en weet wat je meeneemt, wie je bent. Je moet in de spiegel kijken, hoe zie je eruit en wat betekent dat voor je project. Mensen zullen je het heel vaak niet vertellen. Soms wil je bijvoorbeeld indruk maken, autoriteit uitstralen. Dat zijn dus wel de sleutels; weet wat je meeneemt, wees actief. Local problems need local solutions, dat komt ook uit het ontwikkelingswerk. Zo ook bijvoorbeeld een project in Tanzania voor hart en vaatziekten, maar daar had maar 1% van de bevolking had daar maar last van. Duitsland bracht/ dumpte grote apparaten daarheen, maar de echte gezondheidsproblemen lagen ergens anders. Dus dat betekent je kunt wel hele mooie 3-D scanners neerzetten in de archieven van Aleppo, maar daar hebben ze niets aan.

Mijn laatste tip nog is het flexibel zijn; je moet je snel kunnen aanpassen. Ik kan met bewondering naar kijken naar diplomaten en hoe snel zij zich kunnen aanpassen. Dat is een grote kwaliteit. Dat is ook nodig in Syrië, we moeten iets met elkaar en dat vergt aanpassing van ons allebei. Zo is er ook een anekdote van een vader die met zijn dochter uit Pakistan in Engeland naar de dokter ging en zei: ‘ja maar zo doen wij dat niet in Pakistan’, maar zegt die dokter, ‘ik dacht dat we in Engeland waren’.

Wij konden van de EU in Bagdad een miljoen euro krijgen om boeken te kopen. In Irak werd ik door het leger als adviseur uitgezonden en dan moest ik heel snel beslissingen nemen. Ik ging dus naar de minister en die vond het fantastisch en hij wilde naar Cairo om boeken te kopen. Maar toen zei ik ‘Ja maar jij bent de minister, dat is niet jouw taak, u moet dat niet doen dat is micro management’. En ten tweede heb jij dan bonnetjes? Maar toen zij hij ‘Natuurlijk niet, wij werken niet met bonnetjes’. ‘Maar als u gebruikt wil maken van die 1 miljoen euro moet u dat kunnen declareren anders gaat het niet door’. Uiteindelijk is het niet doorgegaan.

Alle landen proberen op dit moment invloed te krijgen op de oppositie, ook in andere landen/ conflicten. Door cultureel erfgoed te financieren willen zij druk uitoefenen. Dus de Fransen en de Amerikanen staan te dringen, dat had ik vorig jaar al voorspeld. Als de Amerikanen komen met een idee, zeggen de mensen ‘ja dat is goed’, want het is hartstikke moeilijk om nee te zeggen. Zo wilden zij een nieuwe bibliotheek in Bagdad financieren. En toen vroeg ik aan de bibliothecaris ‘Hebben jullie een nieuw gebouw nodig?’. Het gebouw zag er vreselijk uit maar ze waren het al aan het schoonmaken. Toen hebben we een structural analys laten doen om te kijken hoe erg de muren waren aangetast door de brand, het gebouw bleek prima te zijn en toen hebben we samen besloten geen nieuwe bibliotheek te bouwen en de Amerikanen hun geld ergens anders konden besteden, zij waren toen laaiend dat het niet doorging.”

- 10 U vertelde zojuist over de interesse die men heeft getoond uit Zuid Amerika en Spanje, zoekt u daar ook naar financiën?

"Nee helemaal niet, daar verwacht ik niet zo veel van, alleen is het goed wanneer er interesse is. Wij zijn begonnen met Heritage for Peace met vier componenten; we doen het voor tijdens het conflict, we doen het voor iedereen, ongeacht politieke of religieuze achtergrond, we doen het voor de hele erfgoedsector, dus niet alleen voor boeken of archeologische sites, en wij denken door op deze manier te werken dat mensen bij elkaar kunnen komen door te praten over erfgoed en dat dit een begin kan zijn voor een vredesverdrag. Dit hebben we vorige week laten zien. Door een conflict op professioneel niveau terug te brengen.

Unesco heeft 196 member states, worden ondersteund door andere landen en het probleem is dat ze alleen met natiestaten kunnen werken, maar 70% van het erfgoed ligt aan de andere kant. Er worden wel projecten, op kleine schaal, uitgevoerd. Ik denk dat de neutraliteit en transparantie van Heritage for Peace helpt om met mensen in gesprek te komen, er lopen op dit moment wel zes projecten met verschillende partijen. Dus we moeten niet te veel aan de andere kant werken, niet alleen met de oppositie, met beide kanten. Eerlijkheid. Ze verwachten zoiets van Nederlanders, dat is ook nog een tip, weet wie je bent, maar ook hoe je bekend staat als Nederlander. Recht door zee, onbeleefd, goede organisatoren, en daar heb ik dus verschillende keren gebruik van gemaakt en uitgespeeld. Ze verwachten dat je zulke dingen doet. Dat doe je wel allemaal privé en niet publiekelijk dus bijvoorbeeld bij een op een gesprekken met de minister."

- 11 In Syrië sterven er ook mensen van neutrale partijen, zoals van het Rode Kruis en van Artsen zonder Grenzen. Wat betekent dat voor Syrië, dat neutraliteit niet bestaat in deze oorlog?

"Het uitgangspunt is neutraliteit, maar de laatste vijftien jaar ongeveer wordt het niet meer geaccepteerd door de rebellen omdat vinden dat je uit het westen komt. Vandaar dat er nu niet alleen het Rode Kruis is, maar ook de Halve Maan, als je alleen met Europeanen of westerlingen samenwerkt ziet men je al anders. Bij Heritage for Peace werkt ook iemand uit Syrië en dat is ook belangrijk geweest voor ons succes. Wij werken nu met ongeveer twintig mensen en er is nu een stop op gezet. Je moet je kwaliteit waarborgen en als je bedrijf te snel groeit kan dat negatief uitpakken. Als het te groot wordt dan verliezen we het overzicht. We hebben nu een afdeling in Istanbul. We krijgen nu veel aanvragen, maar weten nog niet precies hoe we daar mee om moeten gaan; alle Syriërs kunnen er momenteel wel bij zodat we een platform kunnen creëren. In de toekomst gaan we verder in andere landen, zoals jouw cursus die kunnen we dan voortzetten."

- 12 De vorige keer vertelde u over wie de eerste stap zet. U zei toen, het moet altijd de andere partij zijn die de eerste stap zet en om hulp vraagt anders moet je het nooit doen. Geldt dat voor alles?

"Het principe is participatief te zijn, dus samenwerken. Nu werkt dat vaak niet in Syrië omdat er een centralistisch systeem en de bestuurscultuur hiërarchisch is. Wij zijn het gewend om inspraak te hebben en onze mond open te doen bij vergaderingen bijvoorbeeld. In andere landen is dat juist niet zo. In Syrië duurde het bijvoorbeeld maanden voor een project kon worden uitgewerkt. Zij willen eigenlijk dat wij vertellen wat ze moeten doen en dat gaat tegen onze manier van werken in. Wat ik toen bedoelde te zeggen is, niet in ontwikkelingswerk, dat je niet moet zeggen ga een opzij en wij gaan dat doen. Als wij een paar readers en boeken sturen kunnen ze dat gewoon aan de kant schuiven. Nu gaan we erheen en alles bespreken; wat vinden jullie daarvan?

Een Nederlander in Cyprus vroeg of ik een gebouw wilde restaureren. Door de situatie met de Grieken, Turken en het vredesverdrag zei ik dat ik dat niet wilde doen zonder het te bespreken met de autoriteiten, dus toen heb ik dat niet gedaan en zo heb ik vaker dingen niet gedaan, bijvoorbeeld ook enkele projecten in Irak. Ik kan een kader schetsen van hoe ik nu de dingen zie, maar ik deed het niet. Nu doen we het wel, we gaan nu de structuur maken

voor het interim ministerie van cultuur, de staatssecretaris en een paar mensen op kantoor van een afdeling cultureel erfgoed."

Afronding van het interview.

10.2 Andere bronnen

Emailcontact Mevrouw Ita, professor Gadjah Mada Universitas. Fakultas Ilmu Budaya

Van: "Rosalie Bouwman"

Aan: "Mahirta Sasongko"

Verzonden: Zondag 7 september 2014 16:01:27

Onderwerp: First Aid Course

Selamat siang ibu Ita!

Apa kabar? I hope you are doing fine! At the moment I am doing an extra internship in the Netherlands National UNESCO Commission in Den Haag. I am working on a workshop that is called First Aid Course. As there are tsunamis, earthquakes and volcanoes I hoped we could have Indonesian participants. I add the flyer in the attachment.

As I am working on this First Aid Course there are many things I have to consider in how to make it a success. The Indoor Climate workshop is now already half a year ago and I would like to know how you look back. Do you think it was possible for the participants to implement the information of the workshop? Can you tell me one or more examples of participants that changed something in their museum and how it went? I am sorry if this takes too much of your time. I am fully aware of the fact that you are extremely busy.

Regards

Salie

Van: "Mahirta Sasongko" <itamerta@yahoo.com>

Aan: "Rosalie Bouwman" <rosalie.bouwman@student.ahk.nl>

Verzonden: Zondag 14 september 2014 21:18:27

Onderwerp: Re: Fwd: First Aid Course

Hallo Salie.

It is good if you can involve Indonesian participants. But I cannot find the attachment.

In my opinion, if you will choose Indonesian participants, do not choose Sono Budoyo (at the moment). We gave many suggestions, involved them in the workshop, send some staffs abroad with the collaboration project, the change is not significant.

Some people I know very well, are good. They have started doing the valuation for their collection and arrange conservation action that they need to do for next year.

Some participants of our previous workshop can be divided into three groups:

1. From private museums that coming late because Directorate has to fulfill a certain number of participants: I actually do not know them, they just the administrative staff. They never contact me and I do not have a right to ask what they have done so far. I think that they did not understand what they learned from the workshop.

I estimated 10 participants in our last workshop just come to the workshop to fulfill their obligation.

2. Some people not directly working in the museum but they can have influence on the museum. I know some people start to give suggestion to the museum in their hometown, such as Laila from Aceh, that give suggestion to reorganize museum storage in Aceh province, but she fail to have the funding to run a workshop. Ujon from Ternate start also do some suggestion to museum. 2 people from Banten Museum have also done something. Those that in contact with me and we had a chance to meet.

3. Some museum staffs that came to the workshop but they do not have power to persuade their friend to apply what they had learned from the workshop or lazy to apply except if it is made in a project, or the museum head has already fix plan that cannot be changed.

I am now with Ibu Nia arranging some suggestions via Director general for Museums for some priorities to do, but it seems too ambitious, not our main job. But this is part of our community service.

Hope will help you to think about your plan

All the best for you,
Ita

Notulen October Meeting over de First Aid Course

Geaccordeerd door Aparna Tandon 15 oktober 2014/

Aparna Tandon approved and gave permission to use the document 15th of October 2014.

October Meeting

13 – 15 October 2014

Meeting organized by the Netherlands National Commission for UNESCO in collaboration with ICCROM and the Smithsonian Institution. The meeting falls in the framework of the course *First Aid to Cultural Heritage in Times of Crisis 2015*. The 2015 edition is a four-week course with a maximum of 20 participants from all over the world. It will take place in Amsterdam, the Netherlands, from 30 March to 24 April 2015.

Venue: Reinwardt Academy

Participants of the October meeting

Main organizers:

- Catherine Antomarchi (ICCROM)
- Aparna Tandon (ICCROM)
- Corine Wegener (Smithsonian)
- Robert J. Quarles van Ufford (Netherlands National Commission for UNESCO)
- Koosje Spitz (Netherlands National Commission for UNESCO)
- Teus Eenkhoorn (Reinwardt Academy)
- Martijn de Ruijter (Reinwardt Academy)

Course advisors:

- Marcela Jaramillo Contreras
- Judith Large
- Bijan Rouhani
- Abdelhamid Sayed

13 October 2014

Introduction

The October Meeting started with a word of welcome by Mr. Teus Eenkhoorn, director of the Reinwardt Academy. He gave a short introduction on the Reinwardt Academy, as it will be the main FAC venue. He told about its students and history of the bachelor and master of applied sciences in cultural heritage. Hereafter Robert J. Quarles van Ufford, secretary general of the Netherlands National Commission for UNESCO, gave a word of welcome and expressed his appreciation for all the participants coming to Amsterdam for the October Meeting. Finally he emphasized the collaboration that has arisen during the organisation of the FAC 2015. Afterwards there was a round of introduction by all attendees. The morning ended with a short tour through the building of the Reinwardt Academy to show the possibilities and workspaces for the FAC.

13 and 15 October Planning Meeting

Key themes

Main aims: To decide upon the day by day program of the course, the main venues, the main teachers and key theme's, topics and modules.

1. Presentation Aparna Tandon

Aparna Tandon (Programme Coordinator of the ICCROM) gave the first presentation after the introductions in the morning. The presentation was about the ICCROM experiences' of the former *First Aid Course to Cultural Heritage in Times of Conflict*, that were given in 2011, 2012 and 2014, in Rome. She told about developing the training, issues addressed, contents and pedagogy.

2. Presentation about the participants given by Koosje Spitz

Koosje Spitz (Interim Coordinator Culture at the Netherlands National Commission for UNESCO) introduced the topic *Participants*. The main aim of this was to select the participants who will attend the FAC 2015 and identify the most important criteria to take into consideration for the final selection. A selection procedure is needed, as there are 100 applicants from 56 nationalities that have applied from 16 July until 22 September whereas there are only 22 vacancies.

First selection criteria:

- English language skills
- Educational background
- Accessibility of training possibilities in their own countries. So it can be a spin off.
- Willingness to develop critical approaches in heritage protection through training
- From a conflict area
- Or have work experience in this field
- The personal statement

From the Netherlands perspective:

- Possibilities for scholarships.
- Particular countries prior for financing

Aparna Tandon adds to this that it was not a significant criteria. Furthermore also non-ICCROM member states can be chosen for the course. It will take more effort to let them join the training but it might even entail getting new member states. (Bhutan, Asia is not yet an ICCROM member state).

Final list:

- Final decision lies by Corine Wegener, Aparna Tandon, Catherine Antomarchi, and Koosje Spitz.
- Male: Female ratio; 11 male/ 11 female.
- Profession fields; 6 architects, 8 collections, 6 others. No one works for humanitarian organisations.
- Disaster 16: Conflict 6.
- 22 people will get selected, from 20 countries. Taken in account that visa applications will fail or interests change ("There are always drop outs."). The ICCROM already had arrangements with the Italian government; they helped with visa applications for the applicants of the former courser. The Netherlands National UNESCO Commission is trying to work with the Dutch government as well. In the end of December, the visa process has to be started. They already informed all the embassies about the existence of the course.
- With regard to the selection there are 14 people waitlisted because they meet the criteria.

Discussion participants:

- Age of the participants is discussed; when are they too old? Are the older applicants physically strong enough for practical activities? Do the older applicants speak English? Concluding that it depends on each individuals and continent, but probably the youth will be better in speaking English.
- Is it good to have people from the same region with the same profession? There is no aim to meet on this point with the course; the proposed selection is 20 professionals from 20 different countries.
- Catherine Antomarchi: There will be more First Aid Courses in the future (in Washington and Turkey). Taking two people from the same country would be a pity and we should choose as many nationalities as possible. Perhaps taking participants from the same country in the next FAC. Furthermore do not take applicants who have already followed an ICCROM course before but enlarge the network.
- All the participants of the October Meeting can suggest people they know. Some names are discussed and relisted.
- The final chosen participants will be carefully checked and interviewed.
- Corine Wegener: It is much more preferable when the participants work in the public field and not in a private company.
- It is almost impossible for Americans to leave their job for a long as a month; for them the course period has to be shorter. It would be interesting to have military as participants, but they will have difficulties with participating for such a long period as a month too. This needs to be reviewed in the future because it is important to reach them as well.
- Marcela Jaramillo Contreras: More people with a social or humanitarian background can be interesting for the FAC 2015.
- Koosje Spitz: There will be 2 PhD participants from the Leiden University in the Netherlands from the Caribbean that can be fully financed. They will lead a spin off in the Caribbean whereas there has never been a participant on the former First Aid Courses from these countries. Catherine Antomarchi: Financing is not the decisive factor but when there can be a spin off in their country it can be attractive to have participants from the Caribbean. If it is certain they will attend the full course and can speak English the reason is justified. Marcella Jaramillo Contreras: They are PhD applicants, do they have more knowledge about the subjects and do they have experience with practical projects? Could that be a danger for group

building? Catherine Antomarchi: I think they are relevant because they are coming from interesting locations.

- It is necessary and interesting to learn from participants and to put their knowledge into course. Therefore we shall also look at their network and position in work, but they have to do hands on work too because they have to join the practical work during the course and after the course in their countries. Recommendations from organizations and possibilities for projects/ spin offs will be considered. To expand the impact of the course people from interesting new fields have to be reached; like people from the military or that are linked to first aid for intangible heritage.
- The profession fields ratio has to be in balance; rather not too many architects.
- The woman and man ratio has to be in balance.
- Reread the letters of the applicants carefully and make sure the goals and wishes of the applicant are justified. Out of some letters it can be assumed that the applicant does not have any intention to work abroad or that the applicant does not seem active or ambitious.

Points to take into consideration:

- Take effort in teambuilding during the course.
- The participants will be trained to be independent and secure about their decision-making and capacities.
- Informal learning is important; social activities will be planned and feasts and birthdays will be celebrated. Make sure that the participants can meet and exchange information.
- Use the participants' scenarios for the case studies during the course, but change it intensely. It is not adequate to let the participants know that their experience is used to prevent that one person or disaster/ conflict gets more attention.
- There has to be someone (a trainer or teacher) who can do the bridging amongst the lessons and themes to help the participants to see the connections.
- Someone has to take care of customs, the individual style and team building, during several sessions (Judith Large).
- Do excursions and visits in the Netherlands like they did visits in Rome as well. It is important to learn them how the people work in other country. There is a danger in this, because the Netherlands is very efficient, clean and modern. Showing the possibilities should not demotivate the participants.

3. Group discussions about the topics and key themes of the course

Main Aims: Identifying the objectives and learning outcomes. The course 2015 changed its name and theme into First Aid to Cultural Heritage in Times of Conflict into First Aid to Cultural Heritage in Times of Crisis. The group discussed about what topics need to get removed, changed or added. Due to the lack of time the information about conflict has to be reduced. Furthermore needed to be clear how will be dealt with the participants with different backgrounds and disaster situations.

A. Brainstorm and group work for developing a day-by-day course schedule led by Catherine Antomarchi (Collections Unit Director ICCROM)

- Content FAC: Role-plays, games hands on, sessions, case examples, simulations, group work, site visits, lectures, brainstorm and panels.
- Former FAC was in Rome, 6 weeks, 30 days, 100 sessions.
- In 2015 it will be in Amsterdam, 4 weeks, 20 days, 80 sessions.
- In the former course they had 56 interactive sessions of 1:30 minutes. In 2015 at least 14 days completely interactive (avoid full days of lectures).
- Enlarged the theme, now conflict and natural disasters.

- Easter holidays are during the course. The Dutch celebrate the First Easter Day on the 5th of April en de Second Easter Day in the 6th of April (both national holidays).
- At the moment we are not sure if we can create a home for the workspaces, perhaps it is not necessary, the participants have to be flexible. They can get out of their comfort zone.

B. Changing the course in 2015; *First Aid in Conflict* becomes *First Aid in Crisis*

- It is a step forward that the name of the workshop changed. There was the need for a workshop that also focussed on disasters; the most applicants for the course of 2015 are from countries that mainly deal with (natural) disasters. The expansion of the subject entails a lot of advantages to persuade the government of the participants to join the FAC.
- The main themes were and will be communication, logistics and planning. Focuses within these themes are risk management, making frameworks en discussion tools, working with communities and open the dialogue. The participants will learn how to make priorities and decide quickly. Moreover personal security sessions, preventing kidnapping etcetera; to let the participants know that they should not put themselves in danger. The risks of heritage will be discusses as well; what makes heritage a target in war?
- During the course the participants will learn how to deal with the complexity of emergencies; dealing with many hazards and the breakdown of authorities. During the course invest in the changed dimensions during war and crisis, identity politics and the features of internal war.
- Corine Wegener: The conflict analyses have to be reduced, more time for climate change, earthquakes, and etcetera.
- In natural disasters routine can be more useful than in domestic disasters; police and humanitarian organisations can help more easily after natural disasters. Some countries have a management disaster department. Military has to be called soon as possible for first aid during and after disasters because they have the equipment.
- Abdelhamid Sayed: The hands-on part needs priority; there are such a few institutions that do that. (There is a course in Japan about heritage in danger.)
- Aparna Tandon: The FAC can serve in the recovering from war and trauma. We can make a post-war recovery forum.
- Judith Large: During the training we can divide the group in tables; 1) Manmade disaster; 2) Natural disaster; 3) Combination of manmade and natural disasters.

C. What do the participants to be able have learned at the end of the course?

The objective/ expected outcomes for the participants:

- Understand the values and impact
- Assess and manage risks
- Secure, salvage and stabilize
- Know how to do preventive action to reduce risks
- Identify legal instruments; domestic regulations, local rules, the Hague Convention, etcetera.
- Know how to communicate

Participants must be able to:

- Be an advocate for culture cannot wait
- Work with communities
- Understand limitations
- Linked their work to legislation
- Lead a process/ strategic planning
- Do safety planning
- Work hands on with available resources

- Do context mapping and analysis → they have to be aware of multiple the interests and benefits that are present while they want to act (knowing the actors, media, community and etcetera).
- Know the stakeholders
- Do (imaginary) case studies and visualisation

D. Intangible heritage

During the October Meeting the topic Intangible Heritage was discussed; the FAC is on a starting point in adding intangible heritage.

- During the course can be discussed about how intangible heritage can help the economy and how these two are connected. Talk for example about the refugees from Syria and the displacing of people. Perhaps someone from the Philippines can talk about that.
- Martijn de Ruijter: Perhaps Hester Dibbitts can talk about this subject. She is a professor in historical culture, teaches intangible heritage and directs the Master of Museology programme of the Reinwardt Academy.
- Kooze Spitz: Also the Caribbean has a lot of indigenous neglected heritage what could be an interesting angle.
- Marcella Jaramillo Contreras: If we want to include intangible heritage in the course we can link it with humanitarian work and the 4 topics; water, hygiene, food and shelter. Change the organisation scope and add intangible heritage. Improve the response of the humanitarian help in emergency situations by working together with these organisations. Humanitarian organizations have to adapt to the countries, if they do not work properly and do not know their countries they can cause damage. Work with the communities and involve them.
- Aparna Tandon: The entry point is often through humanitarian groups of peacekeeping missions. Aid to heritage is a push for greater innovation. This First Aid Course is unique in focussing on heritage, as it is the principle, but culture has to be integrated into humanitarian help. We will try to spread this message, we have to underline our core principles, to underline and reflect them.

4. The eLearning environment

- ICCROM decides if the course will only be a culture-conflict module or a mixed module for several crisis situations. Catherine Antomarchi: Part of the course can be a distance module, only for the people who want to do it. This part of culture and conflict requires reading and analysing the situation. Perhaps it can be linked to a university so it can be a separate thing where they free of charge can get a reward/ certificate.
- The e-learning environment can contain games and further readings.
- The launch will be on the 1st of February.
- The environment will be used as tool to introduce all the participants and trainers to each other. Their countries will be introduced too, including the disasters (earthquakes, tsunamis, conflicts, and etcetera) that are a risk to the heritage.

5. Learning spaces and student housing

- Main venue of the FAC 2015 will be at the Reinwardt Academy. The classroom is on the 7th floor, from the master students in the Reinwardt Academy. On the days the master students need the classroom and in the weekends when the Reinwardt Academy is closed excursions will be held and the *Rijksmuseum voor Volkenkunde* in Leiden has workspaces that can be used.
- A large room is needed for the course that can be used for several activities, like group work, packing and presentations.

- An outside space for small simulations and sessions is needed.
- A space is needed where small walls and arches can be built to stabilize (perhaps a abandoned building nearby the Reinwardt Academy). In the Netherlands someone is needed who can work with an architect to build temporary pieces, last course it was someone from Egypt.
- In Rome the Red Cross offered a large space for practical sessions and role-plays. The people of the Red Cross spent much time in the role-plays'; creating drama and unexpected situations.
- Books can be of great value for learning during the course, perhaps the ICCROM brings books or donate particular books to use during the course
- Excursions and other practical details with regard to the program of the course were discussed. Rotterdam is mentioned as a good place for excursions (there are several museums that had to deal with hazards in the pasts and there is the large harbour).

10.3 Lesvoorbereidingsformulier

Het lesvoorbereidingsformulier dat hier is bijgevoegd is een aangepaste versie uit 2010 van de Fontys Lerarenopleiding in Sittard. Soortgelijke formulieren worden gebruikt door studenten in opleiding en docenten in het middelbaar onderwijs in Nederland.

Sleutelvragen en stappen ter voorbereiding van en reflectie op de les.

Identificatiegegevens

Naam docent:
Studierichting:
School:
Schoolvak:
Niveau en klas
Gebruikt boek/methode
Lesopdracht:
Datum les:
Lesuur:

1. Wat zijn de kernen en structuren in de leerstof/vaardigheid die aan de orde is?

2a. Wat kennen en kunnen de leerlingen al wat betreft het lesonderwerp?

2b. Zijn er leerlingkenmerken of omstandigheden waarmee expliciet rekening gehouden moet worden bij het uitvoeren van de les?

3. Wat wil je dat de leerlingen aan het einde van de les kennen en/of kunnen?

Aan welk persoonlijk aandachtspunt in het kader van je functioneren als leraar, wil je tijdens deze les bewust werken? (Beschrijf op concreet gedragsniveau wat je wil en gaat doen en/of zeggen in de les in het kader van je voorgenomen leerdoel). Motiveer je keuze voor dit aandachtspunt.

<i>4. Welke lesactiviteiten zijn gepland?</i>	Wat doen de leerlingen? (L) (Geef bij elke lesactiviteit ook kort aan over welke inhoud het gaat)	Wat doe ik? (D) (Geef bij elke lesactiviteit ook kort aan over welke inhoud het gaat)	Welke leermaterialen (M) en hulpmiddelen gebruik ik?	Hoeveel tijd (T) is er nodig?
Voorbereiding (V) van het leren van de leerlingen Bijvoorbeeld: • Aandachtrichter gebruiken • Voorkennis ophalen • Bedoeling les aangeven • Lesverloop schetsen • Relatie met andere lessen	LV	DV	MV	TV
Uitvoering (U) van het leren van de leerlingen Bijvoorbeeld: • Over welke inhoud gaat het? • Welke uitleg/instructie • Wanneer zelfwerkzaamheid • Welke werkvormen • Welke groeperingsvormen • Welke spelregels in de klas	LU	DU	MU	TU
Afronding (A) van het leren van de leerlingen Bijvoorbeeld: • Nagaan wat er geleerd is • Terugkijken op hoe er gewerkt is • Afspraken maken voor de volgende keer	LA	DA	MA	TA